

Boek vier

Voor recht en vrijheid

1901: De ‘winkel’-socialisten

Als 59-jarige man stapte ik, Pieter Daens, de twintigste eeuw binnen. De eeuw waarvan ik mij zoveel schoons aan veranderen en verbeteren had voorgesteld, en dat blijkbaar nu ook allemaal komen zou... maar dan ánders dan ik het me had voorgesteld. En ik bedoel, met voor mijn eigen persoontje nog méér bittere teleurstellingen, en ook nog ziekte en aftakelen. Want de oude dag komt niet alleen, nietwaar.

De twintigste eeuw was daar, maar voor het volk uit de sloppen en stegen, uit de grauwe fabriekswijken en de buurten van miserie, was het begin ervan een dieptepunt in hun kommervol bestaan. Nog nooit hadden zij zó armzalig geleefd. Ja, het was haast nóg erger dan twintig, dertig jaar geleden, toen er nog niet eens sprake was van socialisme of daensisme. Wat wij ook bewerkstelligden of uit de grond stampten, de armoede en de nood steeg en steeg. Het was crisis, en daarmee bleek dan álles gezegd.

Over de armoede zal ik het zodadelijk wel hebben, maar omdat ik dit hoofdstuk de titel ‘de winkel-socialisten’ gaf – zoals de liberalen nu hun vroegere vrienden en medestrijders noemden – begon ik graag eerst nog uiteen te zetten, hoe het met het socialisme stond. Dit vooral omdat nu ook hun blad *Recht En Vrijheid* er was, en men hierdoor week aan week hun handel en wandel volgen kon. Hieruit kon ik opmaken hoe hun coöperatieve bloeide, hun bakkerij, hun winkel van net alles wat men zich maar voorstellen kon, kleren en levensmiddelen en noem maar op. En ik zal niet afgunstig hierom worden, zoals de liberalen, want dit winkelhouden der socialisten heeft inderdaad in veel hunner gezinnen de bitterste nood gelenigd. Daar konden zij het brood goedkoper krijgen, daar konden zij zich aan verminderde prijzen wat kleren aanschaffen, smout en zout en zeep. En wat meer was, kreeg elk van hen om de drie maand zijn deel in de ‘winst’ uitgekeerd. De coöperatieve was een rugsteun voor wie bij de socialisten aangesloten was, maar niet méér dan een rugsteun. Aan die steeds dreigender crisis, aan de algemene honger die heerste, aan betere wetten om hieraan het hoofd te bieden, kon helemaal niets veranderd.

Maar het blad *Recht En Vrijheid* verscheen dus, elke week, als een blad voor de socialisten der ganse Denderstreek. Toch was het leeuwenaandeel aan nieuws voor Aalst, want het werd in hoofdzaak opgesteld door Alfred Nichels, terwijl de berichten over de vakvereniging uit de ietwat stroeve pen van Henri Flips kwamen. Door intense propaganda onder hun partijgenoten werd het de eerste weken op goede 1900 exemplaren verspreid, maar door het ontbreken van voldoende nieuws voor Geraardsbergen en Ninove, slonk het reeds in maart tot 1650 exemplaren, en door de nijpende crisis en de steeds grotere armoede in ons stadje, viel het tenslotte op maar 1000 exemplaren. Toch moet ik zeggen, dat dit voor Aalst alleen nog een hoog cijfer was, rekening ermee houdend dat veel oudere fabrieksarbeiders nooit hadden leren lezen of schrijven, en dus helemaal niets hadden aan het kopen van zo'n blaadje, en dat het schrijnende tekort in alle werkersgezinnen elke nutteloze uitgave deed vermijden.

Daar het blad op de persen van *Vooruit* gedrukt werd, was André Van der Meersch er automatisch verkoper van geworden. Maar Nichels zag het blad graag in alle omliggende dorpen verspreid worden, en hierom werd dan als ronddrager Stantje Vergeylen aangesteld, een der soldaten van het eerste uur. Toch was dit geen werk voor het reeds 60-jarige Stantje, belast en beladen met pakken bladen naar alle buitengemeenten op te stappen. Hij ondervond bovendien, dat zo iemand een stoot en een stamp in ontvangst moest kunnen nemen. Op weg naar het dorp Kerksken werd hij door een groep katholieken in een bosje opgewacht, ze gaven hem een duchtige rammeling en wilden hem ook nog zijn bladen ontnemen. Te Haaltert werden op last van het gemeentebestuur aanplakbrieven uitgehangen, met mededeling 'dat het verboden was met weekbladen te leuren', en nietsvermoedend Stantje werd dan ook in de zondagmorgen tussen twee veldwachters te schande gesteld. De dorpelingen, die de kerk verlieten, kwamen hem allerlei vuilnis in het gelaat werpen. Ook te Mere werden hem door burgemeester en veldwachter moeilijkheden aangedaan.

Ik weet wat pastoors, burgemeesters en veldwachters allemaal hebben uitgespookt met de verkopers van mijn eigen bladen, maar voor wat *Recht En Vrijheid* betreft moet ik toch zeggen, dat het wel een beetje hun eigen schuld is geweest. Dat Stantje er rondliep met een rode pet op het hoofd,

door een toeter schreeuwend '*Recht En Vrijheid*, het blad der socialisten', was reeds iets, dat inderdaad als een rode lap op deze stieren der buitengemeenten werkte. Maar erger was het, dat een groot deel van het proza uit rechtstreekse aanvallen tegen de pastoors dezer buitengemeenten bestond. Op haast volle pagina ervan werd het geval behandeld van de onderpastoor te Kerksken, die een jonge vrouw met naam Anneessens had verleid. Nu ja, ik weet het, pastoors en onderpastoors mochten zich die tijd veel te veel veroorloven, maar ik vraag me af of het echt nodig was aan zo iets een hele pagina te verspillen, terwijl er in deze armoetijd toch heel wat ander katten te geselen waren.

Verder werd het blaadje ook nog gevuld met nóg langer en nóg monotoner aanklachten tegen de liberalen, kolommen en kolommen vol, zoals Nichels het nooit als correspondent aan *Vooruit* had gekund. *Dendergalm*, het weekblad der liberalen – dat jarenlang was gelezen door alles wat vrijzinnig moest genoemd – schreef nu smalend over 'dit nieuwe gazetje, dat de samenleving wou herbakken in een rode en winstgevende broodoven'. En nog heel wat smalender noemden ze dezen, waarmee ze nog niet zo lang geleden samen door de straten betoogden, de 'winkel-socialisten'. Iets wat weer nieuwe en nog feller artikels in *Recht En Vrijheid* tot gevolg had, en Nichels – als gewezen liberaal die er álles van afwist – deed uitroepen 'dat de liberalen zélf met die coöperatieve waren begonnen, dat zij geld hadden geleend om de socialistische bakkerij te kunnen stichten, dat het bestuur van hun werkmanskring met raad en daad de oprichters van de bakkerij had gesteund'.

En het liberaal bestuurslid Cornand Vincent, die inderdaad bij het oprichten ervan een helpende hand had toegestoken, maakte zich om dit alles zo woedend, dat hij antwoordde 'waarom het bestuur der rode bakkerij nooit eens verslag aan haar leden uitbracht, waarom nooit eens werd uitgelegd hoevéél winst er nu eigenlijk werd gemaakt'. En hierop gooide Nichels het er eens allemáál uit: 'Gijzelf zijt lid van onze coöperatieve bakkerij, meneer Vincent... gij hebt maar als lid van de rode bakkerij onze vergaderingen bij te wonen, om te weten hoeveel winsten we maken.' En dit alles liet hij niet weten om Vincent een pluim te bezorgen, maar om hem bij zijn liberale partijgenoten voorgoed onmogelijk te maken... 'Het bestuur van

de liberale werkmanskring gooit haar leden buiten, die deel uitmaken van ónze afdelingen. Waarom sluiten ze u dan niet uit, die in het liberale bestuur zélf zit en toch lid zijt van de “rode winkel”?’

En met de vasthoudendheid der eenvoudigen werd in *Recht En Vrijheid* meegedeeld, dat niet alleen hun brood goedkoper was en men ook niet alleen een deel in de winst kreeg, maar dat alle aangesloten broodkopers met Nieuwjaar en Eén Mei een krentenbrood als geschenk ontvingen, en ook nog een eierbrood werd aangeboden in gezinnen waar de echtgenote in het kraambed was gekomen. Ook bij ziekte en overlijden werd dagenlang gratis brood in die gezinnen bezorgd.

Was de coöperatieve een kip die gouden eieren legde, met bezorgd gemoed liet Henri Flips week aan week horen, dat de bijdragen voor de verenigingen veel te klein waren. In steeds dezelfde stroeve bewoordingen – hij was een heel beminnelijk man, maar de pen hanteren kon hij niet – deelde hij mee dat de textielbond alléén reeds duizend aangesloten leden had, die per week slechts een paar centjes aan bijdrage betaalden, ‘maar komt er een grote staking, waarin wij wekenlang steun zullen moeten uitkeren, dan spat deze vereniging als een zeepbel uit elkaar’. Er werden stormachtige vergaderingen hiervoor gehouden, gestemd en herstemd, maar in die dagen van het nijpendste tekort bleef een centje een centje... En een overtuigd partijlid had elke week heel wat centjes, afgeknepen van het al te karig loon, in partijbijdragen om te zetten. Maar Flips kreeg het er dan tóch door: de bijdragen voor de vereniging verhoogden van 6 cent tot 7½ cent.

Voor wie later cijfers en gegevens dezer jaren zal nazien, moet het erop lijken of de toestanden nu enigszins verbeterd waren. En inderdaad, als men de loonlijsten bekeek, moest men vaststellen dat de daghuur verhoogd was: waar men enkele jaren geleden had gewerkt aan 1,50 tot 1,60 frank per dag, was het loon van heel wat fabriekswerkers gestegen tot 2,00 en 2,10 frank per dag. Doch hierop hoeft men zich niet blind te kijken: er werden zo weinig mogelijk getrouwde mannen aanvaard, en in hun plaats werden vrouwen en jonge meisjes tewerkgesteld, die nog steeds 1,50 tot 1,60 frank kregen uitbetaald. En wat erger was, door de heersende crisis werd in de fabrieken, in dag- en nachtploegen, maar drie tot vier dagen in de week

meer gewerkt. Zodat hierdoor dus in feite het loon op maar de helft van vroeger terugviel... En dit terwijl de wanverhouding tussen lonen en prijzen steeds maar erger en erger werd. Er kwam in de volksbuurten gebrek aan letterlijk álles. Slecht gekleed, armzalig gevoed, en zonder kolen in de kachel, trachtte men de hongerwinters door te spartelen. Veel fabriekswerkers verlieten Aalst, om ergens in Noord-Frankrijk een beter bestaan te zoeken. Maar dit was niet in staat de werkloosheid te verminderen: voor tien gezinnen die de stad verlieten, kwamen er honderd gezinnen van de buitengemeenten hun plaats innemen.

Ook al streefden de socialisten ernaar de achturige werkdag te zien invoeren, dit was nog een ver en vaag droombeeld – gehekeld en bespot door de behoudsgezinden – want elke werkdag zat men nog steeds elf en twaalf eindeloze uren in de fabriek opgesloten. En ‘opgesloten’ in de ware betekenis van het woord: de fabrieken zagen eruit als gevangenissen en zij die er werkten werden om zo te zeggen als gevangenen behandeld. Maar in *Recht En Vrijheid* – dat buiten haar ellenlange ruziestukken met de liberalen, toch ook nog wat over het leven dezer fabriekslaven gaf – verscheen de aanklacht van een fabrieksvrouw, die in de nieuwe zijdeweaverij Torlet werkte, opgericht in de gebouwen der vroegere fabriek Cumont, en opgejaagd werd door Duitse meestergasten waaronder een zekere Schmitz. Zij vertelde hierin hoe het werk om zes uur in de ochtend begon, maar hoe elk van hen reeds om kwart vóór zes aan de voet van het getouw had te staan, om door Schmitz in haast militaire ogeschouw te worden genomen. Wie op dit appèl ontbrak mocht niet meer binnen en was als ontslagen beschouwd. Voor deze Duitse meestergasten ging ook te veel tijd verloren door het gebruikmaken der latrines, en hierom werden de deuren ervan dichtgespijkerd. Uit verzet hiertegen gingen een achttal fabrieksmeisjes dan maar tussen hun getouwen neerhurken, iets waarvoor ook zij onmiddellijk de poort werden gewezen. Antwoord van Schmitz: men had twaalf uur te werken en niet naar de latrines te lopen.

Schmitz, door alle meisjes van Torlet ‘de schrik van de fabriek’ genoemd, was reeds in een fabriek te Brussel ontslagen, omdat hij ook daar de vrouwen zo erg mishandelde, dat een aantal mannen hem op een avond aan de poort hadden opgewacht. Toen dit alles over hem in *Recht En Vrijheid*

verscheen, had hij nog de trieste moed het allemaal te loochenen en met een proces wegens eerroof te dreigen. Ondertussen bleef hij verder zijn schrikbewind voeren. Hij schreeuwde de meisjes de hele dag scheldwoorden toe als 'luisaards, dieven, vuileriken, smeerlappen', verbood hen ook nog tijdens de werkuren een slokje water te drinken, zeggend 'als ge dorst hebt moet ge maar wachten tot ge weer thuis zijt', en liet het zóveel boeten regenen, dat ze soms maar de helft van hun loon konden opstrijken.

Dit gebeurde bij Torlet, maar ook in haast alle andere fabrieken stelde men Duitse meestergasten aan, om het uiterste uit deze loonslaven te kunnen persen. In gindse fabriek had men zich bij de meestergast een bonnetje te vragen om zich naar de latrine te mogen begeven, en wie in deze twaalf lange uren drie keer was gegaan, kreeg geen bonnetje meer. In weer een andere fabriek werden de meisjes door deze Duitse meestergasten ook nog met de spanriem afgeranseld, of met de vuisten bewerkt.

Ook bij Jemie was dergelijke beul aangesteld, die men de toenaam van de 'Kromme Duitser' had gegeven. Hij sloeg er zo hard en brutaal op los, dat een zwangere fabrieksvrouw erbij ineenzakte, en hierop gaf hij haar nog een aantal schoppen tegen de zwangere buik aan, dat zij een weinig later een miskraam ter wereld bracht. Het nieuws verwekte zo'n deining in de hele fabriek, dat men besloot meteen in staking te gaan om de Kromme Duitser in de fabriek te zien ontslagen worden.

Helaas, de nood onder de werklozen was zo hoog, dat aan elke fabriekspoort hele benden hongerigen de hele dag door stonden te wachten, tot men er een of twee onder hen kon nodig hebben. Meestal waren dit de nieuwgekomenen, door honger en tekort uit de buitengemeenten weggevlucht, denkend in de stad een beter bestaan te zullen vinden. Zij waren onverenigden, die niet het minste besef hadden wat solidariteit voor iets was, en nu ze de fabrieksmeisjes van Jemie de poort zagen verlaten, stormden ze naar binnen om hun plaats te kunnen innemen. Het kon hen niet schelen, dat ze bij een te lange werkdag en voor een te laag loon op de koop toe nog slagen en schoppen zouden in ontvangst nemen... áls ze maar dat beetje hongerloon kregen toegemeten.

In *Recht En Vrijheid* was Henri Flips verplicht mee te delen: 'Hoe pijnlijk het ons ook valt een strijd te moeten opgeven, we kúnnen niet

anders.'

Des te tragischer was dit alles, omdat ik ondertussen ook nog week aan week 'gemengde berichten' als deze in mijn bladen had te plaatsen: 'Ingedraaid: donderdagavond is de genaamde Palmyra Van den Steen, een veertienjarig meisje werkzaam bij Jemie, in haar molen gedraaid en de hand afgerukt.'

Ik vergat het haast, het was in dit jaar 1901 dat het grote Amerikaanse circus de stad zou aandoen en haar tenten opslaan in de Bergemeersen. Wat voor wonderlijk iets dit ook mocht genoemd, er werden haast geen entreekaartjes verkocht. En bovendien verzonk men met wagens en tenten in deze al te drassige weiden. Barnum liet dan ook nog diezelfde dag opbreken, om zich liever naar Gent te begeven... En toen dit nieuwtje bekendraakte, kwam men uit alle volksbuurten aanstormen, niet om het opbreken van het circus mee te maken, maar omdat men gehoord had dat een hoop levensmiddelen zou worden achtergelaten. In mijn bladen gaf ik hierop een denkbeeldig gesprek met Barnum weer, die me zei: 'Poverty... wat arme stad is dat hier?' En waarop ik dan antwoordde: 'Yes, gentleman, ge zijt hier in de armste stad van heel Vlaanderen.'

Dit alles gebeurde vroeger ook, maar nu werd hierover niet meer gezwegen: week aan week kwam het in mijn bladen en in het blad der socialisten, en meestal met naam en stuk. Alleen door onophoudend elk misbruik en elke wantoestand aan te klagen, slaagden wij erin hier en daar een zo kleine en lichte verbetering af te dwingen, dat het haast niet de moeite loont erover te gewagen. En dit moet ik zeggen, van hogerhand was het niet zozeer onwil, maar veel meer totaal onbegrip. In de werk- en nijverheidsraad zetelde nu ook fabrieksdirecteur dr. De Naeyer, en ik zei het en zeg het nog, hij was een dezer allereerste katholieken die een ruimere kijk op de dingen had. Een nieuwere kijk in deze zin, dat hij als allereerste fabrikant deze bijeenkomsten wou bijwonen en de klachten omtrent de fabrieken aanhoren. Maar toen deze klachten dan geuit waren, zei hij met iets als een zucht, 'dat men deze crisis steeds bekeek van de kant der arbeiders, die het toch heel wat makkelijker hadden: als zij hier werkloos raakten konden zij

uitwijken en ergens elders werk zoeken... Maar wie zoekt naar hulpmiddelen voor de fabrikanten? Als het mij nóg slechter gaat heb ik mijn twee fabrieken te sluiten, en waar moet ik dan heen?' En schamper haalde hij ook aan, dat hij met veel last en moeite van het stadsbestuur had verkregen, geld beschikbaar te stellen om een avondschool voor textielbewerkers op te richten, zodat men in de fabrieken niet langer meer zou verplicht zijn meestergasten uit Duitsland te laten komen... 'Maar geen enkele fabrieksarbeider komt deze school bezoeken,' zei hij gnuivend.

En ik herhaal het, onwil was het echt niet, maar wel onbegrip. Want wie, die twaalf uur per dag aan een getouw lag vastgeklonken, en die nauwelijks wat lezen of schrijven kon, kon de moed bijeenrapen of de tijd vinden, of zich ook nog behoorlijk wassen en aankleden, om zo'n avondschool te bezoeken?

En dan was dr. De Naeyer nog een der besten uit het stadsbestuur. Nog steeds wou men er helemaal niets doen, om wat steun aan de werklozen te organiseren. Wie als werkloze zijn nood durfde te klagen werd nog steeds, zoals het honderd jaar geleden gebeurde, naar het Armenbureel gestuurd... en daar kreeg die dan een beschimmeld brood uitgereikt. Maar datzelfde stadsbestuur schonk 3.300 frank aan de harmonie der katholieken, 2.700 frank voor de harmonie zelf en de rest voor een nieuw uniform. Plus nog enkele duizenden franken waarover geen uitleg werd verstrekt, maar die gediend hadden om onder hen feestjes te organiseren.

Het stadsbestuur wou of kon zich niet realiseren, dat een werklozenfonds iets totaal anders was dan een Armenbureel. Voor hen bestonden alleen die middeleeuwse landlopers en bedelaars, die op de 'lijst der armen' werden gezet en moesten aanschuiven voor een soep- of broodbedeling... en als er té veel kwamen aanschuiven, die men dan geboeid naar de staatsinrichting voor landlopers te Hoogstraten kon overbrengen. In ons Midden-Komiteit had ik het er met Domien Bocqué over, de bode voor de socialistische verenigingen, en mede door dit gesprek stapte Henri Flips dan naar burgemeester Gheeraerds op. Hij legde deze uit, wat een werklozenfonds voor iets had te zijn, en de burgemeester knikte en knikte maar. Hij vond het allemaal zeer interessant en beloofde ook nog, de kwestie grondig te laten onderzoeken. Blij als een kind keerde Flips terug, maar

volle acht maanden later moest hij in *Recht En Vrijheid* nog eens aan dit gesprek herinneren: 'Het is de hoogste tijd, meneer de burgemeester, in de arbeiderswijken schreien de kinderen van honger.' En weer twee maanden later hoort hij dan, 'dat noch het schepencollege noch het Armenbestuur hieromtrent een beslissing hadden genomen'.

Over Henri Flips zei ik, dat hij nogal stroef schreef. Maar ja, het is niet iedereen gegeven de pen te hanteren. Maar verder leerde ik hem kennen als een zeer eenvoudig en zeer vriendelijk man, die leefde alsof nooit of nooit ook maar één socialist vervolgd was geworden. Met beleefd tikje aan de pet en steeds een glimlach op de lippen begaf hij zich bij burgemeester Gheeraerds, bij deze schepene en gindse fabrikant, alsof het allemaal even brave en vriendelijke mensen waren, die het op prijs stelden hem te kunnen ontvangen. En gek genoeg, die meestal ook naar hem luisterden. Hij, en hij alleen, bewerkstelligde het, dat men op de FFR de al te lange werkdag met een half uur wou inkrimpen. Door bij de bazen Cumont en Van Langenhove aan te bellen en hen met zijn beminlijkste glimlach mee te delen, hoe de arbeiders er steeds maar bij hem op aandrongen voor een kortere werkdag in staking te gaan, en hoeveel goed het zou doen als de bazen hierin wat tegemoet kwamen, bereikte hij onverwacht resultaat. Haast niemand kon het geloven, maar de arbeiders van de FFR mochten nu om halfzeven in plaats van om acht uur de werkplaatsen verlaten. En misschien wel met nog steeds diezelfde glimlach op de lippen schreef hij hierover in *Recht En Vrijheid* een kort stukje, onder titel: 'Een wijze maatregel vanwege de heren der fabriek FFR.' Ach, misschien was hij zelfs zo eenvoudig van hart, dat hij niet eens besepte hoe door hem en voor hem voor de allereerste keer in Aalst de werkdag was ingekort.

Onbegrip ook vanwege de regering, ondanks dat nu heel wat socialisten in het parlement zetelden en voortdurend hamerden op het thema verandering en verbetering. Begin vorig jaar werd reeds de wet gestemd, dat zij die 65 jaar waren geworden en bewijs konden leveren dat zij behoeftig waren, een pensioen – een klein en armzalig pensioentje van 9 cent per dag – zouden genieten. Nu, in 1901, had ook nog maar niemand hierover iets gehoord of gezien. Bitter merkte Nichels hierbij op: 'Misschien rekent men erop, dat ondertussen weer een hele hoop rechthebbenden zullen verdwenen

zijn, want het grootste aantal arbeiders sterft nog vóór zij zestig jaar zijn geworden... op die leeftijd zijn zij kapotgewerkt, daar zij in hun kinderjaren met te weinig en te slecht voedsel naar de fabrieken moesten.'

Pas eind september ontving hier en daar een 65-jarige een kaart, waarin bevestigd werd dat hij reeds op de lijst der pensioengerechtigden stond, maar dat de gouverneur eerst nog gunstig advies moest uitbrengen. En aan het einde van het jaar werd dan officieel meegedeeld, dat de pensioenen nog niet konden uitgekeerd worden... de begroting was hiervoor nog niet gestemd.

Voor de wetgevende verkiezingen bleef het ondertussen zo, dat aan de kleine man slechts een derde der stemwaarde was toegekend. En ook dit jaar was in elk der drie oppositiepartijen iemand te vinden, die de vraag stelde waarom wij toch geen verbond sloten om door man en macht het zuiver algemeen stemrecht af te dwingen. Nu hier en dan weer daar dook dan een bericht op, 'dat enkele liberalen, socialisten en daensisten wensten strijd te leveren tegen de algemene vijand, om zuiver algemeen stemrecht te bekomen... Hedenavond grote monstermeeting'.

Maar zij bracht weinig aarde aan de dijk, de monstermeeting. De liberalen kwamen samen, en onder elkaar hadden zij het over de evenredige vertegenwoordiging die nu bij een volgende gemeenteverkiezing zou toegepast worden, en waardoor zij kans hadden een paar van hun mannetjes in het stadsbestuur te krijgen. Officieel lieten ze echter weten, 'geen wijziging te brengen in hun politiek ten overstaan van het algemeen stemrecht, doch hiervoor op eigen kracht te zullen strijden'. Waarop Nichels niet zonder leedvermaak antwoordde: 'Dat zal dan maar een flauw krachtje worden, want we hoorden dat er weer ruzie in het liberale kamp is geweest en er zelfs van scheuring is gesproken.'

Maar als socialist had hij hierom niet te grijnslachen, want ook de Waalse socialisten waren net dezelfde mening der liberalen toegedaan en hierdoor wisten de Vlaamse socialisten nog steeds niet, of ze nu ja dan neen voor zuiver algemeen stemrecht op straat zouden komen.

En ook onze partijgenoot Aloïs De Backer kwam met dit eigenste idee voor de dag en zei het trouwens in net dezelfde bewoordingen als de

liberalen: 'We zullen voor zuiver algemeen stemrecht blijven strijden, maar dan op eigen houtje.' In die dagen heb ik het nog zoveel mogelijk trachten te verdoezelen, maar De Backer verloor steeds meer en meer aan populariteit bij onze mensen. Zij hadden hem als daensist naar de Kamers gestuurd, en daar zittend ontpopte hij zich haast als een behoudsgezinde. Van meetaf hadden wij ons antimilitaristisch getoond, dat wist hij toch ook wel, en nu, als het ongelooflijk hoge budget der militaire begroting werd gestemd, onthield hij zich. Onze mensen uit het Brusselse, die allen voor Adolf hadden gestemd, namen dit De Backer zeer kwalijk en stemden een motie 'hem niet meer te herkennen als vertegenwoordiger onzer partij'. En trachtend dit te sussen beging ook nog Petrus Van Schuylenbergh een blunder, door in *Klokke Roeland* te schrijven 'dat die stemmingen in de Kamers toch van weinig belang waren'.

En voor wat die eigenste stemming betrof, moest ik dan integendeel een pluimpje bezorgen aan de behoudsgezinde burgemeester De Sadeleer uit Haaltert. In onze jeugd waren wij boezemvrienden geweest, en lang nog blééf hij vriend alhoewel ik in mijn bladen allerlei was beginnen schrijven dat niet meer katholiek mocht genoemd. Pas later, als hij hoorde dat we onze christen volkspartij zouden oprichten, had hij alle vriendschapsbanden resoluut doorgesneden. Nu stelde ik vast, dat er nog altijd iets van de vroegere De Sadeleer in hem stak: als voorzitter van de Kamer wist hij de debatten zo te leiden, dat de nieuwe militaire ontwerpen op de lange baan werden geschoven. Het deed me echt goed, en ik schreef dan ook 'dat burgemeester De Sadeleer een treffelijk en eerlijk man mocht genoemd'.

Had De Backer een neus, hij kon ruiken. Toch beging hij dezelfde vergissing opnieuw, door zich eveneens te onthouden als aan de graaf van Vlaanderen een jaarlijkse toelage van zo maar even 200.000 frank zou gestemd worden. Zo iets slikten onze mensen niet meer, en nadat Adolf hem op het verkeerde van al die onthoudingen wees – zat hij daar dan alleen maar in de Kamers om zich te onthouden? – gaf hij als verdediging 'zich te hebben onthouden, om protest aan te tekenen tegen de godslasteringen en de beledigingen die door de socialisten het koningshuis werden aangedaan'. En we begrepen waar de schoen gewrongen zat: hij wou niet, als Adolf, samen mét de socialisten tegenstemmen.

Hij stelde ons diep teleur, De Backer, maar hem uit de partij stoten deden we niet. Toch deed het ons goed, de socialisten te zien schrijven: 'Allen betreuren het, dat pastoor Daens zich niet heeft voorgesteld te Aalst, waar hij de grote vriend was van alle linksgezinden, een man die zonder advocatenstreken zijn programma en principes tegenover Woeste wist te verdedigen... Doch de hoop der Woestisten zal verijdeld worden: ook al schiet De Backer nu pastoor Daens in de rug, net zoals Renkin en de Wiart het gedaan hebben, weldra staat pastoor Daens in ons arrondissement weer op de lijst en zullen alle volksgezinden achter hem staan.'

Ik begreep, dat van mij verlangd werd klare wijn te schenken. Maar onze jonge partij had in luttele tijd té veel ontberingen moeten lijden, om ze nu reeds in stukken en brokken te zien vallen. In mijn *Land Van Aalst* schreef ik, 'dat De Backer de partij in haar geheel niet verloochend had, doch slechts door een paar onthoudingen afbreuk had gedaan aan de geest ervan... Toch vonden wij in die onthoudingen de oude De Backer niet meer terug.' Ik verontschuldigde hem echter, zwak en ziekelijk te zijn, en misschien daardoor tijdelijk niet in staat zijn man te staan.

Ook in *Klokke Roeland* schreef hij steeds minder en minder... En wat *Klokke Roeland* zelf betrof, het werd nu niet meer te Ninove gedrukt, maar te Aalst: Petrus Van Schuylenbergh verhuisde en liet alle drukmateriaal overkomen naar zijn stadje van vroeger. Hij ging zich vestigen in de Zonnestraat nr 33. Het was een vergissing van zijn kant, want hij verloor het persoonlijk contact met de Roelanders en vooral de lezers uit Ninove, zag zich in Aalst tegenover mijn beide bladen geplaatst, en kreeg ook weinig of geen drukwerk. Weldra leefde hij daar in de Zonnestraat in zeer zorgelijke omstandigheden.

Maar het leek erop of broer Adolf weerwraak wou nemen op de tamme houding van De Backer, niet door deze aftakelende man – hij leed ook nog in hoge graad aan suikerziekte – ervan langs te geven, doch door een zó revolutionair artikel tegen de kloosters te schrijven, dat ik bij het lezen ervan een kruis sloeg. Het artikel verscheen in *Le Messenger de Bruxelles* en hij zei er noch min noch meer in, dat hij de maatregelen moest goedkeuren die in Frankrijk tegen de kloosters werden genomen, 'de Franse regering verdedigt zich eenvoudigweg, omdat de kloosters hun geldmacht misbruiken om de

republikeinse regering te kunnen kelderen'. Hij had het, Onsheer sta me bij, over de kloosters in België die zich door allerhande listen aan de fiscus, erfenisrechten en andere onttrokken, en die bovendien binnen hun kloostermuren echte fabrieken aan het oprichten waren, waar men haast geen loon uitbetaalde en waartegen elke concurrentie onmogelijk was... 'Hun rijkdom groeit fabelachtig aan, en al te dikwijls maken zij daarvan misbruik om dwang uit te oefenen ten voordele der bezittende klasse. Dit kwaad moet verhinderd worden in het belang van de Staat, in het belang ook van de godsdienst en van de kloosters zelf.'

Zo straf had zelfs *Vooruit* het nooit gepeperd. We kregen dan ook diezelfde week een mep terug, want op de preekstoel der Sintmaartenskerk werd een week lang missie gepreekt door paters redemptoristen, die in de holle kerkruimte uitgalmden 'dat al wie de bladen der gebroeders Daens las, regelrecht naar de hel zou gaan'. Ik had ze moeten proces aandoen, die paters, maar ik wist dat ze er halfzat op de preekstoel stonden, volgegoten met wijn door pastoors en onderpastoors der kerk.

Maar wat het meest tragische moest genoemd was wel, dat wij, gebroeders Daens, overal heel alleen kwamen te staan. De vrienden Renkin en de Wiart hadden ons verraden, De Backer nam een houding aan die ons diep teleurstelde, de liberalen keerden ons stilaan de rug toe omdat ze dachten ons weldra niet meer nodig te zullen hebben, en ook de socialisten waren van oordeel sterk genoeg te zijn om heel alleen de arbeidersbeweging in handen te nemen en te leiden.

Adolf zei, met spijt, 'dat er een kwade wind in de rode zeilen waaide'. Zij antwoordden, dat de tijd van lonken en liefogen met andere partijen voorbij was, 'de socialistische partij wil zichzelf zijn en zo spoedig mogelijk veroveren waarop zij recht heeft'.

Alleen nog als iemand der onzen revolutionaire taal sprak, als Adolf het over de rijkdom der kloosters had, en als daarna Hector Plancquaert in zijn blad *Het Recht* de revolutie predikte, dan herinnerde men zich onzer. Eerlijk gezegd, dat artikel van Plancquaert was alleen maar wat romantische dweperij. Hij had het erin over het zuiver algemeen stemrecht, dat nu maar met geweld moest veroverd worden en zette de tactiek ervan uiteen: het lam

leggen van alle verkeersaders, spoorwegen en telegraaflijnen, en het doorvaren van schepen op rivieren en kanalen onmogelijk te maken. Het is nooit de bedoeling van Plancquaert geweest zo gewelddadig op te treden, maar wel door dergelijk bravourestukje de regering bang te maken. Met zijn revolutie nam het ondertussen niet zo'n vaart: het duurde drie volle maanden eer het gerecht vernam, dat een dergelijk artikel was geschreven.

Maar toen men het dan eindelijk vernomen had, werd hij voor het assisenhof te Brugge gedaagd... maar de belachelijkheid ervan inziende, werd hij meteen door de rechters vrijgesproken. Het bracht echter tóch wat teweeg: zoals vroeger stonden én daensisten én socialisten in dicht opeengepakte massa op de Grote Markt te Brugge, waar hij in triomf werd rondgedragen, en waar Adolf van de gelegenheid gebruik maakte om deze menigte toe te spreken.

De enige die ons nu stilaan met rust begon te laten was de Kerk. Nu Adolf bij hen afgeschreven was, kon het slingeren van banbliksems nog weinig baat brengen. Toch verscheen nog een nieuwe pauselijke encycliek, *Graves de Communi*, waarin ons daensisme op zo'n omsluerde wijze veroordeeld werd – wij mochten een 'weldoende actie' voor het volk voeren, maar geen 'politieke actie' – dat ik best de zin ervan verdraaien kon en in mijn bladen schrijven: 'Het is een plechtige erkenning van onze christen volkspartij.'

In Aalst zelf stierf pastoor-deken Van Raemdonck, en in zijn laatste uren moet hij nog wroeging hebben gevoeld om het vele onrecht dat hij ons aandeed. Op zijn sterfbed liet hij horen, dat zijn doodsprentjes noch bij Pieter Daens noch bij Clemens Van de Putte mochten gedrukt worden, maar wel bij drukker Spitaels, een katholiek die zich steeds zorgvuldig buiten deze heftige politieke strijd had gehouden. En de opvolger van deken Van Raemdonck was dan Van Doren, een priester uit het Oudenaardse, die van oordeel was dat de preekstoel der Sintmaartenskerk niet langer moest dienen om de strijd tussen katholieken en christen democraten aan te wakkeren. Hij hield zich met zijn ambt en zijn kerk bezig en liet de politiek van Aalst voor wat zij was.

Veel meer nieuws is over dit jaar 1901 niet te melden, behalve dan nog een incidentje met de Aalsterse socialisten. Zij lieten weten, de socialisten, 'dat zij ondanks deze droeve crisis tóch besloten hadden, de jaarlijkse uitstap met hun reizigersclub te maken, en dat de tocht dit keer van Terneuzen naar Vlissingen en Middelburg in Holland zou gaan'. Ach ja, en de uurrooster van vertrek en aankomst onder ogen krijgend, schreef ik, 'dat geen enkele van de deelnemers aan de tocht hierdoor gelegenheid zou krijgen de zondagsmis bij te wonen'.

En meteen wreef Nichels me in het gelaat, 'dat broer Adolf die dag ook in Holland was, en hij daar voor hen mis zou lezen'. Hij voegde er zelfs aan toe, 'dat Jezebel er ook zou aanwezig zijn, om hen te vertellen hoe en op welke wijze ze pastoor Daens indertijd had moeten verleiden'. Het is de allerenigste keer geweest, dat iemand der linksen allusie heeft gemaakt op de gebeurtenissen van de vooravond der verkiezingen 1894, en uitgerekend moest dat natuurlijk die Nichels zijn. De snotneus, die niet eens wist hoe het allemaal in elkaar zat.

Maar wat hij dan toch wél wist: dat Clemens Van de Putte indertijd mijn eigen uurrooster was nagegaan, het werk aan mijn bladen, het uitdelen aan verkopers, het deelnemen aan vergaderingen en bijeenkomsten, en dan vastgesteld had 'dat Pieter Daens op zondag onmogelijk de mis kon bijwonen'. Hij haalde nu dit stuk uit *Denderbode* aan, en eindigde in schampere spot, 'dat heel wat daensisten de reis zouden meemaken, en dat geen enkele onder hen ook maar in het minst over het bijwonen van een mis gerept had'.

Dat wist ik ook wel. Het was trouwens alleen dáárom, dat ik erover geschreven had: om ónze mensen, die het geloof in de hoek hadden gevaagd, toch nog eens eraan te herinneren dat 'daensisme' nog altijd 'christene volkspartij' betekende.

Het kon hen niet meer zo heel veel schelen. Ze maakten de reis mee en zongen op de boot met zijn allen de Marseillaise. Ook Jeanne Mertens, een der mooiste jonge dochters van Aalst, was van de partij. Zij had een stem als een klok en zong de hele tijd door socialistische liederen. En Nichels maakte er gebruik van, om ook nog een omhaling te doen voor hun

Strijdpennig. Hij was zo in de weer, dat zijn mooie zondagse hoed hem van het hoofd vloog en in het water terechtkwam.

1902: Alfred Nichels

Ik wil het niet tot in den treure over de heersende armoede in de stad hebben, maar het was een gewoon dagelijks toneel honderden en honderden werklozen, op de 'Armenboek' geplaatst, te zien aanschuiven voor ofwel een aalmoes ofwel een reeds beschimmeld en oneetbaar geworden brood. Wie onder hen ziek werd, had ook nog in lange rijen aan te schuiven voor een bijgebouwtje van het hospitaal, waarin de stadsapotheek was gevestigd en waar kosteloos medicijnen werden uitgereikt. Uit alle wijken der stad kwamen men hierheen, om urenlang op straat zijn beurt af te wachten. Ook al zou het personeel met de beste wil ter wereld bezielde zijn geweest, men kon dit onmogelijk dag aan dag bolwerken. De medicijnen werden dan ook in een vaartje geprepareerd, veelal aan de verkeerde persoon uitgereikt en meestal samengesteld uit alleen maar aqua met een waardeloos siroopje bij.

En ik haal dit alles alleen aan voor de tegenstelling: de hele stad werd plots in opschudding gebracht, toen men hoorde dat reeds jarenlang stelselmatig de stadskas geplunderd was geworden, en fantastische bedragen eraan ontvreemd waren. Het was begonnen met een oneerlijke stadsontvanger, die zich reeds 57.000 frank had toegeëigend toen het bedrog aan het licht kwam. Om een politiek schandaal te vermijden liet het behoudsgezinde stadsbestuur hem zijn bediening behouden... en ging hij dan prompt door met de kas te plunderen. Het jaar eropvolgend bedroeg de ontvreemde som reeds 130.000 frank.

Ik zei het, dit hele geval werd in de doofpot gestopt. Maar toen deed zich een nog erger geval voor... Ook het geld van de zogenaamde 'redderskas' – het bedrag dat beschikbaar was gesteld voor slachtoffers van werkongevallen – bleek eveneens regelmatig te verdwijnen. Nadat dit anderhalf jaar had geduurd, kwam het de liberalen ter ore en die legden klacht neer bij de procureur des konings, zodat uiteindelijk proces volgde. Burgemeester Gheeraerds en baron de Bethune, schepenen van Finanties, verschenen als getuigen ten ontlaste, om te zeggen 'dat de zogenaamde ontvreemding der redderskas moest beschouwd worden als een missing in

de boekhouding'. Zij probeerden hiermee te redden wat nog te redden viel, en de smaad die op hun katholiek stadsbestuur zou vallen af te wentelen. De procureur des konings verzetste zich echter zeer heftig tegen ook nog hun ophemeling van de betrokkene, die nog steeds de fondsen in bezit hield toen er dringend hulpgeld moest uitgekeerd worden. Het Openbaar Ministerie verhief ook nog de stem, tegen de rol die door de politie van Aalst was gespeeld 'en die alles in het werk had gesteld om de betichte aan het gerecht te kunnen onttrekken'. En met luider stem zei hij: 'Met al de verantwoordelijkheid die ik in mijn woorden weet besloten te liggen, verklaar ik dat de politie van Aalst medeplichtig is geweest.' De rechtbank oordeelde de beschuldiging niet voldoende bewezen en sprak de betichte vrij.

De liberalen verkropten dit niet. In de stad lieten ze plakbrieven op de muren brengen, waarin ze bekendmaakten dat het stadsbestuur een lening van 98.000 frank had moeten aangaan, om het tekort in de redderskas aan te vullen. Ook de socialisten gaven het hele verhaal in *Recht En Vrijheid*, en van mijn kant schreef ik: 'Nu komt het uit, waarom de katholieken zo bang waren voor evenredige vertegenwoordiging. Reeds lang liep het onder de mond dat er in de stadskas een tekort was van 136.000 frank en in de redderskas een tekort van 98.000 frank, maar dat men dit liever wou geheim houden.'

Pas een tiental jaren later zou een katholiek gemeenteraadslid zelf, dr. De Naeyer, deze onverkwikkelijke affaire nog eens bij zitting te berde brengen en dan meedelen, dat indertijd een familielid van de betrokkene hem alles was komen opbiechten, met de vraag wat er nu te doen stond. En hierop had dan dr. De Naeyer geantwoord dat er maar één oplossing was: alles bekend te maken aan burgemeester Gheeraerds. Iets wat gedaan werd, en waarop dan een geheime vergadering werd gehouden met burgemeester Gheeraerds, schepen de Bethune, dr. De Naeyer en de beide betrokkenen. Daar werd het voorstel gedaan, dat dr. De Naeyer, als grootnijveraar en eigenaar van twee fabrieken, een lening zou toestaan. Iets wat hij prompt weigerde. Hij was een eerlijk en ook zuinig man, en drong opnieuw aan om liever alles bekend te maken en vooral dan te laten uitschijnen 'dat het

stadsbestuur wel van nalatigheid, maar niet van medeplichtigheid mocht beschuldigd worden’.

Naar zijn wijze raad werd niet geluisterd. Men bleef konkelfoezen en rond de pot draaien, zodat ik in mijn eigen stijl erover schrijven moest: ‘Over deze zaak hangt een mist zoals die van woensdagochtend.’

Maar toch nog een woord over de politiemannen. Tijdens het proces had het Openbaar Ministerie met haast pathetische stem uitgeroepen ‘dat hij de politie van Aalst als medeplichtig moest beschouwen’... Eind december werden op heel wat plaatsen sparreboompjes geroofd, die als kerstboompjes werden verkocht. Het lekte uit, dat de nachtelijke dieven politiemannen waren geweest.

Dit leegplunderen der stadskas lag me te zwaar op de lever, zodat ik hierover eerst wou schrijven, vooraleer te verklaren waarom ik dit jaar 1902 het jaar ‘Alfred Nichels’ wou noemen. Ik wou dit doen, omdat Nichels dan werd aangesteld als partijsecretaris... Niet alleen had hij hierdoor alle socialistische partijtouwjes in handen, maar was hij ook de allereerste die voor zijn partijwerk een vast loon kreeg uitgekeerd. Hierdoor had hij nu volkomen de handen vrij en kon hij zich de hele dag dóór met de partij bezighouden.

Begin februari was reeds in *Vooruit* bericht gekomen, over het benoemen van een dergelijke secretaris: ‘Lang hebben wij getalmd omwille der geldelijke kwestie, doch sinds het ontstaan van ons weekblad, het stichten van de ziekenbond en de voortdurende aangroei onzer verenigingen, zien wij het dagelijkse werk van zich opofferende partijgenoten stijgen. Wanneer elk dezer groepen wekelijks iets stort, zal het loon van de partijsecretaris makkelijk gevonden worden’.

Ook *Recht En Vrijheid* gaf een ellenlange opsomming der taken van een partijsecretaris: hij zou schrijver zijn van alle bestaande groepen en verenigingen, hij zou artikelen leveren voor het blad *Recht En Vrijheid*, de bestaande grieven en misbruiken opzoeken en, voor zover als mogelijk, doen ophouden. Ook de politieke werking moest hem toegezegd: hij zou manifesten schrijven om de socialistische leer aan het volk te doen kennen, antwoorden op artikelen en vlugschriften in hun nadeel uitgegeven... ‘in één

woord, hij moet een man zijn die als leider der partij kan optreden, begaafd met gezond verstand en flink te woord zowel met de tong als met de pen'. En nogmaals in één woord: een soort superman.

Als ik het handjevol mannen overschouwde, die dat ogenblik naast Alfred Nichels aan bod konden komen, raakte elk van hen om een of andere reden uitgeschakeld. Er waren André Van der Meersch, Jan Sanders en Jan Marcel – die nu al een paar jaren de partijleiding had, het woord voerde op alle bijeenkomsten en steeds als schrijver van hun middenkomiteit was genoemd – er waren Domien Bocqué en Henri Flips, en bovendien was er de man achter de schermen die alle touwtjes in handen hield, Victor De Geyter. Zij mochten zich nu allen aangeven voor deze bezoldigde post: er zou een examen geëist worden, een daartoe aangesteld komiteit zou erover oordelen, en uit deze die geslaagd waren, zou in het lokaal op zondagvoormiddag gestemd worden. Hoe het er met dat examen of met de verkiezing op die zondagvoormiddag toeging heb ik nooit geweten, achteraf hoorde ik dat alles reeds in kannen en kruiken was: 'De vrienden worden verwittigd, dat gezel Nichels het ambt van partijsecretaris is toegewezen en zijn zetel in het lokaal Hand Aan Hand heeft'...

Vanaf dat ogenblik was Alfred Nichels de grote man der arbeiderspartij te Aalst. Het enige waarmee hij zich niet moeien mocht was de coöperatieve, want daar hield Felix Podevijn de eigen hand boven. Koppig en verbeterde zette Nichels zich door alle moeilijkheden heen, en nu, na zoveel jaren, proeft men nog steeds de gespannen atmosfeer der vele en persoonlijke ruzies die hij heeft gevoerd. Persoonlijke ruzies, vooral met de liberalen Van Opdenbosch, Leveau en Van Stijvendael, wier midden hij had verlaten. Er moet echter onmiddellijk bijgezegd, dat ook zij niet mals zijn geweest voor deze man, die de liberale werkmanskring verliet om hen vanuit het socialistisch kamp ongenadig te bestoken. En er moet eveneens bijgezegd, dat hij juist door deze onverzettelijkheid eenheid schiep in een partij, waar nooit eenheid was geweest. Ook al gebeurde dit ten koste van enkelen die er vandoor gingen: de tijd was rijp voor het socialisme en vertienvoudigd werden de weglopers vervangen.

Bij zijn aanstelling tot betaald secretaris herinnerde de liberaal Van Opdenbosch er algauw aan, wat voor dringende zaak dit voor Nichels moest

genoemd, 'de laatste tijd moest hij met juist álles zijn beet brood trachten te verdienen', en ook dit ontketende onmiddellijk een papierstrijd van belang, met proza dat aan beide kanten zo droog en zo smakeloos was als gevangeniskost. Misschien oordeel ik wel al te eenzellig over Nichels, en waren zijn koppigheid en zijn onverzettelijkheid deugden in plaats van gebreken, maar hij was zo'n humorloos man, dat zelfs mij alle lachen verging, nog maar bij het horen vernoemen van zijn naam.

Niet dat het nog zoveel belang heeft, maar ik wou toch even een ruzie met Philemon Van Stijvendael aanhalen, in eerste plaats omdat ze typisch mag genoemd, en dan daarna ook nog omdat deze Van Stijvendael, bestuurslid van de liberale werkmanskring, op zijn beurt naar de socialistische partij zou overlopen. Nichels nu had in een en dezelfde week drie brieven ontvangen, twee naamloze en een van Van Stijvendael. In de twee naamloze werd gevraagd, bij de komende verkiezingen de socialisten niet voor de liberaal Verbrugghen te doen stemmen, en in deze van Van Stijvendael werd gevraagd de socialisten voor hem, Van Stijvendael, te doen stemmen. Nichels antwoordde hierop, niet per brief, maar openlijk in *Recht En Vrijheid*, waar hij alle drie deze brieven liet afdrukken en ze ook alle drie aan Van Stijvendael toeschreef. Van Stijvendael protesteerde, niet alleen omdat de beide naamloze brieven aan hem werden toegeschreven, maar ook nog omdat zijn eigen brief er veranderd en verminkt in voorkwam. Hij eiste dat 'zijn' brief er dan in zijn geheel en zonder de veranderingen zou in voorkomen. Nichels plaatste de week eropvolgend nog eens diezelfde brief, en nu bleek duidelijk dat ergens het woordje 'niet' was weggelaten, of weggefallen, waardoor de zin en de betekenis net het omgekeerde werd. Doch Van Stijvendael was nóg niet tevreden, hij richtte zich niet meer tot Nichels maar tot het dagblad *Vooruit*, waar *Recht En Vrijheid* werd gedrukt, en eiste van hen dat zijn brief er nu eindelijk geheel en ongeschonden zou in voorkomen. Dit gebeurde dan nogmaals, nu voor de derde keer, en dan kon men vaststellen dat uit de brief was weggelaten: 'Weg met het verraad, vanwaar het ook kome.'

Het tragi-komische van dit alles was, dat ook deze derde versie verminkt verscheen... Want de week eropvolgend, nu de vierde reeds, liet de redactie van *Vooruit* zélf weten, dat 'dit keer' de vergissing door háár was begaan en

niet door Nichels. Van Stijvendael nam hiermee genoegen, maar liet toch nog eens weten, dat de twee naamloze brieven, waarover Nichels gerept had, niet van hem waren, 'maar misschien wel van Nichels zelf'. Waarop Nichels alles doodvaagde met dit allerlaatste: 'Stoefen en iets in uw broek laten vallen, dat kunt ge.'

En waarom zou Nichels dan, die alle vrienden van vroeger aanviel, de man gespaard hebben die hém niet kon horen of zien? Aan mijn adres schreef hij dan ook: 'Meneer Pie, ge schrijft dat ik een onbeduidend ventje ben, dat door mijn onrechtvaardig en vermetel geschrijf het Onpartijdig Komiteit werd gebroken, wat ik u nader wil zien verklaren.' En verder over het in duigen gevallen Onpartijdig Komiteit zwijgend, haalde hij met schampere spot aan, dat onze coöperatieve tabakfabriek om zeep was, dat onze coöperatieve weverij nog aan geen tien winkels leveren moest, en dat de coöperatieve bakkerij, die we eveneens begonnen waren in de Eilandstraat op het eiland Chipka, niet vloten wou.

Dat laatste, over onze coöperatieven, was waarheid. Maar ik wou hierover niet met een man als hij de pen kruisen.

Alhoewel de houding van Nichels ook de houding werd van de hele socialistische partij, bleven toch contacten bestaan tussen de drie oppositiepartijen, vooral omdat men voorzag dat de strijd voor zuiver algemeen stemrecht – dat men weldra met de letters AS zou aanduiden – weer hoog ging opklaaien. Hiervoor kwamen wij reeds in het begin van dit jaar samen in het socialistische lokaal 'De Rode Leeuw', waar buiten Jan Sanders voor de socialisten en Philemon Van Stijvendael voor de liberalen, ook ik het woord voerde. Wij waren ook zinnens na deze bijeenkomst een massale betoging in de straten te laten doorgaan, maar dit werd ons vanwege het stadsbestuur verboden.

Niet alleen te Aalst, maar overal in het land dreigde men met algemene werkstaking en de ene betoging op de andere, als geen AS werd geschonken. Hooghartig antwoordde Woeste in de Kamer, dat de regering niet wijken zou, zoals ze indertijd wél gedaan had om het cijnskiesstelsel te zien afschaffen. Ondertussen hadden wij niet alleen een komiteit gesticht, maar ook nog een gemeenschappelijke kas om de kosten van deze strijd te

dekken. Anseele kwam naar Aalst en in de Molenstraat bij Jef Wellekens voerde hij het woord, terwijl Leveau voor de liberalen sprak en smid Lambrecht voor ons, daensisten. Terwijl smid Lambrecht sprak, vielen steeds maar nieuwe golven toehoorders binnen en zag de Molenstraat reeds zwart van volk. Hij was dan ook verplicht zijn rede te hernemen en de menigte op straat toe te spreken vanuit een bovenraam. En zo geestdriftig werd hij toegejuicht, dat hij zich niet eens verstaanbaar kon maken. Alleen deze smid, verknochtste vriend van pastoor Daens, daar in het open raam te zien staan, was voldoende om de menigte in begeestering te brengen. En alhoewel elke betoging verboden was, stapten na zijn rede deze honderden en honderden in bonte stoet door de straten der stad, stemrecht-liederen zingend.

De ene meeting volgde op de andere. Een paar dagen later was het weer volle bak, nu in de zaal Concordia. Daar sprak Gustaaf Leveau voor de liberalen, de Gentse socialist Stoutemas – beter bekend onder zijn schuilnaam Millio – en ook nog ik. Op mijn voorstel en in naam der 2000 aanwezigen werd een telegram opgesteld en gestuurd naar Leopold II, waarin AS geëist werd, ‘zodat de vrede in het land kon hersteld worden’.

De behoudsgezinden waren niet van plan toe te geven. De gewapende machten waarover zij beschikten werden in slagorde gebracht, de burgerwacht werd opgeroepen om hergegroepeerd te worden en de wapens te inspecteren... Iets wat in ons stadje een averecht effect had, want na de inspectie trok een groep burgerwachten door de stad, het geweer in verkeerde houding dragend en ondertussen stemrecht-liederen zingend. Wat ons dan deed schrijven: ‘Als het er op aankomt zal onze stad niet teveel op haar burgerwacht moeten rekenen.’

Het stemde ons al te naïef opgetogen. Ik zal niet beweren, dat men bewust zinnens was ons in een val te lokken, maar terwijl onze betogingen dan onverwacht werden toegelaten, hoorden we dat de politie haar sabels had moeten inleveren en in plaats hiervoor met revolvers was bewapend geworden. En wat ons nog meer op onze hoede bracht: we hoorden ook, dat men zinnens was een groot aantal mannen in onze rangen te laten opstappen, die zouden schreeuwen en tieren en ruiten inslaan, dit om de politie gelegenheid te geven van haar revolvers gebruik te maken en de

leiders in de gevangenis te kunnen stoppen. En toen we ook nog achterhaalden, dat versterking zou gebracht worden door de gendarmerie, wisten we dat een bloedbad moest volgen. We liepen niet in de val, zorgvuldig waakten we erover dat zich geen onbekenden in onze rangen konden mengen.

We kozen ook steeds een ándere dag, en dan een door hen onverwachte dag, om te betogen. Alhoewel we een betoging in de zondagavond hadden gepland, deden we dit pas op maandagavond en begaven we ons van het ene uiterste der stad naar het andere, steeds grotere massa's volk meesleurend en steeds grotere opwinding veroorzakend. Maar aan de wijk Het Slot stilsthoudend, waar eerst ik de menigte toesprak op de hoek van de Binnenstraat en de Hovenierstraat, en waar daarna Jan Sanders het woord voerde, werden door onze mensen vijf mannen ontdekt, met scheve petten op het hoofd en in haveloze kledij, die men als gendarmen herkende. Ze werden meteen vastgegrepen... en op mijn voorstel aan de politie overgeleverd.

Ook nog op andere wijze beproefden zij het agitatie te verwekken, om dan meteen te kunnen ingrijpen. In de eropvolgende nacht was even buiten het station een zware eikenhouten poort dwars over de spoorlijn gelegd... maar de sneltrein Brussel-Oostende reed de poort aan spaanders en hierdoor werd het ze niet mogelijk ons ook nog verantwoordelijk te stellen voor een treinramp. In de loop van diezelfde dag liep men echter in Leuven helaas wél in de val: door de geplande agitatie van vermomde gendarmen kon dan in de manifesterende massa geschoten worden: zes doden en zeventien gewonden.

Rond 20 april had de opwinding haar kookpunt bereikt. In het hele land laaide de strijd in alle heftigheid op. Er waren toen reeds 300.000 werkstakers, die van de ochtend tot de avond overal en in alle steden manifesteerden. Ook in Brussel en in het Walenland werd in de betogingen geschoten. Het AS zou het einde zijn geweest van de heerschappij der behoudsgezinden en liever dan deze heerschappij af te staan, wilden ze het verzet ertegen in bloed smoren. Liberalen, socialisten en daensisten verlangden dit AS, maar niet ten koste van zoveel mensenlevens. Wij eindigden ermee, in de Kamers de vraag om grondwetsherziening neer te

leggen. Ondanks de beroering die eraan voorafgegaan was, werd deze eis door de behoudsgezinden verworpen, met 84 stemmen tegen 64.

De golf voor het bekomen van AS was hiermee doodgelopen. De socialisten besloten, naar aanleiding der bloedige gebeurtenissen in Brussel, Leuven en het Walenland, geen feestelijkheden op de dag van Eén Mei te laten plaatsgrijpen. Zij lieten dit weten in een manifest, met rouwband omgeven.

In de katholieke bladen werd jubel-proza geschreven, omdat de oppositie verslagen was, 'zij is verslagen in de Kamer en verslagen op straat, zoals zij met de komende verkiezingen politiek zal verslagen worden'. En met haar leider baron de Bethune vierde ook de katholieke werkmanskring feest... omdat hun stem van katholieke arbeider maar een derde der stem van hun katholieke heer bleef bezitten.

Wat mijn eigen persoontje betrof, in de vroege ochtend van deze Eén Mei werd hard tegen de straatdeur aangebokt. Het waren twee politiemannen met een ondercommissaris en twee heren van het parket in burger... Ze moesten, zegden ze, op bevel van het parket van Dendermonde bij mij huiszoeking doen. Ik bleek ervan verdacht, wapens te hebben opgestapeld voor een volksopstand. Toen men dit in ons stadje hoorde is er dagenlang om gelachen en gegrapjast geworden.

Onmiddellijk daarop begon dan de strijd voor de verkiezingen. Alhoewel wij haast avond aan avond hadden betoogd voor AS wou elke partij toch met een eigen lijst opkomen. De liberalen lieten horen, 'dat de socialisten in eerste plaats strijd voerden om hún gedachten zoveel mogelijk uit te breiden en de aanhangers der liberale partij tot zich te lokken.' En de socialisten lieten onomwonden horen: 'het socialisme boven alles'. Toch kregen ze geen sant uit eigen land op de lijst, vanuit Gent werd hen de socialist Stoutemas opgedrongen, die hier reeds voor het AS meeting had gegeven en in het dagblad *Vooruit* onder pseudoniem Millio schreef. Voor de liberalen was het opnieuw Jules Rens uit Geraardsbergen. Geen van beiden raakte echter verkozen.

Toch moeten ze in zekere mate tevreden zijn geweest over de resultaten. Aan de hand der bekomen cijfers kon men nagaan, dat het stemmenaantal

der liberalen met 5000 gestegen was, en de socialisten van een goede 3000 stemmen op meer dan 6000 waren gekomen. De begeesting van Nichols kende geen grenzen. Dezelfde dag, toen de uitslagen bekend waren geraakt, telegrafeerde hij nog naar het blad *Vooruit*: 'Hoera, vrienden, wij maken ongelooflijke vooruitgang. Wij zijn niet meer de partij die achteraan moet lopen, maar de partij aan wie de toekomst is.'

Aan de verpletterende overmacht der katholieken was nu een begin van einde gemaakt: haast de helft van onze bij uitstek nog steeds diepgelovige bevolking had zich tégen de katholieken uitgesproken. Iets wat hun macht voorlopig nog niet brak... daar er nog altijd geen evenredige vertegenwoordiging bestond, slaagden ze erin met de kiezerscijfers een goocheltruc uit te halen: zij behaalden in het geheel 858.937 stemmen en de oppositiepartijen 771.930 stemmen, en ondanks dit verschil van maar amper 10 procent eigenden ze zich 23 zetels méér toe. Een cijferaar kon u meedelen, dat de katholieken dus een zetel hadden per 15.000 stemmen en de partijen der oppositie een zetel per 23.000 stemmen.

Maar voor onze eigen partij was het een zegevieren over heel de lijn. De Backer bleef in ons arrondissement verkozen, en broer Adolf werd in het Brusselse verkozen. Er zouden nu twee daensisten in de Kamer naast elkaar kunnen plaatsnemen. Het stemde iedereen in ons huis diepgelukkig, dat Adolf weer verkozen was geraakt. En in eerste plaats voor hem zelf, want het was een zeer pijnlijke en moeilijke tijd geweest, die hij achter de rug had. Als priester zonder benoeming en zijn ereloon als volksvertegenwoordiger verloren hebbend, was hij verplicht geworden, net als onze schoonbroer, als handelsreiziger in olie en wijnen zijn brood te verdienen. Hiervoor moest hij soms diep het Walenland in, en als zijn dagtaak als handelsreiziger beëindigd was, moest hij nog haast elke avond meeting geven in het Brusselse, want hij wóú daar nu slagen. Soms had hij hiervoor afstanden van meer dan een uur te voet af te leggen. En in de zondagochtend, die hem wat welverdiende rust moest brengen, had hij dan te spreken voor onze eigen verenigingen. De laatste maal was het voor ons ziekenfonds der vrouwen, dat pas gesticht was. De mensen merkten dat hij er niet best uitzag en moeilijk spreken kon. Hij kwam naar huis gesukkeld en moest dadelijk naar bed. Het was opnieuw de hartkwaal die hem had

neergeveld. Het stemde hem echter buitenmate gelukkig, dat de nieuwe pastoor-deken der Sintmaartenskerk, Van Doren, hem tijdens zijn ziekte bezoek kwam brengen. Met de glimlach zei hij Van Doren: 'Laat Woeste dit maar niet horen!'

Maar vanuit Brussel kwam dan het telegram, dat ook hij verkozen was. Die avond en nacht was er algemene vreugde aan de Beurs te Brussel, waar de mensen uit de oude volkswijken kwamen toegestroomd. Bij ons thuis was het twee uur in de nacht geworden, als reeds een vrouw uit de wijk Osbroeck hem het eerste bloemkorfje bracht. Een paar uren later, nog maar nauwelijks was de ochtendschemer doorgebroken, of de processie naar ons huis begon al.

Ik zegde het, wij waren diepgelukkig. Toch zou het nog maanden duren, eer Adolf zijn plaats naast De Backer kon innemen. En als dit dan gebeurde, bleek al vanaf de eerste dag dat zij het over bijna alles oneens waren. Het was treurig om aanzien hoe De Backer daar zat, en zweeg. Maar in mijn bladen schreef ik dan toch maar 'dat zij broederlijk samenwerkten en er nooit de minste schijn van nijd of onverschil te bespeuren was'. Waar De Backer angst had samen mét de socialisten te moeten stemmen of tegenstemmen, zei Adolf openlijk, 'bereid te zijn hand in hand te gaan met het socialisme, voor de verovering van de maatschappelijke politieke en economische hervormingen die aan onze programma's gemeenschappelijk waren'. En zijn rede besluitend voegde hij eraan toe: 'Deze samenwerking kan niet de versmelting of de opslorping van de ene partij door de andere betekenen.'

Ook met zijn goedkeuring dong onze partijgenoot Ducatillon naar een plaats van redacteur aan het socialistisch dagblad *Le Peuple*. Zij waren van mening dat dit nu best kon, omdat Vandervelde in *Le Peuple* een reeks artikelen had geschreven, waarin hij beroep deed op de proletariërs, zonder onderscheid van kleur of godsdienst, om gezamenlijk in één partij te werken. En letterlijk schreef Vandervelde toen: 'Hiervoor is het nodig, dat de socialistische partij zich onzijdig houdt voor wat de gedachten betreft, die zij verkeerd of zelfs dwaas kan noemen, maar die zij desondanks moet eerbiedigen... Wat niet wil zeggen dat de partijleden, die vrijdenkers zijn, moeten ophouden met de kerk te bevechten.' Of met ander woorden, als

partijlid mocht en moest men de kerk bevechten, maar de partij zelf, die ook gelovige arbeiders in haar schoot wou opnemen, moest zich onzijdig tonen.

Nog een stapje verder – zij van hun kant een stapje, en wij van onze kant eentje – en er kon aan de socialistische partij een christene vleugel toegevoegd. Want zo zag het Adolf: als de partij zelf zich onzijdig hield, en de ongelovige socialisten de kerk mochten bevechten, dan hadden gelovige socialisten van hun kant het recht de godsdienst te verdedigen. Samen met Ducatillon bracht Adolf bezoek aan Vandervelde, op de redactie van *Le Peuple*. Ducatillon zei er: ‘Ik ben ervan overtuigd, dat de arbeiderspartij er op deze wijze flink op vooruit zou gaan, ze zou eindelijk alle proletariërs van het land in één klassep partij bundelen en niemand zou haar nog kunnen remmen... Het gaat hier om de toekomst en de uitbreiding van het Belgisch socialisme.’

Het was in feite een historisch moment: nu ofte nimmer konden christen democraten en sociaal-democraten in een en dezelfde partij verenigd worden. Dit verschiep stemde ook Vandervelde enthousiast, en hij gaf Ducatillon de verzekering, dat men op *Le Peuple* zijn geloofsovertuiging zou eerbiedigen. Niet alleen Vandervelde, maar ook Anseele, met wie onze betrekkingen altijd zeer hartelijk waren geweest, was de toenadering van het daensisme genegen. Hun partijbestuur bleek echter alles behalve akkoord hiermee. Vandervelde werd zelfs op de vingers getikt om de bewuste artikelen in *Le Peuple*... Teveel zonen van oude en rijke liberalen hadden zich aan het hoofd der jonge socialistische partij kunnen werken, en in plaats van eerst en vooral een arbeiderspartij te zijn, was het een antiklerikale partij geworden. Het ging er deze leiding vooral om, de loge te versterken en de arbeiders in hun antiklerikale strijd te betrekken.

En meteen moeten ze ook wel even beginnen cijferen zijn. Als de socialistische partij toeliet dat er een christene vleugel aan toegevoegd werd, zou Adolf Daens aan het hoofd ervan komen te staan en alle christene arbeiders, die tot dan toe afzijdig waren gebleven, zouden deze christene vleugel komen versterken... En wie kreeg dan het hoogste woord te voeren in de partij, Vandervelde of priester Daens?

Vandervelde moest dan Ducatillon teleurstellen: als redacteur aan *Le Peuple* had hij zijn christen democratische overtuiging op zak te steken.

Nadat het socialistisch partijbestuur 'neen' had gezegd, aanvaardde Ducatillon een plaats als redacteur aan het liberale dagblad *Het Laatste Nieuws*, bij Julius Hoste. Ook daar had hij allesbehalve zijn christen democratische opvattingen te demonstrenen, maar het ging nu nog gewoon om een broodwinning voor hem, en niet meer om een samenwerking van partijen.

Was Adolf bereid geweest de voet te zetten in de redactie burelen van *Le Peuple* – hij zal wel de enige priester geweest zijn, die dit ooit heeft gedaan – met dit redacteurschap van Ducatillon aan het Vlaams-liberale *Laatste Nieuws* was hij alleen maar akkoord, op voorwaarde dat het geheim bleef. Hij had wel willen meemaken, dat een daensist zijn christen democratische opvattingen in het partijblad der socialisten kon verdedigen, maar hij zag niet graag dat diezelfde daensist gewoon broodschrijver werd in een liberaal blad. De medewerking aan *Het Laatste Nieuws* was echter na een paar dagen reeds algemeen bekend... en niemand minder dan onze andere partijgenoot, Hector Plancquaert – die men anders 'de meest linkse der daensisten' geliefde te noemen – zette de aanval tegen Ducatillon in.

Het was dom van hem, want hij bleek zelf heel wat contacten met *Het Laatste Nieuws* te hebben... Nauwelijks had hij in zijn blad *Het Recht* geschreven 'dat wij nu Ducatillon uit onze partij moesten sluiten', of Julius Hoste antwoordde 'dat we dan evengoed Plancquaert konden uitsluiten'. Maar iedereen in de partij eiste nu, dat we Ducatillon zouden uitsluiten en Adolf kon niet anders dan hieraan toegeven, hij moest Ducatillon laten vallen. Hij heeft het Adolf nooit kunnen vergeven, Ducatillon, telkens hij het over hem had zei hij 'die Pontius-Pilatus'.

Dat de socialisten der Denderstreek in de verkiezing 6000 stemmen op hun lijst hadden gekregen – wat in feite betekende, dat er reeds een 6000 socialistische gezinnen waren – bracht hen weer op een idee... Waarom zouden ze niet voor de kinderen dezer gezinnen socialistische scholen beginnen oprichten? De katholieken hadden hún scholen, en dus konden zij er óók hebben. En meteen herinnerde zich Prosper Baudewijn, de Gentse socialist die nog steeds in Aalst aan de coöperatieve verbonden was, dat hij zijn loopbaan als schoolmeester was begonnen... Een der bovenzalen van

het lokaal 'Hand Aan Hand' werd meteen tot klaslokaal ingericht, en moeite om aan leerlingen te geraken hadden ze ook al niet: de groep der Volkskinderen kwam het meteen bevolken.

En ik haal dit aan over Aalst, omdat het vrijwel het enige socialistische schooltje in het hele land is geweest. Ook uit Gent zijn ze komen kijken, en hebben ze daarna op partijvergaderingen aangedrongen een dergelijke school voor de socialistische jeugd van Gent op te richten. Maar zover kwam het nooit. Misschien waren ze wel van oordeel, dat dit een overbodige last was: met wat goede wil kon men de officiële staatsscholen als zodanig beschouwen.

In elk geval, het werd in Aalst een soort model-onderwijs. Men maakte met de leerlingen – het waren er in het begin een honderdtal – uitstapjes naar de buiten om ze iets over landbouw en veeteelt mee te delen. Er werd bezoek gebracht aan kleine nijverheden, zoals dat van een kuiper, en men onderhandelde om ook nog de garen- en dekenfabrieken bezoek te kunnen brengen. Maar buiten dit alles zouden de kinderen van dit socialistisch schooltje warme maaltijden krijgen en elk jaar een nieuw pak: het uniform der Volkskinderen. En dat was het signaal om uit alle volksbuurten de moeders te laten aanstormen, met de vraag of ook hun kinderen er school mochten lopen, warme maaltijden krijgen en een nieuw kostuum. Iets wat onmogelijk kón, en wat dan ruzie en naijver teweegbracht, onder deze wier kinderen welles of nietes konden gaan. Het bekoelde de ijver, vooral omdat het in eerste plaats de kinderen der partijbonzen en van het bestuur der coöperatieve waren, die voorrang kregen. Veel vrouwen lieten hun dit voelen, door op de bijeenkomsten van de textielvereniging weg te blijven.

Zij mopperden... en ook nog om wat anders. Zij waren allen fabrieksmeisjes geweest die bij de vereniging aangesloten raakten, omdat zij langs deze vereniging hun loon met enkele centjes zagen stijgen, zij beveiliging kregen tegen de tirannie der meestergasten en ook nog naar een kortere werkdag verlangden. Voor de rest bleef 'socialisme' hun minste bekommernis en probeerden zij zoveel mogelijk te ontsnappen aan het storten van steeds maar meer bijdragen. Het loon bleef armzalig en het was geen pretje op betaaldag 5 cent opzij te leggen voor de vereniging, 7 1/2 cent voor de ziekenbond, 5 cent voor dit en 6 cent voor ook nog dat. Zij morden,

maar als ze zes weken achterstand in het betalen der bijdragen hadden, konden ze volgens reglement niet meer genieten van ziekenbond of vereniging.

En ik zeg dit alles niet uit rancune, want in onze eigen verenigingen ondervonden wij net hetzelfde, als het er niet nog erger was. Het was niet de makkelijkste tijd om iets uit de grond te stampen, want die dagen waren de opofferingen heel wat groter dan de vruchten die men ervan plukken kon... die vruchten zouden pas later komen, in een betere tijd waarop we allen hoopten.

Maar wél met nijd en spijt werd dit alles door de katholieken aangekeken. Zij begonnen stilaan te beseffen, dat die andere tijden aan het naderen waren en probeerden nog moeizaam een andere koers te kiezen, of dan toch tenminste te doen alsof. Voor de katholieke arbeiders pakte men nu uit, met iets dat ze eveneens een vakvereniging noemden, maar dat in feite de oude bekende katholieke werkmanskring bleef, uitgebreid met een hulpkas en een ziekenbond. Men had er bij ziekte en kraambed ongeveer dezelfde voordelen als bij ons, daensisten en socialisten, maar over werkstaking werd in de statuten met geen enkel woord gerept. En hoezeer men ook geschimpt had op de bakkerij der socialisten, en had moeten hoonlachen als ook wij ermee begonnen, nu liet *Denderbode* weten – *Denderbode*, die niets dan hatelijke woorden over coöperatieven wist te schrijven – dat er ook een ‘antisocialistische bakkerij’ zou opgericht worden en hiervoor reeds een lokaal was aangekocht in de Achterstraat. Die bakkerij kwam er, maar als het ogenblik ervoor gekomen is, moet ik dan vertellen hoe het weer met dwang op de arbeiders moest gebeuren.

Nog een paar woordjes over Alfred Nichels, die met hun jaarlijkse dodenherdenking voor het eerst in het openbaar een rede hield. Ik hoorde het best, een groot redenaar mocht hij niet genoemd. Heel wat vinniger met de pen dan met de tong, had hij die redevoering op papier gezet.

En na de dodenherdenking schreef hij ook nog een brief naar alle fabriekseigenaars, ‘waarin hij, Alfred Nichels, de eerbiedige vrijheid nam, te vragen om de werkdag met een uur te willen verminderen, zonder het loon erom te verlagen... Deze vraag wordt internationaal gedaan, mijnheren, alle

verenigingen in België en andere landen kregen tot plicht dit te doen en wij durven hopen, dat de Aalsterse fabrikanten niet ten achter zullen blijven.’ En in *Recht En Vrijheid* liet hij kopij plaatsen van deze brief, eraan toevoegend: ‘Laten wij maar hopen, dat aan de vraag een gunstig gevolg zal gegeven worden.’

Acht dagen later kwam in alle bladen nieuws over de dekenfabriek van dr. De Naeyer aan de Vaart – die nu Geerinckx-De Naeyer was geworden – niet over vermindering van werkuren, maar over een reusachtige brand die er woedde. Het magazijn, de burelen, het portiershuis en het huis van de ‘meesterknecht’ – uit macht der gewoonte gebruikte men in de bladen nog eens die term van vroeger, toen een arbeider als een ‘knecht’ werd beschouwd – werden de prooi der vlammen. Tot de balen katoen, die op de kade aan de Dender lagen, raakten door de hitte in brand. Een schip met balen katoen moest ijlings doorvaren. De brand greep zo snel om zich heen, dat de meisjes binnen in de fabriek over een muur moesten gehaald om nog gered te worden. En daar dit nog niet snel genoeg ging, was men verplicht de muur in te beuken.

1903: Nieuw gemeentebestuur

Over de ontzettende gevolgen van de nog steeds alles verlamdende crisis heb ik het nu meer dan genoeg gehad, maar in dit hoofdstuk moet toch nog eraan toegevoegd, dat van hogerhand net álles werd gedaan, behalve hulp of steun te bieden. Integendeel, de verspilzucht van koning Leopold II, die miljarden in de Kongo stak en miljarden weggooide aan militaire doeleinden, fort en versterkingen – om dan nog van zijn privé-leven te zwijgen – werd door zijn behoudsgezinde regering in de hand gewerkt. Ook voor de nieuwe eerste-minister De Smet-De Naeyer was het volk er alleen maar, om nog meer en nog doelmatiger te worden gemolken.

Een eerste maatregel van de regering De Smet-De Naeyer was, de grenzen te sluiten voor buitenlands vee en vlees, en dit alleen maar om een paar grote veehandelaars in een minimum van tijd een fortuin te laten oprapen. Hierdoor kwam echter geen vee meer uit Frankrijk, geen ‘magere beesten’ uit Holland en geen goedkoper vlees uit Argentinië. Het gevolg ervan was, dat de slagers het inlands vlees 10 procent duurder hadden aan te kopen, om het dan 20 procent duurder in hun slagerij te verkopen. De grote veekwekers raapten nu inderdaad in een paar weken tijd een fortuin op, maar in de arbeidersbuurten was weer niemand meer die nog wat vlees kon eten.

Ik sprak hierover met een paar slagers uit de stad. Zijzelf leden door deze maatregel enorm verlies, want het was makkelijk gezegd dat zij nu maar het vlees 20 cent de kilo duurder hadden te verkopen... maar aan wie? De enige oplossing voor hen was, zich allen samen te sluiten en geslacht vlees uit Amerika te laten komen, dat gezond en goedkoop vlees was. Maar het werd hen eveneens van regeringswege belet. Het is te zeggen, het werd weeral niet officieel belet, het werd alleen maar om niet te achterhalen reden aan de grens tegengehouden.

Daar Brussel en de regering te ver boven hun begrip lag, keerde de volkswoede zich alleen maar naar de vijf, zes slagers in de stad, waar ze hun lapje ‘armemensen-vlees’ niet meer konden kopen. En in hun woede keerden

ze zich ook naar de slagerij der coöperatieve 'Hand Aan Hand', waar men met net dezelfde onoplosbare moeilijkheden kampte. Alfred Nichels had te laten weten, dat ook zij verplicht waren een hogere prijs te vragen, en dat zij zelfs dán nog met verlies verkochten.

In de Kamers werd hierover geïnterpelleerd, maar de minister van Landbouw gaf tot antwoord 'dat de verhoging van de vleesprijs vooral te wijten was aan het slechte weer van april en mei'.

Een nieuwe maatregel om de gapende Kongo-afgrond te dempen, was het verhogen der accijsrechten op de genever. Iets wat ze zelfs een menslievend tintje konden bezorgen: te beletten dat men hierdoor in de arbeiderswijken met het genever-drinken zou doorgaan. De genever, haast alleen in deze arbeiderswijken gedronken – meestal om even aan de dagelijkse miserie te kunnen ontsnappen – verhoogde een derde in prijs.

Adolf klaagde het schandelijke dezer handelwijze in de Kamer aan, op haast uitsluitend de rug van de afgejakkerde arbeider het gat in de staatskas te willen vullen. 'Het drinken van genever zal hierdoor niet verminderen,' zei hij, 'de arbeider gaat die alleen maar een derde méér betalen. En dát alleen is uw doel, mijne heren, 30 miljoen uit de zakken van het werkvolk te kloppen, omdat ge het nu 3 miljoen per jaar aan ouderdomspensioenen hebt uit te keren.'

De Kamer bleef hierover onafgebroken zetelen van donderdagmiddag 2 uur tot in de zondagmorgen. Twee dagen en twee nachten lang had men woorden in de wind gesproken, geredetwist en geruzied. Maar die zondagmorgen werd dan toch maar de wet gestemd. Koning Leopold II kon gerust aan boord gaan van zijn luxueuze jacht en naar de Azurenkust stevenen om er zijn cocottes te ontmoeten.

En dan was en bleef er het leger, met al zijn schandelijke toestanden. Niet alleen dat men voor drie en vier jaar onder de wapens werd geroepen – het paardevolk deed er zelfs zes jaar over – maar dat het nog steeds bij die 'bloedwet' moest gebeuren: bij loting, zodat de zonen der rijken zich konden vrijkopen voor de som van 1600 frank. Maar veelzeggender is het verhaal van een vader, die bij 'paster Donsj' kwam aankloppen, de 'pastoor der Armen', de enige waarop deze mensen in hun diepste miserie konden betrouwen...

Deze sukkel had een zoon, de oudste, die bij loting een slecht nummer had getrokken en het vier jaar soldaat zijn voor de deur zag staan. Doch door een zwakheid in de benen, gevolg van jarenlange ondervoeding, werd hij dan te Aalst afgekeurd voor de dienst. Dit moest echter daarna nog te Gent bevestigd worden, maar omdat dergelijke verplaatsingen niet door het leger betaald werden, had men in het gezin de laatste centjes bijeen te scharrelen om hem de trein naar Gent te laten nemen. Ook te Gent werd hij afgekeurd voor de dienst, maar drie weken later werd hij nog eens opnieuw opgeroepen voor een herzieningsdienst. Er was dat ogenblik niet alleen onvoldoende geld voor de reis naar Gent, maar die ziekte in de benen belette hem ook nog een stap te verzetten.

Een paar dagen later stonden er gendarmen in huis, werd de 'weerspannige' vastgegrepen en geboeid op een kar naar Ninove gevoerd, waar hij een nacht in de cel doorbracht, om dan naar Gent te worden overgebracht. De herzieningsraad keurde hem eveneens af voor de dienst, maar veroordeelde hem wegens verzet... tot 8 jaar inlijving bij een tuchtcompagnie.

Ook voor hem, zoals voor honderden anderen, had Adolf van hier naar daar te lopen en kon hij hem ten slotte na drie jaar tuchthuis vrij krijgen. Dag aan dag werden we op deze wijze geconfronteerd met de meest nare werkelijkheid, want dag aan dag kwamen al deze sukkel bij Adolf aanbellen om hun nood te klagen en hun miserie voor hem uit te stallen. Het waren vrouwen wier mannen in de garen- of dekenfabrieken – vooral de ververij was er een pesthol, waar ze door giftige dampen omringd waren – een ongeluk was overkomen en soms zwaargewond naar het hospitaal moesten overgebracht. De vrouw van fabrieksarbeider De Vlaeminck, die vermorzeld uit een batteur werd gehaald, kwam vertellen hoe hij de ganse nacht had gewerkt en daarna ook nog had moeten doorwerken in de nieuwe dag. De moeder van het meisje Van Hofstade, dat 14 uur aan één stuk door had gewerkt en in het laatste uur de beide handen werd afgerukt, wou men als vergoeding hiervoor 50 frank aanbieden. Ook voor hen had Adolf hemel en aarde te bewegen, en zou dit meisje dan uiteindelijk een pensioen van 2,00 frank per dag worden toegekend, tot haar zestigste jaar.

Dan weer waren het forensen, die in hun werkmanstreinen – het waren niet veel meer dan beestenwagens – elke dag van Aalst naar Brussel moesten, in de meest onmogelijke omstandigheden. Klacht op klacht had hij neer te leggen, en als dan tóch eens een verbetering werd aangebracht, liet de regering dit weten aan De Sadeleer, Woeste en de Bethune, ‘dat voldoening was gegeven aan hún vraag’.

Neen, niet over de ellende óm de ellende wil ik het hebben, maar om de verregaande nalatigheid en het ontbreken van elke maatregel hiertegen tekeer te gaan. Nog steeds had elke buurt – deze der Hoge Vesten, der koertjes en ingangen Bonner, Deprez en De Blicck, deze der Doolhofstraat, der Binnenstraat en Rapenstraat – slechts één enkele pomp en één enkel privaatje voor soms twintig dertig gezinnen. Privaatje en waterpomp bevonden zich naast elkaar, waardoor drinkwater en aal met elkaar vermengd raakten, en bij overstroming van de Dender, de Molenbeek of de Hoezebeek – wat in elk regenseizoen opnieuw gebeurde – brak dan weer tyfus uit. Het enige wat men hiertegen deed, was de ergste gevallen in aller ijf naar het hospitaal over te brengen om ze daar te laten sterven.

Ook Alfred Nichels klaagde van week tot week de wantoestanden aan. Zijn echtgenote was vroedvrouw, en als zodanig leefde zij in het nauwste contact met deze buurten van miserie. In *Recht En Vrijheid* deelde hij haar wedervaren mee, toen ze bij een kraambed vaststelde dat het noodlottige gevolgen kon krijgen als geen dokter erbij werd gehaald. Terwijl zij bij de barendende vrouw bleef, stuurde ze een buurvrouw naar de eerste de beste dokter toe. Deze weigerde te komen, ‘want het was zijn armenwijk niet’, zei hij. Het gesprek, dat aan de straatdeur gehouden werd, deed een voorbijganger stilstaan en deze toonde zich bereid naar een andere dokter te hollen. Ook deze dokter weigerde, ‘men heeft me voor een kraambed op voorhand te verwittigen’, zei die. En als dan tenslotte de dokter bereikt was, wiens armenwijk het wél was, liet deze de meid zeggen ‘dat meneer niet thuis was’.

Ik wil het ook niet verder over deze armendiensten hebben, het Armenbureel of Weldadigheidsbureel – in de volksmond algemeen Baldadigheidsbureel genoemd – en waar men in hoogste nood met een snauw een reeds oneetbaar brood werd toegeworpen. Maar toch nog iets

over hen, die 'het ongeluk' hadden een hoge ouderdom te bereiken, en in een Tehuis voor Ouden van Dagen moesten ondergebracht. Er was in de stad een Tehuis voor oude mannetjes en een voor oude vrouwtjes, en wie erin opgenomen werd zag zich totaal van alle vrijheid beroofd. De oude mannetjes mochten twee keer in de week een wandelingetje in de stad maken, op zondag en donderdag, de oude vrouwtjes mochten van hun kant maar één keer in de week buitengelaten: op dinsdag. Hierdoor belette men, dat man en vrouw, als ze allebei nog in leven waren, elkaar nog ooit eens konden ontmoeten.

Maar genoeg hierover, of ik blijf aanklachten schrijven tot in het jaar honderdduizend.

Vorig jaar, 1902, waren er de beide processen voor het plunderen der stadskas. Het katholiek gemeenteraadslid beticht van misbruik van vertrouwen ten nadele der slachtoffers van werkongevallen, werd dan te Dendermonde vrijgesproken. Het Openbaar Ministerie was echter hiertegen in beroep gegaan, en nu, op woensdag 11 februari, moest de zaak opnieuw voorkomen...

Terwijl het Openbaar Ministerie aan het woord was en alle beschuldigingen nog eens wou herhalen, begonnen een paar dronkenlappen kabaal te maken, zodat elke beschuldiging verloren ging. Een der dronkenlappen bleek de zoon van de Aalsterse politiecommissaris te zijn, en met alle voorkomendheid werd hem gevraagd buiten te gaan. De andere dronkenlap, eveneens een Aalsterse Woestist, liet zich echter uit de bank vallen en bleef op de vloer liggen. Hierdoor was alles wat het Openbaar Ministerie te zeggen had verloren gegaan, en werd het gemeenteraadslid opnieuw vrijgesproken. Bij zijn thuiskomst werd hem door de katholieke harmonie een serenade gebracht.

Mijn pen bleef soms machteloos, dergelijke toestanden in al hun wraakroependheid te beschrijven. Ik kon er toen alleen dit van maken: 'Moesten we reeds in 1895 onder de evenredige vertegenwoordiging geleefd hebben, de stadskas zou geen 12 jaar lang geplunderd geweest zijn, tot en met de som van 156.000 frank... en zou men de schuldigen niet met alle officiële hulde ook nog een serenade durven brengen hebben.'

Mijn broer en ik keken elkaar dan soms verbijsterd aan: hoe kon en mocht dit alles toch in Godsnaam blijven gebeuren? En gloeiend van haat om dit hemeltergend onrecht gooide Adolf het ook nog in de Kamers de behoudsgezinden in het gelaat. Hij zei er, kalm nog, dat men zich sinds 1890 het geld der stadskas was beginnen toeëigenen, om hiermee te speculeren, en dat de diefstallen ononderbroken waren doorgedaan tot in 1902. En zich nog uit alle macht trachtend te beheersen, zei hij: ‘Het lijkt haast onmogelijk, dat men twaalf jaar lang de stadskas kan plunderen, als er een schepen van Finanties is die zijn plicht doet.’

Ik weet het, Adolf haatte deze man die zoveel leed en tranen in onze familie had gebracht, maar de vuisten ballend om nog altijd in maat en rede te blijven spreken, keek hij baron de Bethune aan en zei hij: ‘De gemeentewet schrijft voor, dat de schepen van Finanties om de drie maanden de boeken en de kas van de stadsontvanger moet nazien. Ofwel heeft de schepen dit niet gedaan en dan is hij nalatig en strafbaar, ofwel deed hij het op onbekwame wijze en dan dient hij afgesteld.’

En omdat baron de Bethune als verlamd bleef zwijgen, strekte hij nu de beschuldigende vinger naar hem uit en zei hij, luid en nadrukkelijk: ‘Ik zal spreken zónder haat, en alleen in het belang van onze bestolen bevolking... Ik verwijt het Aalsters stadsbestuur geen toezicht te hebben gehouden zoals de wet dit voorschrijft. Reeds in 1894 had men bevonden, dat de boeken van de ontvanger in wanorde waren. In 1898 was er reeds een tekort van 36.000 frank en toch werd hierop niet gereageerd. Het college van burgemeester en schepenen had toen te veel werk met het vervalsen van de kiezerslijsten, feit waardoor onze collega de Bethune bijna voor het assisenhof kwam...’

En hem nog steeds strak in de ogen kijkend zei hij, persoonlijk tot hem: ‘Daarom zijt gij, meneer de Bethune, de zedelijke medeplichtige van de ontvanger. Gij hebt gewacht hem te doen vervolgen, tot er drukking van buitenaf kwam, en dan nóg hebt ge hem verdedigd. De ontvanger is ondertussen door het stadsbestuur naar Brazilië gezonden, dit om niet meer te kunnen spreken. Durft gij hem laten terugkeren? Neen, nietwaar, zijn onthullingen zouden u hinderen.’

De hele Kamer zat doodstil te luisteren naar deze zeer zware beschuldiging. Baron de Bethune zei alleen maar, met zwakke stem: ‘Ik wil

Daens niet volgen op dit terrein van haat en laster... Toen het bedrog door mij ontdekt werd, heb ik de feiten aan de onderzoeksrechter overgemaakt.'

Het blad *Denderbode* van Clemens Van de Putte antwoordde in zijn plaats, 'dat het dank zij zijn waakzaamheid was, dat de feiten *zo vroegtijdig* konden ontdekt worden'.

Werd dit jarenlange plunderen der stadskas druk besproken, een nog fantastischer gebeurtenis joeg iedereen verbeelding op hol. Men fluisterde achter opgestoken hand – en jaren en jaren later hoorde men dit fluisteren nóg – dat de politie der stad niet alleen medeplichtig was aan het leegmaken der stadskas, maar ook nog medeplichtig moest zijn aan de vele onopgehelderde diefstallen met inbraak, die de laatste tijd plaatsgrepen. En meer zelfs, dat de ondercommissaris van politie de leider der bende zou zijn. Twee jaar later, in 1905, zou die ondercommissaris ook aangehouden worden, maar hem alleen een ongelooflijk lange lijst van zedenmisdrijven – gepleegd in een reeks van jaren – ten laste worden gelegd.

Voor mijn part geloof ik, dat de man in de straat een en ander – de zedenfeiten én inbraken – met elkaar gaan verwarren is, zodat het in zijn verbeelding koek-één-deeg werd. En misschien ben ik zelfs hiervoor een beetje medeverantwoordelijk, vooral omdat ik bij het vermelden van altijd weer nieuwe diefstallen en inbraken sterk nadruk erop legde 'dat dit gebeurde onder het waakzaam oog der politie'. Had ik een eerste steentje in het water geworpen, Alfred Nichels volgde me met in *Recht En Vrijheid* te beamen: 'In de tabakfabriek van Borreman hield de politie vorig jaar ook de wacht, toen dieven er binnendrongen... en met de buit ontsnapten.'

Nog groter verwarring ontstond onder het volk, toen dan eindelijk een dievenbende werd aangehouden, met naam De Zwarte Hand... en de leden ervan socialisten, en meer zelfs, anarchisten bleken te zijn. Voornaamste lid ervan was Sooike Van der Niepen, een man die een tijd in Duitsland had verbleven en daar met anarchisten in contact was gekomen. Jaren later opperden sommige socialisten uit de volksbuurten nog steeds, dat het best een valstrik kon geweest zijn, en deze anarchisten zich misschien wel door de politie hadden laten provoceren. Steeds opnieuw koesterde ik plannen hierover met Sooike Van der Niepen zélf te praten, maar het kwam er nooit

van, vooral omdat hij nimmer tegen zijn aanhouding en jarenlange opsluiting ook maar in het minst heeft geprotesteerd.

Vanuit Engeland kwam een doodsbericht: Jan Byl, stichter van de allereerste vakbond in Aalst, was niet meer. Hij stierf op 21 januari te Beeburg, in de ouderdom van 47 jaar. De Engelse Maria Westhead, met wie hij trouwde in 1895, was bij zijn overlijden in de laatste dagen ener zwangerschap en reeds moeder van twee andere kinderen. *Recht En Vrijheid*, en ook *Vooruit*, deelden mee dat een almanak was uitgegeven, 'met erin het portret van onze vriend Jan en dat de werklieden dit portret bewaren moesten, want het was de beeltenis van de grondlegger van het verenigingsleven in Aalst, waaruit de Samenwerking geboren was'.

Deze samenwerking was nu in volle bloei. Anseele was in Gent ook reeds socialistische weverijen en fabrieken aan het oprichten, en kwam naar Aalst om propaganda ervoor te maken en aandeelhouders ervoor te vinden. Nichels liet op voorhand weten, hóé men aandeelhouder kon worden: door de eerste maal 5,00 frank te storten en dan elke maand 2,50 frank, tot men een aandeel van 25,00 frank bezat. Het waren echter alleen maar hun voornaamste leden, bezoldigden der coöperatieve, die zich hiervoor lieten inschrijven.

Toch was het daar op de Saskaai, in hun lokaal 'Hand Aan Hand', een echte bijenkorf geworden. Al deze bonden, verenigingen en maatschappijen hadden er zitting, en geen avond ging meer voorbij zonder dat het er krioelde van volk. Het lokaal, dat eens hun trots was geweest en waarvan zij de ruimte der vergaderzalen en werkplaatsen bezongen, bleek door de voortdurende aangroei der organisaties opnieuw te klein geworden. In juni wapperde weeral de rode vlag aan de gevel en lieten zij de hele stad weten 'vijf huizen te hebben aangekocht om ons lokaal te vergroten... maandagavond is de koop gesloten geworden en weldra zal men de hand aan het werk slaan om de nodige veranderingen te doen. Laat de burgerpartijen ons maar bekampen en beschimpen.'

Toch was ook onder hen even een wanklank, maar die dempten ze zoveel mogelijk. Lokaalhouder Van der Meersch, die ik af en toe nog eens ontmoette, was buiten het tappen en overreiken van glazen bier ook nog

broodjes beginnen verkopen aan al deze bezoekers van het lokaal. Broodjes die hij weliswaar liet bakken in hun eigen coöperatieve, maar die hij toch met een minimum winstje voor zichzelf aan de man bracht. En dit mocht niet van partijleider Nichels én van de baas der coöperatieve Felix Podevijn. Er vielen harde woorden, maar het slot was dan toch dat Van der Meersch zich bij het besluit neerlegde en verder broodjes verkocht, waarvan hij het luttele winstje aan de coöperatieve overmaakte.

En wat de ‘burgerpartijen’ betrof, die beschimpten hen inderdaad voor het steeds maar verdere aankopen van huizen. Het liberale blad *Dendergalm* schreef: ‘Het is dwaas, op dergelijke wijze het geld der werklieden te verspillen.’

Ook hierop heeft Nichels geantwoord in velerlei artikelen, en zóveel dat hij plaatsruimte tekort kwam en opnieuw ervan dromen ging, het blad *Recht En Vrijheid* tot alleen ‘zijn’ blad te maken. Het werd nog steeds te Gent gedrukt en hierdoor was hij verplicht al zijn kopij dagen op voorhand klaar te maken en naar Gent te versturen... waar men zijn proza naar eigen willekeur al of niet plaatste, erin snoeide, of berichten uit Kortrijk, Dendermonde en andere steden die niet tot het arrondissement behoorden, liet vóórgaan.

Hij belegde dan een partijvergadering voor het arrondissement en zette er zijn eigen ideeën omtrent het blad uiteen. ‘Moest het blad te Aalst gedrukt worden,’ zei hij, ‘we zouden over drie bladzijden méér beschikken en uitvoeriger kunnen handelen over gebeurtenissen van lokale aard.’ Hij wist de mensen van het arrondissement ook nog te overtuigen, en kon na de partijvergadering laten weten: ‘Volgend jaar zullen we ons eigen blad hebben, gedrukt en uitgegeven te Aalst zelf.’

Er was dit jaar ook weer gemeenteverkiezing, met als voorspel een verkiezing voor de werkrechtersraad. Maar aan dit laatste wilden de socialisten geen deel meer nemen. Er was weliswaar een werkrechter te benoemen, maar zij lieten weten ‘hoe nuttig zo’n werkrechtersraad ook moge schijnen, voor de werkende klas is hij van niet veel betekenis meer’.

Maar voor de gemeenteverkiezing waren zij de eersten om de strijd aan te vatten. Zij leefden in de gedachte, dat nu reeds hun tijd aangebroken was

en een socialist deel zou kunnen uitmaken van het stadsbestuur...

‘Overwinnen kunnen we heel gemakkelijk, wanneer we een oogslag werpen op de afgelegde weg sedert de gemeenteverkiezing van 1895. Thans heeft het socialisme in onze stad zo’n vooruitgang gemaakt, dat we gerust mogen zeggen vijf maal sterker te zijn dan in 1895.’

Zelfs in de randgemeente Erembodegem koesterde men hoop, want ook daar dienden zij een lijst in. De man die er zich voorstelde zou met de verkiezing... 28 stemmen krijgen.

Nichels hoorde echter aan alle kanten zeggen, dat het misschien beter ware kartel te vormen met liberalen en daensisten, want dat zij met een aparte lijst best mogelijk al hun stemmen konden verloren gooien. Samenwerken met andere partijen, en dan vooral met die liberalen uit wier midden hij in woede was weggelopen, was het laatste dat hij verlangde. Toegevend aan het idee der andere partijgenoten, maar dweers en eenzellig, schreef hij dan: ‘Ik hoor vragen om kartel te vormen met de liberalen. Goed dan, maar het moet dan een kartel zijn dat onze partij waardig is.’ En hiermee bedoelde hij dan: áls er een liberaal verkozen raakte, er ook een socialist hoorde bij te zijn.

De liberalen lieten hem echter weten, dat een kartel niet meer nodig was. En ze bedoelden, dat ze nu ook zonder hulp van de socialisten in de gemeenteraad zouden komen. Waarop dan de socialisten meteen met hún lijst uitpakten, en waarop hun vier kandidaten prijkten: Domien Bocqué, broodvoerder, Jan Marcel, meesterknecht – zijzelf gebruikten dit woord opnieuw, niet in ironie, maar uit macht der gewoonte – Felix Podevijn, nog steeds als ‘fabriekswerker’ voorgesteld, en Joseph Van den Bossche, gladslipper. Hieraan werden twee vervangers toegevoegd, en duidelijk bleek dat ze voor deze vervangers zo maar op de Saskaai om zich heen gegrabbeld hadden: het waren nog een andere bakker der coöperatieve én de lokaalhouder André Van der Meersch.

Ook de liberalen lieten hun kandidaten kennen. Het waren er heel wat meer, en allen zorgvuldig uitgekozen die in hun rangen volksgeliefd mochten genoemd. In eerste plaats reeds de dokter van het hospitaal, De Moor, die reeds 89 jaar was geworden en in de arbeidersbuurten op de handen werd gedragen. Algemeen had men het katholieke stadsbestuur te

schande gesproken, dat men bij de inhuldiging van het nieuw hospitaal deze 'dokter der armen' vergeten was geraakt. Burgemeester Gheeraerds had toen alle woorden van lof voor om het even welke katholiek, die van ver of van nabij met het nieuw hospitaal wat te maken had, of er geld en profijten bij opgestreken had... Maar de oude dokter De Moor, die zijn hele leven in dienst der armen van de stad had gesteld, stond er sukkelachtig bij en kreeg geen enkel woord van dank. Verontwaardigd hierom had ik toen geschreven: 'Maar ja, meneer Gheeraerds is niet de burgervader van de stad, maar deze van het kiesbedrog.'

Verder waren er als liberale behoudsgezinden de brouwer De Blicck, de hophandelaar Boterberg, de notaris De Windt, de hotelhouder Van den Broeck, leerfabrikant Schotte en brouwer Van der Schueren. Maar daarnaast hadden ze ook een drietal mannen van hun werkmanskring geplaatst: Gustaaf Leveau, Josse Van Opdenbosch en Van Branteghem.

Wat onze eigen lijst betrof, daar prijkte ik op kop, met de horlogemaker Boone. En dan de jonge mannen Felix Bocqué, Liebaut en Matthieu. We hebben heel weinig propaganda gemaakt voor die lijst, en in mijn bladen liet ik weten: 'Zwijgt dat ge zweet, gebaart van niets maar weest vrij in uw gedachten.' Zwijgt dat ge zweet... Want we waren onder elkaar overeengekomen, allen voor de liberalen van de werkmanskring te stemmen. Er moest kost wat kost een bres geschoten in de alleenheerschappij der Woesten, en ik wist het best, dit kon alleen maar gebeuren als ook wij voor de liberalen stemden. Daar is onder onze eigen mensen nog ruzie om geweest, want ze wilden kost wat kost op mijn eigen naam stemmen. Maar zoals sommige verstandige socialisten had ik me afgevraagd, of dat geen weggegooide stemmen zouden geweest zijn. Toch konden sommige partijgenoten het niet over hun hart krijgen, zodat ik nog een 500 stemmen had.

De verkiezing had dit keer bij uitzondering een kalm verloop. Geen der vier partijen behaalde de volstrekte meerderheid en dus moest nu wel – voor de allereerste keer – de evenredige vertegenwoordiging worden toegepast. Raakten hierdoor dan verkozen: de katholieken de Bethune, Gheeraerds, De Hert, De Bisschop, De Coninck en Meert... maar naast hen de behoudsgezinde liberalen dokter De Moor, brouwer De Blicck en

hophandelaar Boterberg, met ook nog de vooruitstrevende liberaal Leveau. Doch daar dokter De Moor 89 jaar was, zette men in zijn plaats brouwer Van der Schueren.

Voor de eerste keer zouden we het nu meemaken, dat er een gemengde gemeenteraad kon zetelen. Dat het mede met onze stemmen gebeurde, verzwegen de socialisten. Zij zegden nu: 'Wat er ook van zij, er is een bres geschoten, de liberalen komen nu controleurs der katholieken te zijn.'

Op zondag 25 oktober was er ook een beetje na-verkiezing, want dan moest nog gestemd worden voor een bijgevoegd gemeenteraadslid. Hiervoor werden echter maar twee lijsten ingediend: een katholieke en een liberale. En daar nu ook de socialisten voor de liberale kandidaat stemden, werd het nogmaals een lid van de liberale werkmanskring, Louis Verbestel.

De socialisten zagen Louis Verbestel hierdoor als hún kandidaat en wezen hem onmiddellijk op een allereerste taak: het in de gemeenteraad eens te hebben over het loon der mannen van de reinigheidsdienst. Het zat met deze een paar jaren geleden opgerichte reinigheidsdienst zo, dat de stad het werk liet uitbaten door een privé-onderneming, met bepaling dat de aangestelde ondernemer zijn arbeiders het minimumloon van 10 cent per uur zou uitbetalen. Uitgerekend, met een schafttijd onder middag, werkten deze mannen 12½ uur per dag en zouden zij dus aan het eind van die dag 2,50 frank moeten oprapen hebben. Zij werden echter maar 2,00 frank uitbetaald, omdat er met de ondernemer een compromis was gesloten: bij het ophalen der vuilnis bleek dit nog allerlei waardevol te bevatten, dat zij mochten uitrapen en na dagtaak verkopen. Dit dan in ruil voor de afgehouden vijftig centiemmen. Een ietwat scheve verhouding, want het afhouden van het loon gebeurde dus met eigen goedkeuring. Als Louis Verbestel dit dan op aandringen der socialisten te berde bracht, ging hij op zijn nummer gezet worden.

De socialisten, die nimmer een zitting van de gemeenteraad hadden bijgewoond, maakten zich nu het voornemen dit wél te doen om met argusogen toe te kijken of de liberalen er wel hun plicht vervulden. Hiervoor was niemand minder dan Nichels aangeduid, die maandelijks verslag ervan zou uitbrengen in *Recht En Vrijheid*.

Een eerste resultaat van het gemengd gemeentebestuur was het openbaar maken van een lijstje met de uitgaven van het jaar ervóór: 2500 frank voor de harmonie der katholieken en 700 frank voor hun uniform, 1500 frank voor een ijzeren afsluiting rond de Sintmaartenskerk en 538 frank voor de inwendige herstelling ervan, 4000 frank voor de meubilering der nieuwe Sintjozefskerk, 3000 frank voor schietoefeningen der burgerwacht... 116.000 frank voor een nieuwe laan door de gronden der Bergemeersen – voor het grootste deel eigendom der familie Moyersoën – en 0 frank voor een nog steeds op te richten werklozenfonds.

Over dit werklozenfonds gesproken... Met Henri Flips aan het hoofd begaf zich een afvaardiging der socialistische partij naar het stadhuis, om te vragen waarom er nog steeds geen werklozenfonds was opgericht. De burgemeester werd alleen maar wit van woede als Flips hem erop wees, dergelijk verzoek reeds twee jaar geleden te hebben ingediend 'en door zijn nalatigheid er nog altijd niets van terechtgekomen was'.

De socialisten belegden hierop een nieuwe bijeenkomst, waarop de kwestie van het werklozenfonds zou besproken worden, en waarop het nieuwe stadsbestuur was uitgenodigd 'om ze wenken te geven hoe zo'n fonds doeltreffendst kon ingericht'. Niemand van het stadsbestuur kwam vanzelfsprekend opdagen... behalve dan de twee nieuwe liberale leden, De Blicck en Leveau. Hun komst ontroerde Nichels zo diep, dat hij niet kon nalaten ze bij het openen der vergadering een woord van dank toe te spreken.

Gustaaf Leveau in *Dendergalm* en Alfred Nichels in *Recht En Vrijheid* hadden elkaar uitgemaakt voor rotte vis, maar onmiddellijk na het dankwoord van Nichels stond Leveau recht en zei hij, 'zelf een werkerskind te zijn en de werkende klas steeds genegen te zullen blijven'. Het gooien van bloemetjes hield hiermee niet op, want achteraf schreef Nichels ook nog in *Vooruit*: 'Voor deze verklaring breng ik openlijk hulde aan meneer Leveau.'

Behalve zijn rede in de Kamer, waarin hij het plunderen der stadskas had geschandvlekt, mocht men weinig horen over broer Adolf. De hartziekte had hem weer neergeveld, en velen dachten dat dit het einde van priester

Daens zou betekenen. Verscheidene bladen deelden zelfs mee, dat men het ergste mocht verwachten en dat Adolf – na het bezoek van de pastoor-deken – het verlangen had uitgesproken zich te kunnen verzoenen met zijn bisschop, Stillemans. En meer zelfs, dat bisschop Stillemans zo iets wel wou, doch op voorwaarde dan dat Adolf alles zou verbranden wat hij aanbeden had.

Over dit laatste heb ik straks, als ik in mijn relaas een paar jaartjes verder ben, uitvoeriger te schrijven. Maar voor priester Fonteyne uit Brugge, de tweede geestelijke die zich in de rangen der christene volkspartij aansloot, was dit een belachelijk iets. *‘Het Laatste Nieuws* laat de kwakkel los,’ schreef hij, ‘dat priester Daens op sterven zou liggen en op het punt is zich met zijn bisschop te verzoenen. Al zever, op zijn sterfbed de democratie moeten afzweren en zeggen dat twee maal twee weer vijf is geworden. Alles opofferen in de strijd en dan moeten eindigen met de hielen te kussen van de wetsverkrachters, dat zou nogal mooi zijn.’

Maar op 11 maart was Adolf dan genoeg hersteld, om in de Kamers weer op de oude schampere toon tekeer te gaan. Doch vrezend dat hij weer over het plunderen der stadskas kon beginnen, of met een nog erger schandaal uitpakken, trachtte de rechterzijde door alle mogelijke rumoer hem het spreken te beletten, zodat niemand nog een woord van hem kon verstaan. Ook aan partijgenoot De Backer had hij weinig of geen steun. Algemeen verweet men De Backer, zich niet te hebben gemengd in het debat, als Adolf het plunderen der stadskas had aangehaald. De socialistische bladen schreven toen: ‘Wat scheelt die man? Hoopt hij nog altijd op een plaatske van vrederechter en durft hij zich daarom niet meer verroeren?’

Toch laakte Adolf niet in het openbaar de houding van zijn partijgenoot, hij liet het hem echter voldoende voelen door de antisocialistische christen democraat Huyshouwer ervan langs te geven. Over hem zei hij schamper: ‘Zijn rol in de Kamers bestaat bijna uitsluitend hierin: antisocialist te zijn. Maar de punten van het socialistisch programma, die ook de punten van onze christen volkspartij zijn, het zuiver algemeen stemrecht, de leerplicht tot veertien jaar... wie heeft hem daarover ooit een woord horen reppen?’ En het was woord na woord iets dat op De Backer kon toegepast.

Maar ondervond Adolf wel iets anders, aan de kant der antisocialisten? Over het daensistisch congres, dat te Gent gehouden werd, schreven de christen democratische bladen alleen maar in lage spotternij en met moedwillige leugens, terwijl het socialistisch blad *Vooruit* – en dat blad alleen – een lang en onpartijdig verslag bracht. Maar de politiek heeft haar kleine kanten. Al had de socialistische partij niets anders dan lofwoorden over voor priester Daens, in ons stadje zelf moest hij door deze zelfde socialisten bevochten worden. Nichels had alles in het werk te stellen, om de arbeiders van het daensisme weg te houden. En zelfs al mocht hij ervan overtuigd zijn geweest, dat Adolf een belangrijke rol speelde in de ontvoogding van de arbeider, hij kon onmogelijk in zijn blad *Recht En Vrijheid* voortdurend ‘bravo!’ roepen. Hij moest integendeel met argusogen uitkijken naar ergens iets van niets, een of andere niet noemenswaardige vergissing van Adolf, een misschien even verkeerd gebruikt woord – als het dan geen door Nichels verkeerd begrepen woord was – om hem dit meteen onder de neus te wrijven.

In *De Volkseeuw* beschreef Adolf nog eens wat wij allen te lijden hadden gekregen voor en door onze christen volkspartij. Dit lijden en strijden kon Nichels niet loochenen, maar wel moest hij trachten het aureool, dat Adolf erdoor kreeg, te vernielen. ‘Jaja,’ schreef hij, ‘we hebben die vervolgingen van paster Daens meegemaakt, en als hij het nog allemaal eens beschrijft is het waarlijk aandoenlijk om lezen... Maar hij vergeet erbij te zeggen, dat hij meteen die strijd wou opgeven als ze hem in Brussel dat goedbetaald plaatsje van pastoor hadden bezorgd.’

Kleine kanten van de politiek... En niet alleen bij Nichels, maar ook bij ons, bij mij – die al eens verplicht was de waarheid een draai te geven – bij Plancquaert en Ducatillon. En ja, zelfs bij Adolf. De affaire met Ducatillon, die uit onze partij was gestoten omdat hij redacteur aan *Het Laatste Nieuws* was geworden, bleef bij elk van ons zwaar op de maag liggen. Vooral omdat Plancquaert en Ducatillon hun ruzie hierom maar niet wilden staken, en nu zelfs al in conservatieve bladen – en dan nog in het Frans! – elkaar allerlei lelijks naar het hoofd wierpen.

Adolf was door Ducatillon nog eens opnieuw ‘die Pontius-Pilatus’ genoemd, en ik zag me verplicht hier tegen in te gaan. Onder titel

‘Inwendige Moeilijkheden’ deelde ik mee, zinnens te zijn geweest over die zaak zo weinig mogelijk beslag te maken en het uitsluiten van Ducatillon voor te stellen als ‘een eervol ontslag na bewezen diensten’. Maar nu moest ik schrijven: ‘Ducatillon, die een ijverig aanvoerder is geweest, een vriend van allen, was reeds een paar jaren op zoek zijn brood te verdienen, eerst uitkijkend naar een plaats bij de socialisten en die nu verkregen hebbend bij de liberalen. In deze laatste toestand, die voor ons allen zeer pijnlijk was, moest hij zich liever stilgehouden hebben dan als aanvoerder verder te blijven optreden. Dan kwam die pennetwist met Plancquaert en hierop de algemeen gestelde eis, hem uit de partij te sluiten. Tot gisteren was hij vol achting en eerbied voor priester Daens, en nu is eensklaps de kaart gekeerd: in priester Daens is niets meer dat nog deugt. Maar weet ge wat? Als priester Daens zo een slechterik is en het in de christen volkspartij allemaal zo vals en slecht toegaat, waarom wou Ducatillon er dan zo lang inblijven? En waarom is hij zo kwaad omdat hij uitgesloten werd?’

Maar het deed ons allemaal geen goed. Ook een reporter van *Le Courrier de Bruxelles* ging Ducatillon opzoeken, om te vragen wat er eigenlijk allemaal aan de hand was. Ducatillon spuwde er net van álles uit, zodat Adolf, als hij al deze aantijgingen las, een aantal brieven naar *Le Courrier* schreef: ‘Ik hoop dat ge uw reporter niet meer zult sturen naar een persoon die we uit de partij gesloten hebben, en hierom alleen nog eerloosheden en verzinsels voor zijn vroegere vrienden en partijgenoten overheeft. Ducatillon vergist zich, als hij vertelt “dat ik hem zijn armoede verweet”. Ik verwijt niemand arm te zijn. Maar als hij me ook nog ervan beschuldigt hem 500 frank ontfutseld te hebben, om als mijn suppleant op de verkiezingslijst te staan, heb ik tot mijn verdediging te zeggen – wat trouwens elkeen weet – dat hij allesbehalve “een arme schrijver” is, zoals hij beweert. Ducatillon verwijt me ook een bedelaar te zijn... Toen we vervolgd, gebroodroofd en geruïneerd werden door de conservatieven, zijn milddadige personen me spontaan komen hulp bieden. Verre van mij, me om deze hulp te schamen. Maar als de “arme schrijver” Ducatillon niet helemaal zijn geheugen kwijt is, zal hij weten voor wie ik gebedeld heb, en bij wie.’

En terwijl hij toch aan het schrijven was naar *Le Courrier*, wou hij ze ook nog op wat anders wijzen, dat ons niet helemaal juist bleek te zijn... ‘Ik

heb niet gezegd, dat de katholieken het volk in armoede en onwetendheid willen houden. Ik heb gezegd dat álle behoudsgezinden, zowel katholieken als liberalen, een dom en onwetend volk verlangen. En ik haalde aan, hoe de liberale kasteelheer tot de katholieke pastoor zegt: “Hou gij het volk dom, ik zal het arm houden”.’

Dit was op de liberale teen getrapt, en *Le Courrier* antwoordde dan ook: ‘Dit volksgezegde zal wel van pastoor Daens zélf komen, zoniet heeft hij het bij zijn vrienden de socialisten gehoord.’

Misschien heeft het allemaal geen belang meer, wat ik nu nog eraan toevoegen wil, maar het leek erop of we de socialisten in alles en nog wat op de voet moesten volgen. Er was onze samenwerkende broodbakkerij, die zich op datzelfde kleine eiland Chipka bevond als de socialistische bakkerij, zij in de Iweinstraat en wij in de Eilandstraat, nog geen honderd meter van elkaar verwijderd. En dan was er de geschiedenis met ons nieuw lokaal...

In feite hadden wij nog altijd geen eigen écht lokaal, we kwamen samen nu in deze herberg en dan weer in gindse, bij vrienden en partijgenoten die elk een soort wijkclub hadden opgericht. Voor onze grote bijeenkomsten kozen we de Letterzetterskring op de Graanmarkt, maar dit lokaal hadden wij slechts in huur en door verandering van eigenaar werd het ons ontnomen. De christen volkspartij zat hierdoor met haar verenigingen op straat. En wat is een partij zonder lokaal? Adolf liep daar erg bekommerd over, zocht aan alle kanten, en hoorde tenslotte dat de herberg De Blauwe Poort te huur stond, op de hoek van het Sintjorisstraatje en het Kiekenstraatje... de eigenste herberg die als lokaal voor de socialisten had gediend, en waar ze met hun bakkerij opgang hadden gemaakt. Ze hadden dit in 1896 verlaten, en nu, zeven jaar later, namen wij het in bezit. Het werd geopend op 25 december, om er nog het kerstfeest van het vrouwenziekenfonds te houden.

En in dit lokaal de vrouwen van ons ziekenfonds toesprekend, dacht ik onwillekeurig aan de verre en lastige weg die me achter de rug lag. Ik had me heel in het begin verzet tegen het oprichten van coöperatieven, en nu zaten we daar zélf met onze eigen coöperatieven. Ik had een onbegrensde eerbied voor elke pastoor en nu sprak ik zelfs met minachting over de

bisschop. Over Stillemans zei ik, dat in zijn geboortestadje Sintniklaas de socialisten 1700 stemmen hadden behaald in de gemeenteverkiezing, en dat hij, moesten de wierooknevels hem het uitzicht niet belet hebben, de christen volkspartij niet zou bevochten hebben.

Kerkelijke zaken waren voor mij iets heilig en onaantastbaar geweest, maar nu was de paus gestorven en werd onze christen volkspartij nog eens opnieuw veroordeeld door zijn opvolger. We zagen de antisocialist Arthur Verhaegen naar Rome snellen om hem hulde te brengen, en we hoorden dat hij terugkeerde ‘met de raad, weliswaar op politiek gebied met eigen kandidaten te strijden, doch steeds in contact te blijven met de katholieke behoudsgezinden’. En hierbij kon ik slechts de schouders ophalen en niet zonder ironie zeggen ‘te hopen, dat de katholieke behoudsgezinden die raad zouden opvolgen’.

Maar ik moet er wél bijzeggen, dat ik ondanks alles – daar staande in ons lokaal dat eens het lokaal der socialisten was – christelijk van aard was gebleven en die christelijke aard nooit zou verloochenen. Alhoewel ik niet meer gaf om deze ‘raad’ van de paus, en van bisschop Stillemans zei ‘dat hij verblind was door wierooknevels’, ergerde het mij als ik de socialisten de dag van Eén Mei – die toevallig een vrijdag was – op hun feest vlees zag eten. *Denderbode* had hierover met afschuw geschreven, ‘dat alleen de honden op vrijdag vlees durven te eten’, en voor eens een enkele keer stemde ik met *Denderbode* in en schreef ik: ‘Is dat waarheid, socialisten, hebt gij op vrijdag vlees durven te eten?’ En natuurlijk was Nichels onmiddellijk met zijn antwoord klaar: ‘Welja, vriend Pieter, we hebben op ons Meifeest vlees gegeten, de arbeiders eten het al weinig genoeg. Maar maak er ons toch geen verwijt van, we kunnen nooit zóveel tegen de geboden der kerk zondigen als de leiders der christen volkspartij het reeds deden. Pieter, hou op met die schijnheilige praatjes... Onlangs moest de processie aan uw huis voorbij, en waar bij alle andere christene mensen zand was gestrooid, bloemblaadjes of kleurige papiersnippers, was er noch bij u noch bij uw broer pastoor wat gestrooid.’

En tenslotte ook nog een gebeurtenis met de socialisten, misschien van even weinig belang, maar waar ik toch even om glimlachen én erbij nadenken

moest...

Het stadsbestuur had besloten, nu er ook liberalen in de raad zaten, een muzikfestival in te richten waaraan alle politieke partijen met hun fanfare mochten deelnemen. De socialisten kregen de kiosk toegewezen die aan het einde der Kastanje Vesten, aan de herberg 'De Vier Winden', was opgericht. Maar zij werden toch nog vanwege dit nieuw stadsbestuur verwittigd, er geen politieke demonstratie van te maken. Zelfs de rode wimpel, aan de standaard hunner fanfare, zou moeten verwijderd als ze van hun lokaal naar de kiosk aan de Vier Winden opstapten.

De rode wimpel verwijderen wou Nichels niet, maar wel die met een koordje opgerold vastleggen. En daar dit toegelaten werd, stapten zij zo fier als wat op... om vast te stellen dat men ze op die kiosk een poets had willen bakken. De muziklessenaars waren te laag om rechtstaande te spelen, en voor stoelen was niet gezorgd. Geen humor kennende liet Nichels meteen partijgenoten terug naar het lokaal hollen, de Kastanje Vesten op, de Markt over, de Molenstraat af, om ze stoelen en banken te laten aanslepen. Schetterend besloten ze er hun optreden, niet met de Marseillaise zoals ze het nu reeds jaren deden, maar met de nieuwaangeleerde Internationale.

En of het nu toeval was, dan wel of iemand van hen het toeval had willen helpen, maar in korps terugkerend en over de Grote Markt stappend, schoot het touwtje los waarmee de rode wimpel was vastgelegd en rolde die open...

De dagen toen zij onmeedogend vervolgd waren geweest, hun stoeten en optochten verboden werden, de rode vlag niet op straat mocht gezien worden en politie, gendarmen en burgerwacht werden opgetrommeld om hen dit alles te beletten... die dagen waren nu voorbij. Ze stapten in korps over de Grote Markt, de rode vlag ontrold, en niemand van het stadsbestuur viel erbij in onmacht.

1904: De Van Schuylenberghen

Voor wat het jaar 1904 betreft, moet ik enkele zeer belangrijke gebeurtenissen vermelden: het stichten van een werklozenfonds, het verminderen der dagtaak op de FFR en het verkiezen van een liberale volksvertegenwoordiger in het parlement. Plus de houding van bisschop Stillemans tegenover broer Adolf, de dood van Aloïs De Backer, Petrus Van Schuylenbergh die onze partij verliet, en ik die mijn intrede in de Kamers deed.

Toch begin ik graag het relaas van dit jaar met de zeer onbelangrijke ruzie tussen wijnhandelaar Van den Hende en politieman Meert. Deze politieman had dienst op de Grote Markt, in de onmiddellijke nabijheid van het politiebureau zelf. En daar kwam dan wijnhandelaar Van den Hende aangestapt, die tot de drie vier families behoorde welke het ál te zeggen hadden in ons stadje. De wijnhandelaar mocht de politieman niet. Eens had hij hem ervan verwittigd, dat straatbengels zich vermaakten met de lantaarnpalen te beklimmen, en hierop had Meert hem geantwoord: 'En wat dan? Hebt gij me soms bevelen te geven?'

Dit was de voorname wijnhandelaar zwaar op de maag blijven liggen. Hij moest nu de markt over, langs de politieman heen, en maakte er gebruik van hem voor 'pommadekop' uit te maken. Volgens sommigen zou hij ook nog gezegd hebben: 'Ik zal u uw plaats doen ontnemen.' Waarop Meert dan zou geantwoord hebben: 'Loop door en laat me gerust.' Méér zou toen niet gebeurd zijn, moest dat eigenste ogenblik niet de substituut van de procureur des konings zijn langsgekomen. Deze was van oordeel dat niemand ongestraft een politieman verwijten mag toeslingeren, ook al behoorde hij tot de voornaamste families, en beval politieman Meert procesverbaal op te maken.

Zo iets deed politieman Meert niet graag. Op zijn beurt mocht hij die wijnhandelaar niet, maar het was al te gewaagd de kopstukken der katholieke partij op de tenen te trappen. Daarom liep hij eerst nog even het politiebureau binnen, om ondercommissaris Gits van de hem bevolen karwei

op de hoogte te brengen. Ook ondercommissaris Gits meende dit een daad te zijn, waarbij men een paraplu boven het hoofd moest houden. Hij zei dan ook 'dat voor zo iets de commissaris zélf moest verwittigd worden'.

De wijnhandelaar, niet ver van de Grote Markt en het politiebureau wonend, haastte zich nog gauw naar huis toe. Achteraf zei hij: 'om van kostuum te veranderen'. Maar samen met dit andere kostuum nam hij ook nog de erbij passende stok, en haastte hij zich terug naar het politiebureau toe. Daar kwam dan, net als in een vaudeville, politieman Meert weer naar buiten. Van den Hende zei woedend: 'Als ge procesverbaal durft op te maken, is het met u als politieman afgelopen.' En alhoewel ondercommissaris Gits, brigadier Colson en agent Barrez sussend wilden optreden, begon Van den Hende klappen uit te delen.

Noch ondercommissaris Gits, noch brigadier Colson of agent Barrez, hebben gezien dat hij met die stok sloeg. Hij sloeg met de hand, zei ondercommissaris Gits. Hij nam de stok in de linkerhand en sloeg met de rechterhand, zei brigadier Colson. Toch waren er sporen van de snijdende stok – het wapen der katholieke Jonge Wachten – duidelijk zichtbaar: het uniform raakte erdoor gescheurd en het uurwerk in zijn zak was stukgeslagen. Bovendien was agent Meert drie dagen bedlegerig.

Het uurwerk is niet stukgeslagen, zei ondercommissaris Gits... het viel op de grond en raakte vertrappt. Twee andere leden der katholieke Jonge Wacht, de zoon van Clemens Van de Putte en zijn vriend, bleken dit alles toevallig te hebben meegemaakt en kwamen getuigen 'dat agent Meert de wijnhandelaar Van den Hende had uitgedaagd', en 'dat het bedlegerig zijn van agent Meert puur plantrekkerij was'. Toch werd Van den Hende, lid van een der meest geëerbiedigde families in de stad, door de rechtbank te Dendermonde veroordeeld 'om agent Meert tijdens het uitoefenen van zijn dienst verwijten en slagen te hebben toegediend, zijn tenue te hebben beschadigd en zijn horloge stukgemaakt'.

Waarom nu dit omstandig relaas van een al te onbeduidend feit? Omdat drie dagen ná het proces agent Meert, die reeds 23 jaar dienst achter de rug had, oneervol naar een verre buitenwijk werd verplaatst.

Adolf interpelleerde in de Kamers over het niet-uitbetalen der ouderdomspensioenen. Men betaalde slechts om de zes maand uit, en dit telkens zeer lang ná de vervalddag. 'Dit betekent alleen een enorme winst in de pensioenkas,' zei Adolf, 'daar ondertussen reeds heel wat oudjes sterven, aan wie het pensioen niet meer hoeft uitbetaald te worden.' Hij deed ook opmerken dat de bedragen, die hen bij leven moesten uitgekeerd zijn, rechtmatig de nabestaanden toekwamen. De minister antwoordde hierop 'dat zo iets administratief onmogelijk was'. En Adolf repliceerde: 'Is het dan administratief mogelijk, te onthouden wie ondertussen gestorven is en dusdoende geen rechten meer heeft?'

En terwijl Adolf het in de Kamers over de pensioenen had, begon een jonge partijgenoot van ons, Hallaert, het stadsbestuur op de tenen te trappen om verandering in de toestand der weesjongens en weesmeisjes te krijgen. Hijzelf was een weesjongen geweest, Hallaert, en kende de middeleeuwse toestanden ervan best. De weeskinderen kwamen meestal uit de sloppen en stegen, waar zich zes, zeven, acht, negen kinderen in het armzalig krot verdrongen. Stierf de vader, of kwam hij bij ongeval in de fabriek om, dan was de moeder verplicht de hulp van het Armbestuur in te roepen en zag ze de kinderen naar het weeshuis overbrengen. Stierf de moeder – vrij dikwijls kwam ze om in het kraambed – dan was ook de vader verplicht zijn kroost aan het weeshuis over te maken.

Daar werden zij door broeders of door nonnetjes behandeld, alsof ze in klooster-gevangnissen verbleven. Eens binnen in het gesticht zette men geen voet meer in het ouderlijk huis, ook niet als vader of moeder nog leefde. Hoogstens één keer in de maand mochten ze bezoek ontvangen, en dit dan nog als ze niet gestraft waren geworden. Zielig om te zien was het, als ze één keer in de week hun wandelingetje mochten maken: bleke gezichtjes met verschrikte ogen, de achterlijkheid zélf in hun armtierig uniformpje. En was hun tijd gekomen om het gesticht te verlaten, dan stonden ze onwetend in het leven en raakten ze ofwel uitgebuit of liepen ze verloren.

Adolf over de pensioenen, Hallaert over de weeshuizen, ik over het leven in de sloppen en stegen zélf. Nog leefde men in buurten waar voor dertig en veertig gezinnen maar een enkele waterpomp en een of twee privaatjes

beschikbaar waren gesteld. De kinderen liepen er naakt en deden hun gevoeg waar ze het kwijtraakten. Ze sliepen met zes, zeven en acht kinderen onder elkaar, broers en zusters – en meestal in de kamer der ouders zelf, waar voor weer nieuw broed werd gezorgd – en leefden er als in een konijnenhok.

Uit honderden gevallen wil ik slechts dit aanhalen: in een dezer krotten was een dertienjarig meisje zwanger geworden en stierf ze bij het ter wereld brengen van haar kind. Men liet nog gauw een pastoor halen om ze in haar laatste ogenblikken bij te staan. Hij weigerde. Ook als het meisje daarna moest begraven worden weigerde hij de dienst te leiden. ‘Het gaat er dan op lijken, of ik de ontucht wil aanmoedigen,’ zei hij.

Maar er zijn dan de verslagen der eerste gemeenteraadszittingen, waarin nu ook de liberalen wat in de pap te brokken kregen. In *Klokke Roeland* verscheen hieromtrent een artikel van Petrus Van Schuylenbergh dat ik allesbehalve goedkeuren kon, want hij schreef ‘dat het de mensen totaal onverschillig liet, of er nu ja dan nee ook liberalen waren bijgekomen’. Ik kon me daar heel erg kwaad om maken, want waarom hadden we dan gevochten voor evenredige vertegenwoordiging, als het ‘de mensen onverschillig liet’? Trouwens, het was niet waar wat hij schreef, de intrede der liberalen werd zelfs met de grootste spanning tegemoet gezien.

Het begon al met Nichels, die zich voorgenomen had elke zitting bij te wonen en een hoop partijleden mee te nemen, maar nu vaststelde dat de zittingen om 3 uur in de namiddag werden gehouden. ‘Men moet er rekening mee houden, dat ook de werkmensen de zittingen willen bijwonen,’ schreef hij.

En wat nog nooit was gebeurd: de bladen *Recht En Vrijheid*, *Denderbode*, *Dendergalm*, *De Volksstem* en *De Werkman* stuurden elk een verslaggever. Hierdoor ontstond reeds een eerste incident, want Van de Putte, uitgever van *Denderbode*, werd een plaats toegewezen naast mij, uitgever van *De Werkman*. En dat wij daar broederlijk naast elkaar zaten, in de hele stad bekend als dé bloedvijanden, wekte de lachlust van alle aanwezigen op. Ik kon er alleen een grimas bij maken, maar gemeenteraadslid De Blicck schoot in een lach toen hij die grimas zag. In het wilde weg schreeuwde Van

de Putte: 'Is het met mij, dat hier gelachen wordt?' En daar hij ondertussen naar De Blicck keek, verstijfde de lach op diens gelaat en riep hij naar Van de Putte: 'Het is niet aan u om MIJ te interpellieren.'

De volle draagwijdte van dit incident kon maar pas begrepen worden, als men wist wat reeds voordien tussen De Blicck en Van de Putte was voorgevallen. Omdat 'die liberaal De Blicck' tot gemeenteraadslid verkozen was geraakt, had Van de Putte in zijn blad *Denderbode* hatelijk geschreven 'dat De Blicck zijn schoenen-met-gaten verruild had met de pantoffels van meneer Raymond-zaliger'. Deze ogenschijnlijk weinigzeggende woorden waren een zeer diepe belediging aan het adres van De Blicck. Voor wie de toestanden anno 1904 in Aalst kende – en dat waren alle lezers van *Denderbode* – betekende het, dat Joseph De Blicck met versleten schoenen en in diepste armoede naar Aalst was gekomen, en zich gered had door te trouwen met de schatrijke weduwe van meneer Raymond, 'wiens jichtpantoffels hij dusdoende aantrok'.

De Blicck was meteen naar een advocaat toegerend en Van de Putte werd dan te Dendermonde om zijn smadelijk proza veroordeeld tot 1000 frank boete en inlassing van het vonnis in verscheidene bladen. Dit deed hij, maar zijn hele leven tot de partij der alleenheersers behoord hebbend, wou hij zijn vaantje voor niets of niemand afgeven en blééf hij vanaf 1904 tot en met 1908 – want dan zou De Blicck opnieuw proces inspannen – gemeenteraadslid De Blicck steeds maar 'De Pantoffel' noemen.

Doch daar zaten ze dan, de liberalen De Blicck en Leveau, bereid om de katholieken het vuur zo nauw mogelijk aan de schenen te leggen. Brouwer Joseph De Blicck, geboren te Lebbeke 13 september 1866, was dan 38 jaar geworden. Gustaaf Leveau, eigenaar van een bedrijf waar men allerlei mechanieken vervaardigde, was geboren 4 november 1846 en nu reeds een 58-jarige voorvechter der liberale partij.

Wij hoorden dan burgemeester Gheeraerds het openingswoord uitspreken, en hieruit bleek weer eens hoe diep zij ervan overtuigd waren dat zij, en zij alleen, de zedelijke en stoffelijke belangen der bevolking wisten te behartigen en die nieuwlichters er alleen op uit waren onlusten te veroorzaken, en wanorde en anarchie te stichten. Hij zei in dat openingswoord, te hopen dat de liberalen het hunne zouden bijdragen om

de stad goed te helpen besturen, want dat hun liefde voor de plaats waar zij geboren waren hen gebod dit te doen... 'het katholieke bestuur heeft menigmaal in moeilijke omstandigheden aan het roer gestaan, het toenemen der nijverheid en de groei der bevolking vergden gedurig meer uitgaven, de lasten drukten zwaarder en grootse werken konden nimmer uitgevoerd door geldgebrek. De katholieken hebben alles gedaan wat mogelijk was voor de verfraaiing der stad en de verzorging der noodlijdenden. Zij hebben riolen gelegd, kaaien gebouwd, mooie wandelingen tot stand gebracht, een nieuw hospitaal gebouwd en een nieuwe kerk te Mijlbeek...'

Ik heb achteraf plezier beleefd, Nichels deze hele openingsrede in *Recht En Vrijheid* te zien weergeven, maar doorspekt met zijn eigen commentaar. Toch zal het waarheid zijn geweest, dat ze op hun eigen manier ernaar streefden 'de stad te verfraaien, wandelingen te maken en kerken te bouwen'. Trouwens, het grootse werk dat niet meer kon uitgevoerd worden, was het verder uitbouwen der Sintmaartenskerk tot een indrukwekkende en bijna middeleeuwse kathedraal. Het kon allemaal niet meer, want een ándere tijd was aangebroken: een tijd waarin plots fabrieken verrezen die onmetelijke fortuinen brachten aan enkelen, en kommer en ellende meebrachten voor de ganse werkersbevolking, een tijd met sociale problemen waarvoor zij geen oplossing konden vinden en waartegen geen kruid was gewassen. En in die lawaaimakers, vooruitstrevende liberalen en socialisten, en vooral in die scheurmakers van daensisten, konden ze alleen maar onverantwoordelijk zien die het oude erfgoed, de zeden en gewoonten, onder de voet wilden lopen.

En alhoewel er honderden zaken waren die nu konden aangeklaagd, paktten de tegenstrevers juist met iets uit, dat geen zin bleek te hebben, en waarbij de katholieken meteen konden zeggen: 'Ziet ge wel!' Op aandringen van de socialisten was liberaal gemeenteraadslid Louis Verbestel daar dan weer met zijn vraag 'hoeveel de mannen van de reinigheidsdienst werden uitbetaald'. Wij weten het, zij hadden 2,50 frank per dag te ontvangen, maar namen genoeg met 2,00 frank, omdat zij zich uit het huisvuil nog alle waardevolle voorwerpen mochten toeëigenen en verkopen. Nauwelijks had Verbestel zijn vraag gesteld, of baron de Bethune diepte uit zijn tas een brief op, geschreven door de ondernemer en ondertekend door alle bij hem

tewerkgestelde arbeiders, dat zij dit compromis met wederzijds akkoord hadden aangegaan. Zodat burgemeester Gheeraerds inderdaad kon zeggen: 'Ziet ge wel!... laat ons overgaan tot het volgend punt van de agenda.'

De liberale arbeider Verbestel nam het Nichels erg kwalijk, mede door zijn schuld nu voor gek te hebben gestaan. Maar Nichels, die de zitting mocht bijwonen op de bank der gazetschrijvers maar verder zijn mond had te houden, liet niet los. In *Recht En Vrijheid* antwoordde hij dan in Verbestels plaats: 'Het komt er niet op aan of de arbeiders ja dan nee met hun loon tevreden zijn, het komt er op aan of ze ja dan nee het vereiste minimumloon uitbetaald krijgen.'

Over het voorlezen van die brief door baron de Bethune ook nog wat anders. Jaren later zou Petrus van Nuffel, de man van de anekdoten, ook hieromtrent met eentje uitpakken. Hij vergiste zich weliswaar in datum ervan, want hij liet het gebeuren op 23 mei 1902 – toen er nog steeds een alleenheersend stadsbestuur was – terwijl het dan 23 maart 1905 moest zijn. Maar, het gaat niet om de datum doch om de anekdote. En deze was dan, volgens Van Nuffel, dat baron de Bethune een knipoogje wierp naar burgemeester Gheeraerds en onder tafel een duwtje gaf tegen het been van schepen Meert, en dan uit zijn tas die brief te voorschijn haalde en voorlas... Iets wat zij een zeer kostelijke grap vonden, want de bewuste brief was slechts een leeg vel papier.

Doch al had Verbestel hierin het onderspit gedolven, hij kwam met een nieuwe vraag te voorschijn, die raker aankwam: over het brood dat nu al jarenlang door de Armendienst werd uitgereikt, en dat steeds rot of beschimmeld was. Hij formuleerde het echter voorzichtiger, want hij wou geen tweede keer in de val lopen. Hij stelde de vraag 'of iemand hem kon inlichten over het brood, want dat de mare ging als zou door de Armendienst het oudbakken en slechtgeworden brood worden opgekocht, om het de armen uit te reiken'.

Hierin trad de liberaal Leveau hem onmiddellijk bij. Hij deelde mee, hoe iemand rechtstreeks van het Armenbureau naar zijn huis was komen lopen, met zo'n brood onder de arm. 'Het stonk,' zei hij... 'En ik stel de vraag of het niet veel beter zou zijn, de behoeftigen bonnetjes te bezorgen, zodat ze hiermee naar de bakker hunner keuze konden gaan?' En hierop

antwoordde burgemeester Gheeraerds, die zélf eigenaar van twee bloemmolens was: ‘Nimmer heb ik klachten over het brood gehoord, maar ik zal deze klacht overmaken aan het Armenbestuur.’

Maar dit jaar kwam dan toch het werklozenfonds tot stand, want ook de liberalen in de gemeenteraad drongen hierop aan. Het begon met Leveau, die de vraag stelde ‘of er steungeld voorzien was voor de werklozen aan de kaai?’ Twee schepen hadden elkaar geramd en waren gezonken, en hierdoor was de Vaart geblokkeerd geraakt en konden geen schepen meer aanleggen om gelost of geladen te worden. De burgemeester antwoordde hem, dat het Armenbureau reeds was verwittigd en in buitengewone ondersteuning 200 broden waren uitgereikt. De Blicke wou het niet verder hebben over ‘dat brood’ – zoals hij het minachtend zei – maar over ware ‘sociale steun’. ‘Het kan niet erg aanmoedigend voor die mensen zijn,’ zei hij, ‘in dergelijke gevallen de hand al bedelend te moeten uitstrekken.’

De stoot tot het bekomen van een werklozenfonds kwam echter van heel onverwachte zijde. Het was de Onpartijdige Drukkersbond, waarvan enkele leden eveneens schaamtevol een brood hadden moeten aanvaarden, die een manifest in de stad uitdeelden en ook nog een meeting belegden in een onpartijdig lokaal op de Grote Markt. Meeting die haast door niemand werd bijgewoond, en ik bedoel, door niemand van de gekende partijen. Want wat belang had voor hen iets ‘dat onpartijdig was’?

De socialisten kregen echter hierom op hun donder van Nichels. In eerste plaats hadden zij deze meeting móéten bijwonen, om het onpartijdig karakter ervan meteen een socialistisch karakter te geven. En bovendien ging het om het oprichten van een werklozenfonds, dat hij reeds beschouwde als ‘zijn’ werklozenfonds: iets waar hij de allereerste op aangedrongen had en dat ook door zijn bemoeiingen had te ontstaan. In zijn weekblad gaf hij er dan ook de partijgenoten van langs: ‘Niet opkomen voor zo iets is niet alleen nalatig, maar zelfs laf. Het werklozenfonds gaat er alleen maar komen, als de grote massa der arbeiders dit eist.’ Zijn woord was echter dit keer een woord in de woestijn: de Onpartijdige Drukkersbond moest ophouden met meetings te geven, geen kat kwam luisteren.

Toch waren ook nu weer de liberale gemeenteraadsleden De Blicck, Leveau en Verbestel komen horen, wat men in de Onpartijdige Drukkersbond te vertellen had. Het gebeurde in de Borluutstraat, in de herberg van schrijnwerker Frans De Moor, ik weet het nog best... want daar kreeg ik hooglopende ruzie met Fred Nichels, om een bedrag van niet meer dan 14 frank en 15 cent.

De ruzie met Alfred Nichels ging om het Onpartijdig Komiteit, dat nog door André Van der Meersch en mij was opgericht geworden. Ik deelde het in dit relaas reeds vroeger mee: dit Onpartijdig Komiteit was in duigen gevallen, omdat Van der Meersch door de socialisten eruit verwijderd was geworden, en in zijn plaats Domien Bocqué aangesteld... en dat hij dan door de komst van Nichels als té onbelangrijk terzijde was geschoven. Ik had daar heel erg spijt om gevoeld, want samenwerking met andersdenkenden was voor mij héél belangrijk, en het Nichels een paar keren voor de voeten gegooid 'dat het verdwijnen van dit komiteit zijn schuld mocht genoemd'.

Nichels antwoordde hierop: 'Lang genoeg heeft dit nu geduurd, Pie. Gij handelt als een kind dat vanachter een muur iemand scheldwoorden naar het hoofd slingert. Krijgen wij nu eens eindelijk helemáál de geschiedenis van het Onpartijdig Komiteit?' En nu, op deze vergadering hadden wij het er weer over en gooiden we het elkaar voor de voeten, dat bij het sluiten der boeken nog 14 frank en 15 cent in kas was, en waar die gebleven waren? Ja, zo kleintjes zijn wij soms, dat ik met Nichels ruzie moest maken, niet over ons verschil in denkwijze en levensopvatting, maar over 14 frank en 15 cent.

Doch het werklozenfonds kwam er dan, en ook hierbij zou Nichels zeer diep teleurgesteld raken... Toen het voorstel tot het oprichten ervan in de gemeenteraad gestemd werd, was dit gebeurd onder voorwaarde 'dat het bestuur ervan zou bestaan uit zes leden, waaronder drie gemeenteraadsleden'. Vanzelfsprekend ging Nichels van de veronderstelling uit, dat onder de drie bestuursleden, die niet tot de gemeenteraad behoorden, er tenminste toch één socialist zou zijn. In *Recht En Vrijheid* schreef hij dan ook: 'Ziedaar, volk van Aalst, een der schoonste instellingen van het werkende volk.'

De laatste dagen van november moest hij echter mededelen, 'dat de socialistische partij nog steeds geen uitnodiging had ontvangen, om van het bestuur deel uit te maken'. Maar wel had hij ergens opgevangen, 'dat van officiële zijde de liberalen reeds gevraagd was iemand uit hun vakverenigingen aan te duiden'. Waarop hij met nadruk liet weten, dat de liberalen geen vakverenigingen bezaten, maar wél de socialisten. En na opsomming van alle vakbonden, aangesloten bij de socialistische partij – een inderdaad indrukwekkende lijst, besloot hij: 'Is men misschien zinnens ons te vergeten? Dat ware een al te verregaande lafheid die, wij durven het te verhoppen, niet zal gebeuren.'

In december hoorde hij echter, dat 'deze verregaande lafheid' dan tóch gebeurd was: de drie gemeenteraadsleden waren de katholieken Borreman en Geeroms – fabrieksdirecteuren – en de liberaal Leveau. De drie andere leden waren de katholieken Jan De Bruecker en Zander Van de Velde – de man van de katholieke werkmanskring – en de liberaal Jan Van Malderen. Bovendien had de katholieke burgemeester het recht de vergaderingen voor te zitten, of zich te laten vervangen door een andere katholiek. Zodat dit bestuur van het werklozenfonds, op de keper beschouwd, uit vijf katholieken en twee liberalen bestond.

Het werklozenfonds was er nu, 'een der schoonste instellingen voor het werkende volk'... Maar dit werd niet meer door Nichels herhaald. Bitter besloot hij: 'Het ontbreekt er nog alleen aan, dat men alleen werklozen zal steunen die tot de katholieke en een heel klein beetje tot de liberale partij behoren.'

En dan was er dit jaar opnieuw kamerverkiezing. Net als met het werklozenfonds waren de socialisten er ten stelligste van overtuigd, dat ze nu een eigen mannetje naar de Kamers zouden sturen. Het was Clerebaut, uit Geraardsbergen, die meende alle kansen erop te hebben... 'We moeten amper 2000 stemmen bijwinnen,' zei hij, 'en er is een socialistische verkozene in het arrondissement van Woeste.' Domien Bocqué waagde te vragen, of het toch niet beter zou zijn kartel te vormen met liberalen of daensisten, maar dit werd meteen terzijde geschoven.

Van hun kant waren de liberalen ervan overtuigd, dat de stemmen voor de socialistische kandidaat weggegooide stemmen zouden zijn. Maar ja... En omdat ook zij ervan overtuigd waren een liberaal naar de Kamers te zullen sturen, spraken ze eveneens niet meer van kartel te vormen. Hun kandidaat was opnieuw Jules Rens, die advocaat was te Geraardsbergen. Voor hun bijkomende kandidaten werden vooral mensen uit de buitengemeenten gekozen, wel wetend dat de buitenbevolking het grootste gewicht in de schaal wierp. Maar eveneens wetend dat deze zeer christene buitenbevolking – als ze dan toch de katholieke partij ontrouw zou worden – voor onze christen volkspartij zou stemmen, lieten ze op elk boerendorp horen ‘dat de daenspartij een ten dode opgeschreven partij moest genoemd’. Ze lieten horen dat overal, waar kopstukken der daenspartij verbleven, te Aalst waar Daens woonde, te Denderhoutem waar De Backer woonde en te Oultre waar smid Lambrecht verbleef, de bevolking zich van het daensisme afkeerde. En in *Recht En Vrijheid* beschreef men een optocht der daensisten onder deze titel: ‘Ze waren met vijven.’

Het eerste kiesmanifest, dat de waarheid schrijft, moet nog altijd verschijnen. Maar toch was het zo, dat de moeilijkheden zich in onze partij opstapelden. En waarheid moest het ook genoemd, dat er geen zaad in het bakje te vinden was om onze kiesstrijd te voeren. Tevergeefs moesten we onze mensen erop wijzen, dat we een ‘Strijdpennning’ bezaten, er werd hieraan haast nooit wat geschonken. En omdat toch de verkiezing naderde en aan alle kanten vuile vegen uit de pan werden gegeven, schreef ik: ‘De socialisten, die coöperatieven als paleizen bezitten en miljonairs aan het hoofd hebben, vergeten nimmer hun Strijdpennning.’

En wat we ook nog ontbraken, waren militanten met een stevige politieke opleiding. De meeste mensen die tot onze partij kwamen, waren gevoelsmensen die op een of andere manier hadden vastgesteld, dat de behoudsgezinde politiek op onrecht steunde. Maar verder wisten zij niets af van de maatschappelijke vraagstukken, of kenden ze zelfs niet eens ons programma.

Ook in deze kiesstrijd viel ik noch liberalen noch socialisten aan – behalve dan dat ene zinnetje ‘dat aan het hoofd der socialisten miljonairs stonden’ – maar op steun van hen moesten we helemaal niet meer rekenen.

Trouwens, de liberalen wisten best, dat de katholieke behoudsgezinden liever een zetel zagen innemen door een even behoudsgezinde liberaal, dan door een man als priester Daens.

Over de lage manier waarop ook deze kiesstrijd werd gevoerd, vooral door katholieken en liberalen, wil ik het niet hebben. Het ging gepaard met scheldpartijen, met persoonlijke aanvallen, met vuile steken onder water, en met dwaasheden. De katholieken schreven dat de liberalen een ‘brouwerslijst’ hadden samengesteld, omdat inderdaad een twee- of drietal brouwers erop prijkten. Waarop dan de liberalen tot antwoord gaven ‘dat de katholieke lijsten altijd advocaten-lijsten waren geweest’.

Waren er bij ons interne moeilijkheden, de katholieken kenden die niet minder. Woeste werd stilaan oud, De Sadeleer moest Van Vreckem vervangen in de senaat, er kwam dus plaats voor de jongeren onder hen. En wie zou het worden? Onder hen had Romain Moyersoën de meeste kansen, en als ik het zeggen mag, alhoewel ook hij een bevechter onzer christen volkspartij was, moest hij toch een eerlijk bevechter genoemd. Niet door een lage campagne, door bij de bisschop te gaan aanlopen of broer Adolf door de modder te sleuren wou hij er komen, maar door zélf wat te presteren. Tijdens deze kiescampagne, waarin ik alle reden had de katholieken te bestrijden, heb ik over hem nog geschreven: ‘Daar zit leven in, vuur en talent... en veel illusies, ja, maar op die ouderdom zijn illusies gewettigd. Hij ziet zichzelf reeds als “chef de députation d’Alost”, minister, kabinetshoofd. Maar wie zich nooit iets groots droomde, komt ook nooit tot iets groots.’

En mijn woorden zouden later uitkomen: hij werd inderdaad ‘chef de députation’, minister en nog veel meer.

Wij pakten dus eveneens met onze eigen lijst uit, en daarop stond De Backer als eerste, ik als tweede, Borieau uit Denderleeuw derde, Dumont uit Erpe vierde – over hem later nog heel wat pijnlijks – en smid Lambrecht als vijfde. Wat Adolf betreft, die stelde zich weer kandidaat in het Brusselse. De tegenstrevers hadden geschreven, dat met deze verkiezing de doodsklok zou luiden over onze partij... En zij luidde inderdaad, niet in figuurlijke maar in letterlijke zin: midden de verkiezingsstrijd stierf Aloïs De Backer, in de leeftijd van 46 jaar. Op woensdag 26 mei, drie dagen vóór de wetgevende

verkiezing, was hij niet meer. Hij kende nog een postuum succes: hij was verkozen. En ik, Pieter Daens, die als zijn plaatsvervanger was aangeduid, moest op mijn beurt als volksvertegenwoordiger in de Kamers komen.

Wat men later over mij allemaal mag verteld, gefantaseerd en vooral gelogen hebben, mijn eerste woord in de Kamers was, te vragen of de weduwe van De Backer geen lijfrente kon worden toegestaan, zoals ook met de weduwe van kamerlid Defnet was gebeurd. En ik schetste hierbij zijn kammervol leven. Als vader van zeven minderjarige kinderen, waarvan de oudste een blondlokkig meisje van veertien jaar en het jongste slechts een paar maanden oud was, had hij zijn kleine vermogen – of liever, dat zijner vrouw – in onze politieke strijd zien verzwolgen raken. Als advocaat op een kleine buitengemeente verdiende hij zelfs niet ‘het zout in de pap’, zoals ik zei, en was hij verplicht geweest net álles aan te pakken om het brood voor vrouw en kroost te verdienen. Hij had zich letterlijk alles ontzegd, en aarzelde nooit mijlen te voet af te leggen om ’s avonds thuis te kunnen zijn en de vrouw te helpen in het huishouden met de vele kinderen.

Slechts van 1902 tot 1904 had hij zijn volledige vergoeding van 4000 frank als kamerlid genoten. De beide vorige jaren had hij een gedeelte ervan moeten afstaan aan broer Adolf, zoals zij overeengekomen waren. Velen hebben ons, gebroeders Daens, dit zeer kwalijk genomen en ons ook nog voor geldwolven uitgemaakt. Ik wil hierbij alleen maar zeggen, dat De Backer slechts verkozen was geraakt omdat Adolf zijn kans wou wagen in het Brusselse en hierdoor een kans gaf aan hém. Adolf kon toen best als eerste op de lijst zijn gebleven, en ik als tweede, we konden het die jaren net evengoed gebruiken.

Maar goed, er was nog een andere die ons ‘geldwolven’ ging noemen, omdat ik als plaatsvervanger van De Backer in de Kamers kwam, en niet hij... namelijk Petrus van Schuylenbergh. Ik weet het, wij waren een arme partij en allen die er in vuur en enthousiasme lid van werden, gingen een leven van broodroof, armoe en ontbering tegemoet. En dat is allemaal heel mooi om het in een boek te beschrijven, maar als men jarenlang dag aan dag honger en tekort heeft, en alleen kan hopen op de dag van morgen, dan raakt men gauw verbitterd op de partijgenoot die het nu reeds een ietsje beter schijnt te gaan.

Ook Van Schuylenbergh was een leven van kommer en zorgen tegemoet gegaan, met alleen de hoop dat hij het als drukker-uitgever van *Klokke Roeland* voorlopig zou kunnen redden, om daarna, als opvolger van Frans Sterckx, en misschien wel van Aloïs De Backer, betere tijden te kennen. Maar nu was bij de schielijke dood van De Backer een spoedvergadering der partij belegd: wie zou zijn plaats innemen? Plancquaert behoorde niet tot ons arrondissement, Ducatillon was uit de partij gesloten, en Van Schuylenbergh te jong en te onervaren, en – net als De Backer – te behoudsgezind om naast Adolf in de Kamers te zitten. Algemeen zei men, dat ik de aangewezen man was. Maar nuchter bekeken betekende dit dan, zowel voor tegenstrevers als voor vele teleurgestelde partijgenoten, dat nu de beide gebroeders Daens in het parlement waren gekomen ‘en dus niet voor niets geleden en gestreden hadden’.

Van Schuylenbergh zweeg. Hij werkte niet meer mee aan onze bladen en maakte een paar maanden lang van *Klokke Roeland* een onzijdig blad... waarin hij dan in het nummer van 14 mei 1905 meedeelde, dat het blad mét zijn drukker-uitgever vaarwel zegde aan de christen volkspartij. Vanaf dat ogenblik werd *Klokke Roeland* een spreekbuis der antisocialisten – of zal ik zeggen ‘katholieke democraten’? – en wist het alleen nog verdachtmakingen aan ons adres mee te delen. Ik heb het Van Schuylenbergh niet verweten, ik vond het alleen jammer dat hij wachtte tot de paus nog eens voor de zoveelste maal het daensisme veroordeelde, en hij hiervan gebruik maakte om te zeggen ‘dat hij de paus gehoorzamen wou’.

Ik zou dan in de Kamers zetelen, naast broer Adolf die verkozen was voor Brussel. Hij was er 65 geworden en ik naderde mijn 62. Het was gek, maar ik dacht onweerstaanbaar terug aan onze kinderjaren, toen we samen op de banken van het Katschooltje zaten. Waren *wij* dat eigenlijk nog? En ik bedoel, waren wij nog dezelfden van toen? Waren wij het die, zoals de socialisten gezegd hadden, ‘een beweging in leven hadden geroepen die groter was dan wijzelf waren’? En ik kon echt niet zeggen, wat dat ogenblik in mij het sterkst was: trots, omdat we dit alles hadden verwezenlijkt... of angst, omdat we dat alles hadden verwezenlijkt.

Maar op dinsdag 8 november werden de Kamers heropend. Na enkele tierelantijntjes – en ik gebruikte zelfs het Aalsters woord ‘gramoesjes’ – werd ik toegelaten tot het afleggen van de eed. Daags nadien nam ik plaats op de zetel van De Backer, naast Adolf. Heel even namen weer de schuchterheid en verlegenheid in mij de bovenhand, net zoals ik het ondervonden had toen ik voor de eerste keer meeting moest geven. Maar ik dacht meteen: ‘Ik heb dát wel overwonnen, waarom zou dit niet gaan?’

Vanzelfsprekend heb ik daar niet de figuur geslagen, die Adolf er was. Het was opnieuw net hetzelfde van in het Katschooltje: Adolf die alle eerste prijzen wegkaapte, en ik die zo’n eerste prijs verspeelde door een grapje of een geestig woord dat niet in de goede aarde viel. Men verweet me, dat ik niet het redenaarstalent van Adolf bezat, niet de intelligentie en de cultuur – maar zij vergaten dan, dat Adolf de opleiding van pater jezuïet had gekregen, en ik die van letterzettertje – en ze verweten me ook nog, dat ik zelfs niet eens de strijdvaardigheid van Adolf bezat. Wat wel waarheid zal geweest zijn, want hoe dikwijls had ik niet sussend moeten optreden, als Adolf in vlammende woede weer een hartcrisis tegemoet liep?

Allebei hadden we dezelfde weg bewandeld, maar elk op onze eigen manier. En waarom zou ik nu nog, een man van in de zestig, die eigen manier van leven moeten opgeven? Adolf had meer wetenschappelijke bagage dan ik, zijn redevoeringen waren meesterstukken. Maar ik had jarenlang tussen het volk geleefd, gesproken als het volk, geschreven als het volk. Het kon me niet zoveel schelen dat het geen ‘letterkundige waarde’ bezat, ik dacht maar: klinkt het niet, dan botst het toch. En ik vond er helemaal geen graten in, alle parlementaire vormen over het hoofd te zien.

Ik sprak in de Kamers zoals ik ook in mijn bladen schreef, maar ik wist dat dit bij onze volksmensen raak aankwam. Mijn woorden hebben een naïeve indruk gemaakt op de heren van het parlement, en nogal pijnlijk moest ik soms ondervinden, dat ze me minachtend gingen behandelen. Toch doet het me deugd, als ik eraan terugdenk hoe ik ze meer dan eens op hun plaats zette en ik hen een lesje gaf in welvoeglijkheid.

Het was dinsdag 13 december toen ik het woord vroeg, om de minister van Spoorwegen en PTT te wijzen op het gevaar der onbewaakte overwegen. En daar een messteek in het eigen straatje meer opschudding brengt dan

kanonschoten in een ver land, pakte ik met een voorval uit dat in ons eigen stadje diepe indruk had gewekt: een moeder was met haar kinderen op een zondagochtend aan een onbewaakte overweg door de trein gevat. En ook nog alle andere ongelukken langsheen de spoorbaan opsommend, maar steeds beleefd ‘meneer de minister’ zeggend, maakte ik meteen gebruik ervan hem nog wat anders in te peperen: ‘Meneer de minister, gij die de arbeid moet regelen, gij die de daghuur op redelijke hoogte moet brengen, gij durft een omzendbrief rondsturen die een schande is voor ons land... Gij looft daarin beloningen uit aan uw hogere bedienden, als ze weten geld uit te sparen op de kap der arbeiders. Ik hoop echter dat uw ingenieurs – in plaats van op uw wenken met de zweep achter het werkvolk aan te zitten – zich meer zullen toeleggen op het treffen van maatregelen, die de spoorwegrampen moeten vermijden.’

Ik had het nog even over de zeer lage lonen die aan het personeel der spoorwegen werden uitgereikt en besloot dan hiermee: ‘Mijn woorden komen me uit het hart, meneer de minister, zoek er geen spitsvondigheden achter. Neem doeltreffende maatregelen, regel de arbeid, verhoog de lonen, sluit beter de spoorwegbanen af, en verscheur die omzendbrief.’

Grote toespraken hield ik niet, het waren meestal korte onderbrekingen waarin ik zonder wrok of haat of nijd sprak. De hongerlonen waren mijn meestgeliefde onderwerp. Onvermoeid bleef ik een beeld ophangen van het ellendige en vervuilde volk, maar meestal hoorde men mij schouderophalend aan. Een half uur lang sprak ik de minister van Landsverdediging over de slechte patatten, die onze jongens in het leger werden voorgezet. Men lachte toen met mij. En bij een tussenkomst in het debat over de arbeidsduur in de mijnen liet men me zelfs horen, dat ik ter zake onbevoegd was. En ik antwoordde hierop met een rijmpje, ‘wat verschil er was tussen Steenkool en Daens’:

*de kolen zijn stof en been
en Daens is stof en been
Daens is wit, de kolen zwart
maar Daens heeft toch een hart.*

Maar ook de liberalen hadden nu eindelijk hun verkozene in het parlement: Jules Rens. De overige drie waren de katholieken Woeste, baron de Bethune en De Sadeleer. Hun kandidaat Moyersoen had in het zand gebeten.

Was Nichels teleurgesteld – verre van nu weer honderden stemmen bij te winnen, hadden de socialisten er dit keer 356 verloren – hij liet toch niet na de liberalen geluk te wensen. Sinds gemeenteraadsleden De Blicck en Leveau een door hem belegde bijeenkomst hadden bijgewoond, was hij heel wat milder voor hen geworden. Hij liet zelfs horen dat de liberale partij niet meer die oude doctrinaire partij van vroeger was, en alhoewel hun leiders gezegd hadden nooit de rode vlag te zullen volgen, ze toch een democratisch kleed hadden aangetrokken en hun programma naar dit van het socialisme hadden geschoeid. Toch eindigde hij met een boodschap aan de liberale arbeiders: ‘Waakt echter! Bedriegt de liberale partij u opnieuw, wijkt zij af van haar democratische weg, dan moet ge haar de rug toekeren.’

Voorlopig was hier geen sprake van. Het bestuur der fabriek FFR was zo opgetogen over het veroveren van een liberale zetel in het parlement, dat men de dag na de verkiezingen alle arbeiders reeds liet weten: ‘de arbeidsduur gaat opnieuw met een half uur ingekort worden’. Twee jaar geleden was de twaalfurige werkdag reeds met een half uur verminderd, dit nieuwe half uur zou hem dan tot elf uur inkorten. En nauwelijks was dit bekend, of de fabriek Torley liet weten, dat aan haar arbeiders die de ouderdom van 65 jaar zouden bereiken, een pensioen zou uitbetaald worden. Een pensioen dat zelfs hoger lag, dan wat van staatswege werd uitgereikt.

Maar wie geen reden tot jubelen hadden, waren de behoudsgezinde katholieken. Zij waren nu reeds twee zetels kwijt, en het katholieke blad *De Volksstem* – gesteund met kapitaal van de jonge en rijke Moyersoen – werd daar zo woedend om, dat het schreef: ‘Nu is het onze beurt! We zullen alleen nog helpen en steunen wie van óns gedacht is. De anderen krijgen niets meer.’

Het blad *Recht En Vrijheid* was, zoals Nichels het zich gedroomd had, een weekblad enkel en alleen voor het arrondissement Aalst geworden. Hiermee was dan een eind gebracht, aan iets wat hij een beschamende positie had gevonden. Hij had nu zijn eigen spreekbuis, zoals de katholieken, liberalen

en daensisten, en volkomen naar zijn eigen goesting kon hij het volschrijven en laten drukken. En vanzelfsprekend prijkte het eerste nummer van deze nieuwe jaargang met een titel in kloeffletters: 'Hoera, hoera!'

Maar wie dit eerste nummer aandachtig en tussen de regels dóór kon lezen, begreep meteen dat het 'hoera hoera!' in iets kleiner lettertype had mogen gezet... Er stond ook verslag in van een vergadering der coöperatieve en hieruit bleek dat het zelfs in hún bakkerij niet al koek-één-deeg kon genoemd. Opnieuw ontketende zich een zeer heftige ruzie tussen coöperatieve en partij, want de coöperatieve werd steenrijk en de partij bleef zo arm als Job. Het raakte in het verslag zoveel mogelijk verdoezeld, maar het kwam des te duidelijker aan het licht in de Strijdpennning, de rubriek waarin de lezers-partijgenoten voor een cent hun ontboezemingen mochten neerpennen. Tot de partijleiding ontdekte, hoe de andersdenkenden langs deze Strijdpennning om een blik in de keuken konden werpen... en het laatste ervan was dan: 'Komaan, vrienden, eendracht in de rangen en eendracht in de strijd!' Het was niet getekend met de initialen van Nichels, maar deze van Victor De Geyter.

En toch ook even aandoenlijk nieuws in dit eerste nummer: het leek erop of de oude en reeds door iedereen vergeten strijder van het eerste uur, Jan De Meeter, zijn testament aan het maken was... hij schonk zijn boeken, vijftien in aantal, aan de socialistische bibliotheek. En vijftien boeken, bij een arbeider in 1904, was iets van onschatbare waarde.

Dat er steeds opnieuw hooglopende ruzie om hun coöperatieve ontstond, was te begrijpen. Er werden zo'n enorme winsten gemaakt, dat niet alleen wij, maar ook nog de katholieke werkmanskring met een samenwerkende bakkerij begon. Het blad *Denderbode* had het oprichten ervan reeds meegedeeld, maar gezegd 'dat het een onpartijdige bakkerij zou worden'. Iets wat alleen maar ter misleiding werd gezegd, en slechts met de bedoeling socialistische en daensistische broodkopers tot zich te lokken. Merkwaardig was het wel, dat *Denderbode* een paar maanden voordien nog heftig was uitgevallen tegen 'Hand Aan Hand', en het een 'kapitalistische maatschappij' had genoemd, die niet minder dan 30 procent winst opstreek... 'Die slokkers zijn nooit verzadigd.'

Het had voor gevolg, dat Nichels prompt een brochure liet drukken onder de vorm van een 'Almanak voor het jaar 1904', die hij kosteloos in de stad liet verspreiden. Het had inderdaad het uitzicht van een almanak, maar het leeuwenaandeel bleef een verdediging van 'Hand Aan Hand'. Hierin gaf Nichels in hoofdzaak cijfers over de aangroei van het aantal leden: in 1900 waren het 677 leden, in 1901 klom dit tot 784 leden en in 1902 waren het reeds 848 leden.

Maar onthullender cijfers werden hierop bezorgd door dr. De Naeyer, die onmiddellijk na het uitdelen van de rode almanak met een manifest uitpakte. Hierin werd meegedeeld, dat de standregelen der coöperatieve 'Hand Aan Hand' in de *Moniteur* van 8 mei 1895 waren verschenen en het kapitaal ervan toen 3000 frank bedroeg. Op zeer korte tijd moest die 3000 frank enorme winst hebben opgebracht, want men kon spoedig het huurhuisje in het Sintjorisstraatje verlaten voor twee huizen die op de Saskaai waren aangekocht. Daar werden haast even vlug een derde en een vierde huis aangekocht, om het allemaal binnenin te laten uitbreken en tot grote zalen en prachtige lokalen te laten herscheppen... 'Op een tiental jaren moet het beginkapitaal van 3000 frank de 100.000 frank overschreden hebben.'

Het was dan niet te verwonderen, dat dr. De Naeyer zélf geld stak in een katholieke coöperatieve broodbakkerij, in de hoop hiermee eveneens fantastische winsten van 'honderd per honderd' te maken. Maar hun pogen om de socialistische bakkerij in de grond te boren faalde. Met alle mogelijke middelen probeerden zij de arbeiders hunner fabrieken ertoe te dwingen, in hun bakkerij brood te kopen. De dwang werd zo hevig, dat het gerecht moest ingrijpen. Begin september stapte het parket van Dendermonde te Aalst af, om de gepleegde wetsovertredingen te onderzoeken.

De socialistische bakkerij zelf was ondertussen de weer nieuw aangekochte vijf huizen aan het afbreken, om – zoals Felix Podevijn liet weten – 'er een der modernste broodbakkerijen van het hele land op te richten'. En toen alles klaar was liet hij een bericht verschijnen: 'Te dezer gelegenheid hebben we de eer Ued. uit te nodigen.' En 'Ued.' waren dan de meer dan 800 leden, die dag aan dag het brood der socialisten kochten en 'mede-eigenaars van Hand Aan Hand' werden genoemd. Toch was dit

laatste niet helemaal waar: de leden betaalden het brood aan normale prijs, maar kregen om de drie maanden het verschil uitbetaald dat tussen de marktprijs van het brood lag. Van een echt 'deel in de winst' was geen sprake: zij betaalden het brood enkele centen goedkoper, maar de grote winst bleef in de maatschappij zelf.

Maar toen dan de nogmaals heringerichte bakkerij werd ingehuldigd, stapten ruim een 4000 socialisten in stoet op, achter de harmonie *Le Peuple* van Brussel, de harmonie *Vooruit* van Gent, de fanfare *De Verbroedering* van Ronse en de eigen fanfare *Hand Aan Hand*. De feestelijkheden waren zo groots, dat Anseele eraan hield zelf de massa te komen toespreken. Men liet hem de lokalen 'De Rode Leeuw' en 'Hand Aan Hand' zien, de nieuwe bakkerij, de kruidenierswinkel, vleeswinkel, schoenmakerij en andere werkhuizen, de feestzaal, de klassen voor het onderwijs der Volkskinderen, en wat nog méér dat ik vergeet op te sommen. De stoet was ook verscheidene keren gefotografeerd geworden en deze foto's kon men achteraf kopen aan 1,00 frank het exemplaar. Maar zo weinig belang hebben ze hieraan gehecht, dat een paar jaren later niemand nog zo'n foto kon laten zien.

Het merkwaardigste van dit alles was echter, dat het stadsbestuur zélf aan de feestelijkheden had meegeholpen: aan de Saskaai had het een bord laten aanbrengen met het woord 'Welkom!' Jarenlang hadden gendarmen, politiemannen, pompiers en burgerwachten uit alle macht de intrede van socialisten willen beletten. Nu werden ze 'Welkom!' toegeroepen. Het bord, door stadsbedienden geplaatst, prijkte aan de Stenen Brug, bij de watermolen van burgemeester Gheeraerds, zodat zowel hij als ik er vanachter onze vensters op kijken konden.

Dit bord was niet de enige blijk van verstandhouding. Het schepencollege stemde ook erin toe, de socialistische muziekkorpsen de kiosk der stad te laten gebruiken, om er de een na de ander concerten te geven. En wat blijkbaar door niemand was opgemerkt geworden: dat het stadsbestuur ook oogluikend toeliet, met rode vlaggen in de stoet op te stappen. Ik telde er niet minder dan 42. Zelfs Nichels moest nu toegeven 'dat er na jarenlange onderdrukking eindelijk officiële erkenning was gekomen'.

De aanwezigheid van een paar liberalen in de gemeenteraad, was dus reeds voldoende geweest om een betere geest van verstandhouding in de stad te brengen... Iets waar ik jaren en jaren tevergeefs op aangedrongen had. Maar nu dat kleine beetje verstandhouding aan het komen was, meenden de katholieken dat hiermee dan álles was opgelost, en de andersdenkenden verder niets meer te vragen hadden.

Denderbode nam het iedereen kwalijk, die hiermee nog niet tevreden was gesteld. Hij trapte naar Nichels, maar hij trapte vooral en in eerste plaats naar Adolf en mij. Vooral Adolf kon hij niet horen of ruiken, hij noemde hem nooit meer 'priester Daens', maar 'meneer Daens' of 'meneer de expastoor Daens'. En als Adolf bleef doorhameren op de veel te lage lonen en de nog steeds veel te lange werkdagen, maakte hij zich daar echt woedend om. Hij schreef dan: 'Meneer Daens schildert graag de toestand in zijn zwartste kleuren af. Wil hij echter het land doorlopen, niet als groene propagandist die immer en overal kwaad vuur moet stoken, maar als ernstig man, dan zal hij overal de tekens ontwaren van grote verbeteringen. Het is buiten kijf, dat de algemene toestand op merkbare wijze is vooruitgegaan, bijzonder wat de huisvesting, de kleding en de voeding betreft. Dat zal hij echter niet zeggen, want ontevredenheid zaaien is zijn rol in de samenleving.'

En van deze gelegenheid maakte hij ook nog gauw gebruik, om aan te halen 'dat al die verdrukking en broodroof, waar de daensisten het steeds maar over hadden, gewoon een "zaag" werd, iets dat zij voortdurend gebruikten om de onnozelaars en de teergevoeligen te lijmen'.

Het was waarheid, dat wij het nu weer beter hadden in ons gezin. Alhoewel mijn bladen niet meer de oplage van vroeger bereikten – 25.000 exemplaren – was het toch weer een bron van inkomsten geworden. En bovendien hadden we allebei, Adolf en ik, ons parlements-geld. Dat veel hiervan naar de partij ging, moesten we echter *Denderbode* niet aan de neus hangen. We hadden in eerste plaats dat lokaal in het Sintjorisstraatje, waarvan wij zelf de huur betaalden. Het was, zoals ik zei, het vroegere lokaaltje der socialisten, waarmee wij nu moesten genoegen nemen. Maar wij waren er tevreden en hoopten dat het er ons even voorspoedig zou toegaan. Wij herdoopten het lokaal nu tot 'Het Volkshuis', waar de

socialisten het in hun tijd 'Recht Voor Allen' hadden genoemd, maar in de volksmond bleef het immer 'De Blauwe Poort'.

En omdat we ook in Brugge een eigen lokaal kregen, dat we eveneens 'Het Volkshuis' noemden, kregen we nu reeds banbliksems van twee bisschoppen naar het hoofd, deze van Gent en deze van Brugge. Maar in onze bladen schreven we: 'Na wat we in Frankrijk zien gebeuren, twee bisschoppen die wegens slecht gedrag werden veroordeeld, zal er geen enkele katholiek meer durven beweren dat bisschoppen onfeilbaar zijn en in alles blindelings moeten gehoorzaamd worden.'

Ondertussen kwam heel onverwacht onze naam in de bladen, naar aanleiding van een drama dat helemaal niets met politiek te maken had. Frans De Galan, de echtgenoot van onze reeds overleden zuster, was voor zijn handel in olie en wijnen naar Luik. Daar broer Adolf nu bij hem inwoonde, in de Molenstraat, stuurde hij nog een telegram dat hij pas de volgende dag zou huiswaarts keren. Acht dagen later was hij echter nog steeds niet komen opdagen. Bij opzoekingen stelde men vast, dat hij vernacht had in een hotel te Luik, enkele klanten had bezocht en van hen een som geld ontvangen. Te Aalst wekte zijn verdwijnen reeds grote opschudding, en zag men er reeds net álles achter.

Maar men viste dan tenslotte het lijk op, aan een kaai te Luik. De kleren waren gescheurd, de brieventas geledigd en ook het uurwerk gestolen. Het was duidelijk een roofmoord. Hij werd te Luik begraven, maar op dinsdag 4 oktober wilden we nog een zielmis in de Sintmaartenskerk laten opdragen. Bij dergelijke dodenmis is het gewoonte, dat de rouwenden ten offer gaan: zij begeven zich in rij tot bij de priester vooraan, die hen de pateen laat kussen en een geldstuk in ontvangst neemt. Vanuit het bisdom was echter bevel gekomen 'dat men Adolf Daens moest beletten het offer bij te wonen en de pateen te kussen'.

Zowel de daensistische priester Fonteyne uit Brugge, als Hector Plancquaert in zijn blad *Het Recht*, hebben hierop zeer heftig gereageerd. Plancquaert insinueerde zelfs dat bisschop Stillemans 'zoniet zinneloos, dan toch seniel aan het worden was'.

Last en strijd en moeilijkheden waren er meer dan genoeg. Even hadden we gejuicht, omdat, samen met Adolf en ik, ook nog Hector Plancquaert verkozen was geraakt in het Dendermondse... Het is te zeggen, verkozen onder bepaalde voorwaarden. Hij was daar te Dendermonde akkoord aangegaan met de liberalen, dat de verkozene op de gemeenschappelijke lijst eerst een liberaal en dan later een daensist zou zijn. Er wás een verkozene, en dus ging eerst de liberaal Van Damme als volksvertegenwoordiger naar de Kamers... maar als de tijd voor Plancquaert aanbrak, zou Van Damme weigeren nog zijn plaats af te staan. Plancquaert, die zijn hele leven onvermoeid, en tevergeefs, bleef vechten om als volksvertegenwoordiger in de Kamers te komen, wou vanaf dat ogenblik met geen enkele andere partij meer samenwerken.

Deze houding werd trouwens algemeen onder onze mensen, en hierdoor raakten wij stilaan in het slop. Wij waren geen katholieken, geen liberalen, geen socialisten, geen christen democraten zelfs... we werden iets enig en apart: daensisten, iets door iedereen gemeden, door iedereen opzij geschoven, en weldra ook nog door iedereen als 'voorbijgestreefd' beschouwd.

En dan was er ook nog de kwestie met Petrus Van Schuylenbergh, die zich steeds veel meer antisocialist dan daensist had gevoeld. Als verantwoordelijke uitgever van *Klokke Roeland* was hij met dit blad vanuit Ninove naar Aalst overgekomen, en daar schreef hij het vol met zijn antisocialistisch proza. Het blaadje werd door haast niemand meer gelezen, het was trouwens gevuld met alleen nog ellenlange citaten uit het blaadje *De Waarheid*, dat te Gent door enkele afgescheurde socialisten werd uitgegeven en waarin ongenadig Anseele en de Gentse coöperatieven werden aangevallen. Hij haalde er onder andere uit aan, hoe de socialistische coöperatieven in prachtige huizen waren ondergebracht, hoe zij feestlokalen bezaten waar men eierbrood, kaas, boterkoeken, allerhande taartjes en fijne dranken kon bekomen – mits te betalen – maar hoe de Volkskinderen uit Antwerpen, die er op bezoek kwamen, niet eens behoorlijk werden ontvangen, maar voor eten en slapen onder dak der armste partijgenoten werden gestuurd.

En hij zal ondertussen ook wel aan ons hebben gedacht, aan broer Adolf en mij, die nu allebei in de Kamers zaten en hiervoor samen 8000 frank per jaar ontvingen. Nog een poos heeft hij zich trachten te redden door het schrijven van toneelstukjes, die door patronages en andere amateurgroepen konden opgevoerd, maar ook dat werd een flop. Van Schuylenbergh liep over naar de katholieke werkmanskring, en bood daar zijn diensten aan. Ik heb er nooit een kwaad woord over gezegd. Ik zou er alleen maar om geweend hebben, had ik nog kunnen wenen.

Dikwijls heb ik erop aangedrongen, dat men onze propagandisten tenminste toch wat zou betalen voor hun werk. Maar het kwam er nooit van, omdat zich steeds andere jonge krachten aanboden. Petrus Van Schuylenbergh ging, maar in zijn plaats kwam onmiddellijk Albert Van den Bruele uit Denderhoutem. Echt schrijven kon hij niet, als ik zijn opgeschroefd en hoogdravend proza las, moest ik daar telkens het hoofd om schudden. Hij had het over 'de kim der nieuwe tijden, waarop gloort de zegezon', en als hij het had over 'de stoere eik waarin vogeltjes wakker werden uit hun zoete droom, de dauwdruppels, de bloesem enzovoort', dan bleek dit aan het slot een beschrijving te zijn van de overleden Aloïs De Backer.

Maar goed, Van den Bruele was dat ogenblik amper 19 jaar. Als zoon uit een zeer arm boerengezin, waar de moeder al te vroeg gestorven was, had hij bij Aloïs De Backer wat avondlessen gekregen. Maar met de dood van De Backer viel ook deze avondstudie in duigen. Mét mij ging hij steeds op stap om meeting te geven, hij kwam ook voortdurend bij mij aan huis en vrij vlug begreep ik het: hij kwam niet alleen voor het daensisme, maar ook nog voor mijn dochter Anna. Toch zou het nog acht jaar duren eer hij haar trouwde. Wat mijn andere dochter betreft, Maria, die trouwde met Delaforterie, die tot mijn groot verdriet eerst nog in katholieke bladen zou schrijven, om dan daarna een zaak in klerstoffen te openen.

En tenslotte iets nog pijnlijker dan het heengaan van Van Schuylenbergh: de komst van Alfons Dumont, een eenvoudige werkmans uit Erpe. Pijnlijk zeg ik, want zijn witgloeiende haat jegens alles en allen wat hij van onrecht moest beschuldigen, richtte hij een paar jaar later, in 1912, naar onze eigen partij en in eerste plaats naar mijn eigen persoon. Voor hem zou

ik de man worden, door wie alle onrecht in de wereld was gekomen. Koud en scherp was zijn woord, het woord van een man die op zijn dorp vervolgd en gebroodroofd tot op het been was geworden. En wat de afgescheurde socialisten van *De Waarheid* Anseele naar het hoofd slingerden, dat slingerde hij dan de gebroeders Daens naar het hoofd: dat wij hardvochtig waren, onmeedogend, en niet in het minst rekening houdend met de arme gezellen die alles hadden opgeofferd voor de partij. Hij zou me verwijten het steeds over mijn armoede te hebben, terwijl ik door de partij rijk aan het worden was. Hij zou me verwijten geen christen volkspartijer te zijn, maar een knecht der 'framassons', een slaaf der logemannen... 'Het gaat nu tussen mij, de arme, gebroodroofde en verstoten Dumont, en tussen Daens, de verdrukker, de broodrover, de geldman, de valse democraat...'

Maar ik laat me door mijn pen meeslepen, dit alles moest maar uiteengezet in het jaar 1912... Nu, in 1904, was Dumont nog een verknochte partijgenoot, en de man naar wie hij banbliksems slingerde was Ducatillon, die we weliswaar uit de partij gesloten hadden, maar die bij het eerste het beste woord weer met open armen zou ontvangen worden. Trouwens, het uitsluiten van Ducatillon was nog steeds niet definitief gebeurd. We hadden het alleen maar in de bladen laten horen, en er verder gras laten over groeien. We moesten dit nu officieel doen, op een bijeenkomst der kopstukken van de partij. Maar haast niemand voelde er iets voor: toen we deze bijeenkomst hielden, liet zich haast niemand zien. Maar onder hen die met klem de uitsluiting eisten, was Dumont.

Ik zou zelfs met geen woord over deze bijeenkomst gerept hebben, maar op een of andere wijze raakte het doorgegeven aan de liberale bladen – door Plancquaert of door Ducatillon zelf? – en schreef ik dan in mijn bladen met tegenzin: 'We zouden hierover niets aan de grote klok gehangen hebben, had niet iemand het nieuws aan de liberale bladen doorgegeven.'

1905: De Welkom

Vorig jaar, 1904, staken dus ook de katholieken met een coöperatieve bakkerij van wal, en niet zozeer om hierdoor de katholieke arbeiders goedkoper brood te kunnen bezorgen, maar meer omdat zij dezelfde enorme winsten als de rode bakkerij hoopten op te strijken. Deze bakkerij doopten zij 'De Welkom', en dit was niet zo cynisch bedoeld als het achteraf de schijn zou krijgen... namelijk toen bekend raakte, dat zij in tal van fabrieken dwang op de arbeiders uitoefenden, om ze in deze Welkom hun brood te doen kopen.

Misschien ook wel, dat het niet zo gauw tot een onderzoek en eropvolgend proces zou geleid hebben, moest vanwege de socialistische bakkerij niet meteen klacht hieromtrent neergelegd zijn geweest. Maar een aantal fabrieksarbeiders lieten de socialistische broodvoerder weten, dat zij bedankten: zij vonden het brood toch niet zó best, ze wilden ook wel eens bij een andere bakker gaan, ze wilden niet voor eeuwig gebonden liggen aan 'Hand Aan Hand'... De ware reden was, dat zij in de fabriek niets meer naar de zin van de meestergast konden uitvoeren, en dit omdat zij geen brood kochten in 'De Welkom'.

De beheerraad van 'Hand Aan Hand' zag hierin niet alleen een aanslag op de vrijheid van de arbeiders, maar vooral ook nog een bewust schade toebrengen aan haar eigen bedrijf. Men stelde in alle stilte links en rechts een onderzoek in, tot men voldoende bewijzen bij de hand had en een paar schuldigen met naam en toenaam kon aanwijzen. Het waren twee meestergasten in de fabriek van dr. De Naeyer – die nu de fabriek Roos-Geerinckx-De Naeyer was geworden – en ook nog de directeur der marmerfabriek Anglo-Belge. Pas toen men alle bewijzen in handen had, werd door 'Hand Aan Hand' klacht neergelegd bij het parket.

Het belette Nichels ondertussen niet, zich samen met Domien Bocqué naar 'De Welkom' te begeven, en daar een oogslag te werpen op de bedrijvigheid. Zij werden echter door een woedende meestergast de toegang

ontzegd, en als de onschuld zelf gooide Nichels op: 'Zou het komend proces daar misschien de oorzaak van zijn?'

Dat was inderdaad de oorzaak, want de mensen uit 'De Welkom' begrepen echt niet, wat voor misdadigs er kon in bestaan, mensen die op hun fabrieken werkten ook brood bij hen te doen kopen. Zegde het spreekwoord immers niet 'men spreekt het woord wiens brood men eet'... en in dit geval dan 'men eet het brood wiens woord men spreken moet'. En prompt legden ze op hun beurt een klacht neer tegen de bakkerij der socialisten, 'want ze kenden iemand die door Felix Podevijn niet als arbeider was aanvaard, omdat hij daar geen brood kocht'.

Deze door 'De Welkom' neergelegde klacht werd echter als té onzinnig terzijde geschoven, en op 15 januari begon het proces. Het werd verdaagd tot 15 februari en omdat er met juridische kunstgrepen gewerkt werd, opnieuw verdaagd tot 22 februari. De procureur des konings eiste toen toepassing der wet, maar met verzachtende omstandigheden: de schuldigen hadden niet gehandeld uit eigenbelang. Waarop de advocaat van 'Hand Aan Hand' deed opmerken 'dat zij wel uit eigenbelang handelden: alledrie de betichten mochten onder de voornaamste aandeelhouders van De Welkom genoemd'.

De drie betichten werden dan veroordeeld, voorwaardelijk. Ze konden het echt niet geloven, ze waren van hun onschuld zo overtuigd, dat te Aalst het muziek der katholieken reeds klaarstond om hen bij hun vrijspraak triomfantelijk te ontvangen. Ze gingen dan ook onmiddellijk in hoger beroep, en de zaak moest nu voorkomen te Gent. Daar brachten ze een hele hoop getuigen aan: allemaal mensen die bereid waren te zweren, dat op hen géén dwang was uitgeoefend. Men stelde het dan te Gent nog eens uit, tot 11 april.

Ondertussen was door al dit gerucht iemand wakker geworden: de eigenaar van de marmerfabriek Anglo-Belge zelf, een Engelsman die helemaal onkundig was van het feit, dat de door hem aangestelde directeur zijn arbeiders dwong ergens brood te kopen. Met een tolk naast zich zei hij tot Nichels, 'dat bij hem niemand verplicht mocht worden ergens brood te kopen... noch in "De Welkom", noch in "Hand Aan Hand".' En zijn directeur zette hij meteen aan de deur.

Het werd dan einde mei als de zaak nogmaals voorkwam te Gent met opnieuw allemaal getuigen die vertelden nooit iets van dwang gehoord te hebben. En onder deze getuigen bevonden zich: de fabrieksdirecteuren Geerinckx en De Naeyer zelf. Ze waren vergezeld van verscheidene meestergasten, die ook nooit wat van dwang gehoord hadden, en met in hun midden ook nog politiemans Kindermans, die óók van niets wist. Het Hof sprak zich dan eindelijk uit op 3 juni: de betichten werden veroordeeld en de maatschappij Hand Aan Hand kreeg de gevraagde schadeloosstelling.

Zij konden of wilden het nog steeds niet geloven, de veroordeelden. Was het dan toch reeds zo ver, dat zelfs op de rechtbanken socialistische in het gelijk werden gesteld? Veroordeeld te Dendermonde, veroordeeld te Gent, gingen zij prompt in verbreking: zij wilden de zaak tot het uiterste drijven en voor de rechtbank van Brussel brengen. Dit gebeurde dan in oktober, en toen mocht *Recht En Vrijheid* triomfantelijk schrijven: 'Tot het einde toe verloren! Overal zijn ze met de kop tegen de muur gelopen.' Ze lieten ook in het hele arrondissement een brochure verschijnen, waarin ze hun triomf uitschalden. Maar nauwelijks was die brochure verschenen, of smid Lambrecht schreef in *De Volkseeuw*, het blad van broer Adolf: 'De socialistische worden steeds meer en meer opportunist. De goede vooruitgang hunner magazijnen, winkels en coöperatieven, heeft meer belang dan de slechte behandeling der arbeiders, die zich onder hun vlag geschaard hebben.'

Zij kregen het een proces na het ander, de katholieken. Begin februari, rond halfdrie in de nacht van zondag op maandag, ging de olieslagerij en stoommaalderij van burgemeester Gheeraerds in de vlammen op. Het vuur nam in weinige ogenblikken zo'n uitbreiding, dat aan blussen, en zelfs aan redden, nog weinig te denken viel. Ver in de omtrek was het in deze nacht zo klaar als bij dag. De ruiten der naburige huizen sprongen stuk door de hitte en de straatgevel bij het liberale gemeenteraadslid Leveau – hij hield aan de overkant der straat een herberg open – verschroeide er helemaal bij. Al de inwoners van de koer Het Neerhof – een dezer binnenkoertjes waar de werkersbevolking in krotten op elkaar gepakt huisde – moesten in aller ijel de vlucht nemen en hun schamele inboedel in de vlammen achterlaten.

Onder hen was ook nog een vrouw, die men van het kraambed moest wegsleuren.

De volgende dag waren er heel wat kijkers, vooral omdat het Lotelingsdag was en iedereen dan in de stad rondlummelde. Het zou bij dat kijken gebleven zijn, had net dat ogenblik burgemeester Gheeraerds geen onbezonnen daad gesteld... Het kleine hoekhuis van het Bierstraatje, dat ook tot zijn eigendommen behoorde, was als bij wonder gespaard gebleven. Het was bewoond door een weduwe met kinderen, die al enkele weken met de huur ten achter stond, en van de brand maakten de knechten van burgemeester Gheeraerds gebruik om de weinige meubeltjes der weduwe op straat te zetten. Ze waren zelfs zinnens het beddegoed in het straatje neer te werpen, en dat terwijl het er één vuile modderpoel was, van het branden en het blussen. Maar het werd opgemerkt door de socialist Cornand, die het beetje huisraad in bescherming nam. Hij verwittigde ook Nichels, en meteen de liberaal Leveau én mij.

Men kan niet zeggen, dat ik niet met mijn tijd meeging: ik liet een foto maken van het huisje en de op straat gezette meubeltjes, en mét deze foto in handen werd burgemeester Gheeraerds gevraagd, waarom hij die weduwe op straat liet zetten. Hij antwoordde 'omdat het huisje bouwvallig is verklaard'. Nu was het de burgemeester, en de burgemeester alléén, die huisjes voor bouwvallig had te verklaren. Wij wensten deze verklaring te zien, en stelden dan vast dat ze getekend was op 16 februari... de eigenste dag waarin dit alles gebeurde.

Wij namen het de burgemeester kwalijk dat hij zich, als hoofd der politie, en dan nog op dergelijke wijze, zélf recht verschafte. Wij legden klacht neer bij de procureur des konings.

En meteen legden de liberalen nog een andere klacht neer: hun gemeenteraadsleden hadden een onderzoek ingesteld betreffende leveringen aan het Armenbureel, en ontdekt dat alle leveringen werden gedaan door de leden van het bureel zélf, waaronder enkele gemeenteraadsleden.

De derde slag voor de katholieken was de plotse, gans de stad in rep en roer brengende aanhouding van politie-ondercommissaris Commerman. Het kraakte en schudde nu tot in zijn grondvesten, en ook bij vele welmenende

katholieken gingen de ogen open. Jarenlang hadden zij een blind vertrouwen gehad, alles voor klinkende munt aanvaardend wat hun in handen was gestopt. Maar nu het gerecht de bakkerij 'De Welkom' in het ongelijk had gesteld, en meteen ook ondercommissaris Commerman achter slot en grendel was gebracht, zagen zij in, dat in de oude Bewarende Partij een en ander aan het stukgaan was. Sommige katholieken, die mij vroeger stom en zwijgend voorbijliepen, zag ik nu groetend aan de rand van hun hoed tikken en mij goedag wensen. Anderen begonnen zelfs een praatje, en beaamden dat het dertig-jarig Aalsters schrikbewind nu een eind mocht nemen.

De zaak Commerman – aangehouden voor eerst nog maar enkele aanrandingen op de eerbaarheid – werd ook in het lang en het breed besproken in de gemeenteraad. Het was de liberale brouwer Van der Schueren die met de deur in huis viel. Hij had het geval reeds op de dagorde laten zetten vóór het proces, doch nu het zo ver wás wou hij wachten tot de uitspraak van het gerecht bekend was. En niet zonder bijbedoeling drukte hij zijn spijt erover uit, de burgemeester niet aanwezig te zien op een ogenblik dat er moest geïnterpelleerd worden over deze zaak, die de hele stad in beroering had gebracht.

Ook katholiek gemeenteraadslid Moyersoën voelde zich verontwaardigd, omdat zijn partijgenoten toch nog op de dagorde hadden gezet: 'Het ontslag door de heer Commerman aangeboden.' Scherp zei hij: 'Ik meen dat iedereen hier akkoord is, dit ontslag niet te aanvaarden... Het is onze plicht hém zijn ontslag te geven.' Ook baron de Bethune was, zoals Moyersoën, het met de liberalen Van der Schueren en De Blicck volkomen eens. Hij wou er alleen nadruk op leggen, 'dat het schepencollege zich niets te verwijten had: wij hebben onze plicht gedaan en het gerecht tot drie maal toe verzocht, de feiten ten laste van Commerman te onderzoeken... en dit reeds vier jaar geleden, in 1901! Maar het onderzoek viel telkens in zijn voordeel uit.' Van der Schueren antwoordde hem: 'Ja, ge kunt uw plicht gedaan hebben, maar ge hadt ongelijk er zo lang mee te wachten.' De enige die bij dit alles uit de lucht viel, was het katholieke gemeenteraadslid D'Herde. Die zei: 'Op mijn woord van eer verklaar ik, nu voor het eerst iets over Commerman te vernemen.'

De zedenfeiten, waarvan Commerman werd beticht, waren in hoofdzaak tijdens de diensturen gepleegd. Hij bleef ondertussen alles loochenen, en als getuigen met hem geconfronteerd werden in de gevangenis van Dendermonde, dan kende hij deze getuige niet, herinnerde zich die niet meer, en zei dat weer een andere niets dan leugen en laster aan het vertellen was. *Recht En Vrijheid* gaf hierop als commentaar: 'allemaal vossastreken'...

Maar het was ondertussen al 10 december geworden, en de stad had nog te wachten tot het jaar eropvolgend om de 'zaak Commerman' voor het gerechtshof te zien behandeld worden.

Maar er was dan het werklozenfonds...

Reeds in februari was besloten de werklozen, die 6 frank steungeld per week door de vereniging werden uitbetaald, van stadswege nog een bijleg van 4,80 frank toe te kennen. Alleen zat er een addertje in dit geschenk verpakt: het stedelijk werklozenfonds wou niet zomaar 4,80 frank per werkloze en per week uitbetalen, zonder deze met naam en toenaam te kennen. En wat erger was, behalve deze naam en toenaam moest men ook nog weten, bij wie hij werkte en bij welke vereniging hij aangesloten was. Een louter administratieve maatregel, maar die in onze stad, waar steeds haat en nijd en broodroof had geheerst, moordend voor de werkloze kon worden... Het bestuur van het werklozenfonds, dat in hoofdzaak uit behoudsgezinde katholieken bestond, zou hierdoor zwart op wit hebben, wélke arbeider uit wélke fabriek bij de socialisten of daensisten aangesloten was.

Nichels sprong hierbij uit zijn sloffen... Want reeds waren er een aantal goedmenende socialisten, die lieten weten dan liever dit steungeld van het werklozenfonds te laten vallen. En waren er ook reeds een aantal twijfelachtige socialisten, die genoeg wisten te nemen met het steungeld van het fonds en eraan dachten ontslag aan te bieden bij de vereniging. Nichels schreef toen: 'Het werklozenfonds is gesticht met het doel hulp te verlenen aan in nood verkerende arbeiders, en niet om te achterhalen of ze ja dan nee socialist zijn en ze op de katholieke fabrieken te kunnen buitengooien.'

Maar de administratieve rompslomp bracht nog een ander ongewoon verschijnsel met zich mee. Waar het vroeger in het stadje als een misdaad werd beschouwd, zich bij een vereniging aan te sluiten, wou nu het werklozenfonds geen steun uitbetalen aan wie niet ergens verenigd was. Met gevolg dat alle nog niet verenigden naar een of andere vakbond opstapten.

Administratief gezien, moest men ook kunnen nagaan of een werkloze wel een werkloze was: zij die steun genoten waren nu verplicht zich elke dag aan te bieden op het bureel, tussen 9 en 10 uur in de voormiddag, waar hun werklozenkaart gestempeld werd. De werklozen noemden dit 'een dop krijgen', waardoor dan meteen het werklozenfonds de naam van 'de dop' kreeg. Een bekend geintje van hun kant was dan: 'Het enige wat ik doe is doppen, en dat mag ik dan nog niet zélf.'

Beetje na beetje kwam verandering en verbetering in het lot van de loonslaaf. Ook de wet op de arbeidsongevallen kwam nu in toepassing. Zij die op het werk een ongeluk hadden, door drijfriemen werden gegrepen, aan molens ingedraaid raakten of van ladders of steigers vielen, ontvingen nu gratis verpleging, werden dokter en apotheker uitbetaald en ontvingen ook reeds een redelijke vergoeding, een deel van hun loon vertegenwoordigend. Ook de lonen raakten stilaan aangepast. Een centje opzij leggen kon men nog steeds niet, maar mét het loon was men nu stilaan in staat zich de nodige levensmiddelen aan te schaffen.

Het gebeurde niet vanzelf, voor elke kleine verbetering moest gevochten worden en voor alles en nog wat hadden Adolf en ik, met en zonder de socialisten, te interpellieren en te blijven interpellieren. Ik weet niet meer hóéveel keer ik de minister heb ondervraagd omtrent het lot der spoorwegbedienden, maar ik weet wel dat de mannen van het spoor, overal waar ik kwam of ging, me op de handen droegen. Nog steeds wist dit spoorwegpersoneel niet, wat zondagrust voor iets betekende. In de Kamers zei ik: 'Moesten we hier een antigodsdienstige meerderheid hebben, dan zou zonder twijfel de zondagrust reeds aanvaard zijn. Maar ik woon het schandelijk schouwspel bij, dat een partij, die zich godsdienstig en katholiek noemt, aan staatswerklieden de rust van de zevende dag weigert, dag die men heiligen moet.'

En omdat men weer de schouders erbij ophaalde, net als toen ik het over de slechte aardappelen in het leger had, kwam ik erop terug met iets vinniger woorden: 'Als Volksvertegenwoordiger van vooral de werkende klas, en als vriend van vele kleine staatsbedienden, heb ik een amendement neergelegd om aan alle staatsbedienden 52 rustdagen per jaar toe te kennen. De heer minister heeft zich nog niet verwaardigd de ogen op dit amendement te slaan, waarschijnlijk omdat het neergelegd is door een eenvoudig man. En als hij me dan antwoordt, dan durft de heer minister te zeggen, dat ik handel uit kiesbejag en met een politiek doel... Meneer de minister, ik laat u niet toe zulke woorden uit te spreken. Indien uw inzichten altijd zo zuiver zullen zijn als de mijne, dan zult gij later uw hoofd kunnen neerleggen zonder knaging of spijt...'

De minister onderbrak me: 'Meneer Daens, het is ongezond u zo op te winden.' En ik ging verder: 'Meneer de minister, ik sprak opgewonden omdat gij mij beledigd hebt. Gij hebt het recht niet, mij het verwijt toe te dienen te handelen uit eigenbelang, gij niet of niemand niet, al waart ge keizer of koning. Ik laat u niet toe aan mijn zuivere inzichten te twijfelen, om welke ik mijn fortuin, mijn rust en mijn hele bezit heb opgeofferd. Wat u betreft, meneer de minister, alle wereldse grootheid, eer en roem, vergaan als rook. Er is slechts één zaak die waarlijk groot en verheven is: goed doen aan onze medemensen.'

Ik sprak in de Kamers zoals ik schreef in mijn bladen, want waarom had ik het daar anders te doen? Ik sprak met het hart op de tong, en soms ontviel me daardoor een woord dat ik best achterwege had gelaten. Tot mijn eigen verbazing las ik in het kamerverslag, dat ik zeker ogenblik ook nog gezegd had: 'Van 1875 tot 1893 bleven de katholieke bewaarders onverschillig aan het lot van de werkman. Zij gaven hem alleen maar aalmoezen en de hoop op een beter leven...' Toen ik dit eigenste kamerverslag in mijn bladen overnam, liet ik maar gauw die 'hoop op een beter leven' weg. Maar ja, ook Van de Putte lag steeds met de neus op die kamerverslagen, en in zijn *Denderbode* haastte hij zich deze door mij weggelaten woorden wél te geven, en dan nog in vetjes. Met daar aan toegevoegd, zijn bemerking 'dat Groene Pie sprak gelijk een vrijdenker en gelijk een geus spotte met de katholieke leer'.

Nee, als er wat veranderde gebeurde dit niet vanzelf.

In de vervallen stulpen der 'Root van 31' – zo genoemd omdat inderdaad 31 krotwoninkjes er tegen elkaar aanleunden om niet omver te vallen – was een weduwe op straat gezet, mét het kindje van haar overleden dochter. Na de hele dag te hebben rondgezworven ging ze met het vallen van de avond hulp en onderkomen vragen in het politiebureel. Ze werd er de deur gewezen. Verder ronddolend, zag ze dat het lokaal 'De Rode Leeuw' nog open was. Fred Nichels was daar nog aan het praten met zijn broer Josse, en toen hij het verhaal der vrouw gehoord had stapte hij met haar terug naar de politiepost. Daar zegde agent Kindermans hem, 'dat het hen ten strengste verboden was 's nachts nog vrouwvolk toe te laten in de politiewacht'. 'Nog', zei hij met nadruk. Want ondercommissaris Commerman, reeds beticht van een ganse reeks aanslagen op de eerbaarheid, aanrandingen en verkrachtingen, was aangehouden. En alsof men nu van alle andere Aalsterse politiemannen eenzelfde louche bedrijvigheid verwachtte, mochten geen vrouwen meer de politiepost betreden. Nichels antwoordde agent Kindermans: 'Spijtig dat deze voorzorgsmaatregel weeral te laat werd genomen, en naar ik zie, dan nog op de verkeerde manier.'

Vroeger zou hiermee de zaak afgehandeld zijn geweest, maar nu was er een gemengde gemeenteraad, en daar zette de liberaal Leveau het ganse geval nog eens uiteen. Hij deelde mee, dat de vrouw een paar dagen voordien het Armenbureel had bezocht en men haar daar een brood had toegeworpen... 'en zó toegeworpen, dat het de deur uitrolde en ze het op straat moest oprapen'.

Burgemeester Gheeraerds zei hierop, 'dat de toestand dezer vrouw bedroevend moest genoemd, doch dat het haar eigen schuld was: ze liep veelal dronken'. Leveau antwoordde: 'Het is niet waar dat zij veelal dronken loopt, maar zelfs al was het waar, het kind van enkele maanden, dat ze op de arm droeg, dat was toch niet dronken. Maar men heeft dat brood de deur uitgeworpen, niet omdat zij toen ook dronken zou geweest zijn, maar omdat men weet dat haar overleden man een liberaal was'.

Moyersoën wou hiertegen protesteren. Hij wou aantonen dat hijzelf, als katholiek, nooit de weduwe van een liberaal op dergelijke wijze zou kunnen behandelen. En dat was van zijn kant waarheid ook... Maar hij kon zijn zin

zelfs niet helemaal afmaken, want hij werd onderbroken door Achiël Eeman, de katholiek van de oude stempel en der alleenheersing, en die zei: 'Het is niet aan óns om die vrouw te helpen, de dames der rijke liberalen moeten het maar doen.'

En tot zijn verbazing hoorde hij overal gemompel, zowel bij de toehoorders achteraan, als bij de liberalen én de katholieken.

De eerste zondag van april – waarom niet op eerste april zelf? – werd nog eens in alle kerken de banbliksem geslingerd naar priesters Daens en Fonteyne. Oorzaak ervan was de brief van de pauselijke staatssecretaris, kardinaal Merry del Val. Broer Adolf gaf op deze brief een eerste commentaar: dat hij met de diepste eerbied kennis had genomen van dit schrijven en hij trachten zou de erin gegeven raad te volgen, zo ver dat mogelijk was. 'Maar,' schreef hij, 'het weze ons toch geoorloofd over de verschillende punten in deze brief de waarheid te zeggen. Met innige droefheid moeten wij bestatigen, dat men voortgaat ons valselijk te beschuldigen van ongehoorzaamheid jegens de bisschoppen, dat men voortgaat ons valselijk te beschuldigen van twist en tweedracht te stoken onder de gelovigen, dat men voortgaat ons valselijk te beschuldigen het pauselijk gezag in te roepen op onze meetings en in onze lokalen, om ons volksprogramma te verdedigen... Niet wij doen zo iets, maar de behoudsgezinde katholieken. Zij verwarren alles, de godsdienstige belangen met de stoffelijke en politieke intresten. Wij integendeel stellen in onze strijd de stoffelijke welvaart en de politieke rechten van het volk *niet* onder het gezag en de bescherming der kerkelijke overheid. Zulke zaken gaat het geestelijk gezag niet aan.'

Daarmee wisten zij het dan. En in mijn bladen liet ik horen, dat die kardinaal Merry del Val 'een jonge Spaanse priester was, die reeds veel onvoorzichtigheden had begaan'. En ik eindigde met te zeggen 'morgen wordt die brief in alle kerken voorgelezen, en elkeen die het horen gaat zal zeggen: de christen volkspartij moet in macht en aanzien winnen, want het kerkelijke gezag vindt het nodig haar op een paar vergissingen te wijzen'.

Maar toen hoorde Adolf, dat 'het zich beroepen op het pauselijk gezag' alleen betrekking had op 'het zich beroepen op de encycliek Rerum

Novarum'. Niet zonder sarcasme stelden hij en Fonteyne dan een brief op, die ze kardinaal Goossens stuurden: 'Vanop de preekstoelen der kerken en langs de bladen om, hebben wij vernomen dat er vanuit het Vaticaan een persoonlijk schrijven voor ons was. Uwe Eminentie zal het ons niet ten kwade duiden, dat wij eveneens langs de bladen om, antwoord geven op dit schrijven. Men verwijt ons erin, dat wij in onze strijd steeds beroep doen op de pauselijke wereldbrief *Rerum Novarum*. Neem ons dit niet kwalijk, wij dachten dat die wereldbrief gemeengoed was geworden en het ons dan ook toegelaten was ernaar te verwijzen. Maar vermits de kardinaal-secretaris van Rome het ons tot een verwijt maakt, zullen wij voortaan, uit eerbied voor zijn wil, afzien van dit gezaghebbend betoog en van de wereldbrieven niet meer spreken.'

En misschien was het smid Lambrecht wel, deze eenvoudige en rechtschapen man, die het allemaal tot zijn ware proportie terugbracht, met in *De Volkseeuw* te schrijven: 'Men heeft nu zondag in de kerken dat briefke afgelezen. Welnu, niettegenstaande dat vele pastoors nadrukkelijke stilte eisten, werd de lezing op gelach onthaald en ging men na de mis in *De Anker* of *De Kroon* om een borrel. Men sprak er over die brief zoals men spreekt over de duiven of het weer. Er is, zonder het te beseffen, een goede propaganda gemaakt voor de christen volkspartij. Van eerbied of zo, waarmee vroeger bisschoppelijke brieven werden aanhoord, is geen sprake meer...'

Het was inderdaad een feit, dat het aflezen van de brief op gelach en schouderophalen werd onthaald. Zelfs Nichels was hiervoor speciaal de mis weest bijwonen, om nu eens te horen hoe die brief ging onthaald worden. En in *Recht En Vrijheid* liet hij weten, 'dat het tijdens het voorlezen van de brief van het begin tot het einde één hoesten van belang was, de stem van de herder eronder verloren ging, en als het epistel aan zijn eind kwam ook iedereen uitgehoest bleek'. Hij deelde ook nog mee, dat op het dorp Hekelgem niemand hoestte, maar iedereen de kerk verliet tijdens het voorlezen van de brief. En dat te Erembodegem een groot getal gelovigen die zondag uit de kerk wegbleven.

Onder dit alles trok ik een streep, met het Vaticaan te beschrijven: 'Ge ziet er de wereldse glorie, de wereldse vleierij. Er zijn daar talrijke rijke

salons, waar ge moet antichambren. Zijt ge aanbevolen door groot en rijk volk: benvenuto, kom binnen! Anders, ge moogt teruggaan gelijk ge gekomen zijt. En tenslotte, wat is er nu eigenlijk gebeurd in het Vaticaan? De rijke bewaarders in België zijn er geweest, om nog maar eens de christen volkspartij te doen veroordelen. Maar wie het programma van priester Daens afkeurt, keurt het evangelie af. De katholieke partij is versleten, is onvolks, en blijft ze nog tien jaar aan het bewind, de godsdienst zal bijna niet meer te vinden zijn.'

Toch geloofden de behoudsgezinden onder de katholieken nog steeds, dat de klok op 1875 was blijven stilstaan, en alle brave christen mensen nu zouden te biechten lopen en het daensisme afzweren. Ach, terwijl er maar een enkele daensist was, die zich maar al te graag op deze afkeuring vanuit het Vaticaan beriep: Petrus Van Schuylenbergh. Hij drukte de brief uit Rome af, en zegde dat hij bereid was naar de katholieke partij over te lopen. En nu, na al die jaren, vraag ik me af of zelfs dát zou mogelijk geweest zijn, waren ondertussen niet jongere en verstandiger katholieken aan bod gekomen. De oude bewarende katholieken zouden hem misschien met hoongelach ontvangen hebben, maar er waren nu onder hen mannen als dr. De Naeyer, en vooral als Romain Moyersoen. Zij ontvingen Petrus Van Schuylenbergh als afgedwaald schaap, en misschien hoopten ze ook nog, langs hem om, de gebroeders Daens als net dezelfde afgedwaalde schapen te kunnen verwelkomen in de oude maar door hen opgeknapte stal. Ook dit ging niet zonder stoot of stamp, want de oude bewaarders bleven zich met hand en tand verzetten. En als het me toegestemd is te zeggen, weeral uit alleen dat eeuwige eigenbelang.

Er was, om maar iemand te noemen, Van de Putte met zijn blad *Denderbode*. Jarenlang had hij mij bevochten, en best mogelijk omdat ik scheuring in de katholieke partij bewerkte, maar toch in allereerste plaats omdat ik met mijn bladen teveel concurrentie leverde aan zijn eigen blad *Denderbode*. Maar nu had die nieuwlichter onder de katholieken, Romain Moyersoen, geld gestoken in het blad *De Volksstem*, en dat blad leverde óók concurrentie aan *Denderbode*. Het werd niet alleen als hét nieuwe partijblad beschouwd, maar het wou ook nog beginnen zoete broodjes bakken met die daensisten. Van de Putte werd kwaad, écht kwaad, want waren dat nu nog

ware katholieken van de oude stempel? En toen mevrouw Lienart, familie der Moyersoens, door de paus vereerd werd met de titel van gravin, was de stad feestelijk versierd en wapperden aan alle katholieke huizen de vlaggen... behalve aan de woonst van Van de Putte. En meer zelfs, toen de processie aan zijn woonst moest voorbijkomen, strooide hij geen bloemen en hield hij de straatdeur gesloten.

Ik zag en hoorde dit alles. Door het streven der jongeren moest nu ook de katholieke partij op haar keerpunt komen. Iemand – maar hij vroeg me zijn naam niet te verklappen – zei me: ‘Laat *Denderbode* maar razen en schelden, we hebben nu een ander blad, *De Volksstem*, en kunnen de lomperik missen.’ Maar Van de Putte wou of kon er zich niet bij neerleggen. Telkens hij het over *De Volksstem* had, zei hij: ‘dat blad van enkele katholieken’. En haast in haat schreef hij: ‘Het orgaan van enkele katholieken drukt de wens uit, dat de familie Daens het voorbeeld zou volgen van Van Schuylenbergh. Het is bij hen niet meer van “Groene Pie”, maar van “de heren Daens, verdienstelijke heren Daens”. Moest Groene Pie een vinger uitsteken, ze haalden hem in met kruisen en vanen. En dan zouden de heren Van Vreckem, Woeste, De Sadeleer en de Bethune zich in een boetekleed moeten hullen, een keers in de hand, om blootsvoets naar het eiland Chipka op te stappen en er genade af te smeken... en al kruipende. Maar kruipen ánderen, dat is hun zaak. Wij aanzien dit als karakterloosheid. En wij herhalen wat wij steeds gezegd hebben, dat de terugkeer der Daensen alleen maar kwaad kan doen. Hun onophoudende lasteringen en beledigingen hebben een afgrond gegraven tussen hen en ons, dé katholieken.’

Ook al probeerden de nieuwlichters onder de katholieken ons op nog allerlei ándere wijze naar de schoongemaakte schaapstal terug te lokken, het liep voor hen faliekant uit. Het was onze roem en ons noodlot, dat wij steeds en overal heel alleen kwamen te staan. Met de sociale strijd kwam ook nog de strijd voor ons bestaansrecht als Vlamingen. Adolf sprak soms Frans in de Kamers, doch alleen maar omdat anders zijn woorden zouden verloren gegoooid zijn. De Backer had steeds Vlaams gesproken, en ook ik sprak er mijn eigen en soms typisch Aalsters Vlaams. Eens werd ik hierdoor

zelfs door de koningin van Holland vereerd, omdat ik een verdediger was der Nederlandse taal. Maar wat men later ook zeggen mag, onze strijd voor de Vlaamse taal was en bleef gekoppeld aan de sociale strijd. Daar heeft Adolf meer dan eens nadruk op gelegd. Hij had het over de forensen uit Aalst en omgeving, die in Brussel werkten en daar door de Franssprekende overheden als minderwaardigen werden beschouwd. Want zo was het toen: de rijken spraken Frans en de armen Vlaams. De voorname rijken in ons stadje waren Frans, met Franse cafés en Franse uithangborden, de arbeiderswijken waren Vlaams, met Vlaamse herbergen en typisch Vlaamse benamingen. ‘Het onderwijs is daar de grote schuld van,’ zei Adolf. ‘De kinderen der rijken groeien op in minachting voor de taal van het volk. In de meisjesscholen, bestuurd door nonnetjes, voeren de rijke betalende kinderen met de prijsdeling een Frans stukje op, en de arme kinderen een Vlaams. De Waalse aardewerkers van het gouvernement winnen drie frank daags, de Vlaamse arbeiders maar twee frank. Waarom krijgt minister Liebaert, die een Vlaming is, dan geen 10,000 frank minder dan zijn Waalse collega, minister Francotte?’

Maar dikwijls keek ik Adolf bezorgd aan, want met zijn gezondheid ging het steeds verder de berg af. De zomers gingen best voorbij, maar herfst en winter waren slecht voor hem. Het was bij uitzondering, dat hij ’s nachts enkele uurtjes slapen kon, hij moest wat rust vangen bij dag. Zijn gelaat werd steeds dieper gerimpeld, zijn stem had haar felle kloekte niet meer. Hij kon nog moeilijk stappen, dikwijls werden zijn voeten als lood. Zijn adem werd lastiger. Hoe dikwijls maakte ik het niet mee, als we naar het station opstapten voor de trein van 12 uur 48, dat hij enkele passen vooruit liep om niet met mij te moeten spreken. Te Brussel nam hij de tram en ging hij daarna in een zetel der leeszaal zijn brevier lezen. Het was de hartziekte die hem steeds feller kwelde en waar hij zich ongerust over maakte.

Tja, en nu toch ook maar even het kleine, maar voor mij – die me mijn hele leven in details verloren liep – zeer belangrijke nieuws...

In gemeenteraadszitting liet burgemeester Gheeraerds ook nog weten, dat een maatschappij, vreemd aan de stad, de aanvraag had gedaan ‘om in de

stad een vervoermiddel per automobiel te mogen inrichten'. Deze busdienst, misschien wel een der allereerste in ons land, zou de bewoners naar alle stadsgedeelten brengen: om de 15 minuten zou een bus vertrekken en de kosten per rit zouden niet meer dan 5 centiem bedragen.

Schepencollege en gemeenteraad zou hierover dan eens nadenken. Maar om de waarheid te zeggen, niemand onder hen was er happig naar: die nieuwe uitvinding, de auto, was er gekomen... maar meteen ook de eerste auto-ongevallen. Voor ons stadje alleen, had ik toen drie auto-ongelukken in veertien dagen tijds te melden, en dan nog zeer omslachtig, mét de bloedige beschrijving van alle stukgereden lichaamsdelen.

In diezelfde gemeenteraadszitting hoorde ook nog Louis Verbestel, de man die een hoger loon had geëist voor de stadswerklieden, dat hij geschrapd werd als lid van de raad. Toen hij dit aanhoord had, stond hij recht en zei hij met ingetoomde woede: 'De stad wil dus niet weten, dat haar werklieden niet het loon krijgen waarop zij recht hebben. Goed, dan gá ik... Ik zal er geen spijt over hebben, nog langer tussen een hoop muilentrekkers te moeten zitten.' Hij ging en sloeg de deur achter zich met een klap dicht... zelfs het goedkeurend 'bravo'-geroep van het publiek niet meer horend.